

2014

Korupcija privačiame sektoriuje

E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, P. Ragauskas, E. A. Vitkutė
Lietuvos teisės institutas
2014.06.10

Turinys

KORUPCIJOS PRIVAČIAME SEKTORIUJE SAMPRATA	3
Ribotas teisinis reguliavimas	3
Sąvokos elementų išskyrimas.....	11
Klasifikacija	14
KORUPCIJOS PAPLITIMAS PRIVAČIAME SEKTORIUJE	17
KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VISUOMENEI.....	18
Korupcija žiniasklaidoje	18
Korupcijos formos ir paplitimas	19
Prevencijos priemonės	25
Korupcija sporte	28
Sporto lažybų rūšys ir paplitimas	30
Manipuliacinio varžybomis būdai	31
Manipuliacinis sporto rezultatais ir tarptautinis nusikalstamumas.....	32
Korupcijos sporte paplitimas.....	33
Galimos prevencijos priemonės.....	34
Korupcijos sporte reguliavimas baudžiamosios teisės priemonėmis.....	35
KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VERSLO SUBJEKTO KLIENTAMS AR TRETIESIEMS ASMENIMS.....	38
Korupcija tiekiant švietimo ir mokslo paslaugas	39
Korupcijos formos	39
Korupcijos paplitimas	41
Korupcijos prevencijos priemonės	42
Korupcija teikiant teisinės paslaugas	43
Korupcijos formos	43
Korupcijos paplitimas	47
Korupcijos prevencijos priemonės	47
Korupcija tiekiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas.....	49
Korupcijos formos	50
Korupcijos paplitimas	52
Korupcijos prevencijos priemonės	52
Korupcija farmacijos versle	54
Korupcijos formos	55
Korupcijos paplitimas	58

Korupcijos prevencijos priemonės	59
KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS PRIVATIEMS SUBJEKTAMS, KURIŲ DARBUOTOJAI AR KITI VIDINIAI SUBJEKTAI PADARO KORUPCINES VEIKAS.....	61
KORUPCIJA PIRKIMŲ SRITYJE	66
Korupcijos pirkimuose reikšmė	69
Korupcijos pasireiškimo galimybės viešųjų pirkimų etapuose	70
Pirkimo poreikių apibrėžimo arba paklausos nustatymo etapas	70
Pasirengimo etapas: procedūros plano ir pirkimo dokumentų parengimas	73
Pasiūlymų teikimo etapas	76
Tiekėjo pasirinkimo ir laimėtojo paskelbimo etapas.....	77
Pirkimo įgyvendinimo etapas	79
DĖL GALIMYBES TAIKYTI APRIBOJIMĄ TARPTAUTINĖMS BENDROVĖMS	81
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	82

KORUPCIJOS PRIVAČIAME SEKTORIUJE SAMPRATA

Ribotas teisinis reguliavimas

Kas laikytina korupcija privačiame sektoriuje, vienareikšmiško atsakymo nėra. Nėra ir oficialios šio reiškinių sąvokos (ar konkuruojančių sąvokų), kurią atskleistų Lietuvos Respublikos nacionalinio lygmens, supranacionaliniai (ES) arba tarptautinės teisės aktai.

Vertinant pagal tris įvardintus teisinio reguliavimo lygmenis, matoma situacija šiek tiek skirtinga.

Nacionalinio lygmens norminiuose teisės aktuose terminas „korupcija privačiame sektoriuje“ apskritai niekur neminimas.¹ Strateginio ir programinio pobūdžio dokumentuose šis terminas minimas šiek tiek platesniame kontekste, tačiau visiškai neapibūdinama nei jo samprata, nei pateikiamas apibrėžimas. Verta paminėti, kad poreikis pateikti korupcijos apibrėžimą, apimančią ir korupciją privačiame sektoriuje, suvoktas ir postuluotas dar prieš 13 metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija strategijoje (toliau – Strategija):²

„Valstybė siekia kovoti su korupcijos apraiškėmis ne tik valstybiniame, bet ir privačiame sektoriuje. Korupcijos apibrėžimas (apimantis tik valstybės tarnybą), pateiktas Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo <...> 2 straipsnyje, neatitinka šių dienų realijų, kai korupcija privačiame sektoriuje kelia rimtą pavojų, nes veikia valstybinį sektorį. Būtina parengti aiškų ir tikslų teisinį korupcijos apibrėžimą. Tiksliai paaiškintą sąvoką būtų lengviau taikyti teisėkūroje, viešojo administravimo institucijų praktikoje, ją geriau suvoktų visuomenė, lengviau būtų deramai taikyti antikorporupcinius įstatymus. Ši sąvoka turėtų būti apibrėžta Lietuvos Respublikos antikorporupciniame įstatyme, suvienodinta su vartojamomis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir kituose teisės aktuose“ (8 p.).

Tačiau sąvokos tikslinimo poreikis buvo siejamas ne su savarankiško korupcijos privačiame sektoriuje apibrėžimo pateikimu, o su korupcijos sąvokos reformulavimu aptariamą fenomeną inkorporuojant į bendrąją sąvoką. Tad nors po metų buvo priimtas Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (t. y. „antikorporupcinis įstatymas“, apie kurį kalbama Strategijoje), jame

¹ Vienintelis atvejis, kai minėta kategorija vartojama norminio pobūdžio teisės akte, sietinas su nuoroda į 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, p. 182). Tokias nuorodas galima rasti Baudžiamąjo kodekso priede „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 11 d. nutarime Nr. 23 „Dėl Tarybos pagrindų sprendimo 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 7 straipsnio 1 dalies c punkto nuostatos netaikymo Lietuvos Respublikai“ (Žin., 2006, Nr. 5-149).

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 1059 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija strategijos“ (Žin., 2001, Nr. 77-2702).

korupcija privačiame sektoriuje visiškai neminima. Nepateikiamas ir korupcijos apibrėžimas. Įtvirtinama tik tai kas laikytina *korupcinio pobūdžio nusikalstamomis* veikomis. Dar daugiau. Pagal Korupcijos prevencijos įstatymą (2 str. 2 d.) korupcija privačiame sektoriuje korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms apskritai gali būti priskiriama tik kai reiškiasi kyšininkavimo, prekybos poveikiu, taip pat papirkimo forma arba kai atitinkama veika padaryta teikiant viešąsias paslaugas.³ Vadinasi, griežtai juridine prasme, privačiame sektoriuje padaromos veikos, kurių negalima susieti su kyšio davimu ar ėmimu, prekyba poveikiu arba viešųjų paslaugų teikimu (pavyzdžiui, su piktnaudžiavimu įgaliojimais siejami įmonės didžiųjų akcininkų arba vadovų veiksmai siekiant naudoti sau ar savo artimiesiems, tarkim, dirbtinai sumažinant įmonės pelną per sandorius su jų kontroliuojamomis įmonėmis), net negalėtų būti įvardijami korupcijos atvejais. Žinoma, apskritai ši aplinkybė gali pasirodyti ne itin reikšminga: jei Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) numato baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas veikas, klausimas ar jos nominaliai priskiriamos korupcinėms, nėra toks jau svarbus. (Tačiau turint omeny tam tikrus su nubaudimu už korupcines veikas taikomus apribojimus,⁴ jis nėra nereikšmingas.)

Reikia pasakyti ir tai, kad BK baudžiamosios atsakomybės už korupciją privačiame sektoriuje praktiškai nenumato: jei dar visai neseniai buvo galima samprotauti (ir tokius samprotavimus grindė teismų sprendimai), jog galiojanti BK 230 str. redakcija sudaro sąlygas privačių juridinių asmenų darbuotojus ar profesine veikla besiverčiančius asmenis (netgi sportininkus) traukti baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą, 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį vertinimą pripažino netinkamu ir iš esmės revizavo korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimą.⁵

„<...> sprendžiant dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu, t. y. ar jis gali būti kyšininkavimo (BK 225 straipsnis), piktnaudžiavimo (BK 228 straipsnis), neteisėto teisių į daiktą įregistravimo (BK 228¹ straipsnis), tarnybos pareigų neatlikimo (BK 229 straipsnis) subjektu, reikia įvertinti ir tai, kad minėtos nusikalstamos veikos pagal BK yra priskirtos

³ Plg.: „Korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudoti: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisėtingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą“.

⁴ Plg., pavyzdžiui, Viešųjų pirkimų įstatymo 2 str. 8 d. 5 p. nuostata, pagal kurią „nepriekaištingos reputacijos asmenimis nelaikomi asmenys, kurie įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu yra pripažinti padarę korupcinius nusikaltimus“ bei to paties įstatymo 13 str. 3 d. nuostata „[viešojo pirkimo komisijos] pirmininku ir nariais skiriami tik nepriekaištingos reputacijos asmenys“.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014

nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius). Tai reiškia, kad šių nusikalstamų veikų objektas yra normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešasis interesas. Būtent BK XXXIII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų pavojingumas ir yra tai, kad tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui, pažeidžiamas viešasis interesas. <...> Taigi sprendžiant klausimą dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautoju prilygintu asmeniu nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitinka BK 230 straipsnio 3 dalyje įvardytus požymius – dirba juridiniame asmenyje (kitoje organizacijoje) ar verčiasi profesine veikla ir turi administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens (kitos organizacijos) vardu, arba teikia viešąsias paslaugas. Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas (pvz., piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) reikštų viešojo intereso pažeidimą. Kasacinės instancijos teismo praktikoje yra konstatuota, kad privataus ūkio subjekto vadovas ar kitas darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui, tačiau tokia išvada turi būti daroma įvertinus ne tik formalų einamų pareigų atitikimą BK 230 straipsnyje nurodytiems požymiams, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013). Priešingu atveju, t. y. valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu pripažįstant privataus ūkio subjekto vadovą ar kitą jo darbuotoją, formaliai atitinkantį BK 230 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus požymius, ir nevertinat jo veiklos reikšmingumo užtikrinant viešuosius interesus ar valstybės tarnybai, būtų iškreipta nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams esmė, BK XXXIII skyriuje įtvirtintų normų paskirtis. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad reikalavimai asmenims, dirbantiems valstybės tarnyboje ir privačiame juridiniame asmenyje, daugeliu aspektu iš esmės skiriasi (pvz., priimant asmenį į darbą valstybės tarnyboje, skirtingai nei priimant dirbti privačiame juridiniame asmenyje, paprastai turi būti skelbiamas viešasis konkursas, skiriasi valstybės tarnautojų ir privačių juridinių asmenų darbuotojų drausminės (tarnybinės) atsakomybės pagrindai ir principai.). Taigi ir dėl to vien tik formalus privačių juridinių asmenų vadovų, kitų jų darbuotojų prilyginimas valstybės tarnautojui neatitiktų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams prasmės, BK XXXIII skyriuje įtvirtintų normų paskirties.

Viešuoju interesu yra laikytinas teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, atspindintis ir išreiškiantis pamatines visuomenės vertybes, kurias paprastai įtvirtina ir saugo Konstitucija. Kiekvienąkart, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens, grupės asmenų intereso, būtų pažeistos esminės šių asmenų teisės ir laisvės, <...> Minėta, kad viešuosius interesus gali įgyvendinti ne tik asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, bet ir asmenys, dirbantys privačiuose juridiniuose asmenyse ar užsiimantys profesine veikla. Taigi viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai, įstatymų nustatyta tvarka.

Nagrinėjamoje byloje piktnaudžiavimu buvo kaltinamas ir pagal BK 228 straipsnio 2 dalį nuteistas privatus ūkio subjekto vadovas – UAB direktorius. Tačiau iš teismų priimtų nuosprendžių nenustatyta, kad UAB direktoriaus M. M. veikla būtų susijusi su viešojo intereso įgyvendinimu. Antai iš bylos medžiagos matyti, kad UAB „A“ direktorius M. M., veikdamas pagal išankstinį susitarimą su UAB „B“ finansų direktore G. P., klastodamas dokumentus, padėjo jai iššvaistyti ir pasisavino svetimą UAB „B“ priklausantį didelės vertės turtą. Šiame kontekste pažymėtina, kad UAB „B“ vykdė didmeninę prekybą langų ir durų furnitūra, o UAB „A“ teikė automobilių remonto ir patalpų nuomos paslaugas. Taigi minėtų bendrovių veikla nelaikytina tokia, kuri reikštų viešojo intereso įgyvendinimą. M. M. nusikalstamais veiksmais turtinė žala buvo padaryta privačiam ūkio subjektui ir tai irgi savaime nereiškia, kad taip buvo pažeisti viešieji interesai <...>.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad teismai neteisingai M. M. veiksmus kvalifikavo kaip padarytus asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, ir pripažindami, jog jis atitinka šiame straipsnyje numatyto specialaus subjekto – valstybės tarnautojui prilyginamo asmens požymius, nepagrįstai nuteisė M. M. už piktnaudžiavimą savo, kaip privatus juridinio asmens direktoriaus, įgaliojimais, siekiant turtinės naudos. Atsižvelgiant į tai pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nuosprendžių dalys, kuriose M. M. pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą BK 228 straipsnio 2 dalyje, naikintinos dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo <...>“.

Vertinant tokią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos (*sic!*) nutartį galima stebėtis tuo, kad koncentruojant dėmesį į BK XXXIII skyriaus pavadinimą (netgi vieną jo elementą – „valstybės tarnybą“) buvo ignoruota tiek istorinė BK raida (minėtas skyrius kurtas kaip apimantis senojo BK veikas, numatytas tryliktojo skirsnio 282-290 str., reglamentuojančiuose baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus valstybės tarnybai ir, penkioliktojo skirsnio 319-321 str.), tiek ir iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylantys imperatyvai nacionalinę teisę aiškinti taip, kad nebūtų pažeisti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai bei Europos Sąjungos teisės reikalavimai.

Beje, tenka konstatuoti, kad šiuo metu nacionalinėje teisėje pateikiama korupcijos⁶ sąvoka apskritai gali būti apibūdinta kaip susidvejinusi, prieštaringa ir loginiu požiūriu, mažiausiai, neadekvati. (Oficialiu norminiu lygmeniu tai daroma tik viename akte – Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme⁷; tačiau iš esmės kitoks apibrėžimas pateikiamas programinio pobūdžio dokumente – Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija programoje (toliau – Programa)). Blogiausia, kad sąvokos neatitikimas įtvirtinamas ne tik teisinės sistemos, bet netgi to paties įstatymo ir, dar daugiau, to paties įstatymo straipsnio lygmenyje. Antai Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 2 str. 2

⁶ Bendrai, o ne (vien) privačiame sektoriuje.

⁷ Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnybos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 41-1162).

d. *korupcija* apibūdinama kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens kyšininkavimas, papirkimas ir tarpininkavimas darant dvi paminėtas veikas,⁸ tuo tarpu to paties įstatymo 2 str. 3 d. korupcinio pobūdžio nusikalstamosioms veikoms (potencialiai) priskiria ir daugelį kitų veikų: piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi, įgaliojimų viršijimą, sukčiavimą, turto pasisavinimą ar iššvaistymą ir t.t.⁹ Vargu ar logikos požiūriu įmanoma pateisinti teisinį reguliavimą, kuris lemia, kad (visos) korupcijos dalykas yra suvokiama kaip siauresnis nei korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos. Čia būtų galima dar sykį pakartoti, jog teisinės praktikos požiūriu toks neatitikimas savaime nėra ypatingai didelė kliūtis taikant įstatymais numatytas priemones. Bet jis akivaizdžiai išreiškia tam tikrą preciziškumo stoką korupcijos prevencijos srityje.

Minėtoje Programoje korupcijos privačiame sektoriuje samprata taip pat nepateikiama, tik postuluojuama, kad:

„Lietuvoje nėra atlikta išsamių tyrimų dėl korupcijos apraiškų privačiame sektoriuje, todėl nėra galimybės įvertinti šio reiškinio paplitimą ir numatyti antikorupcinio poveikio kryptis ir priemones“ (16 p.).

Šiame darbe be kita ko ir bus aptariama kaip galima įvertinti korupcijos privačiame sektoriuje paplitimą bei galimas poveikio kryptis ir priemones. Tačiau pirmiausia būtina išsiaiškinti kas laikytina korupcija privačiame sektoriuje.

Kaip jau minėta, Programoje pateikiamas korupcijos apibrėžimas skiriasi nuo pateiktojo Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme, nes čia nurodoma, kad:

„korupcija – bet koks asmenų, dirbančių valstybinėje tarnyboje (valstybės politiko, teisėjo, valstybės pareigūno, valstybės tarnautojo ir kito jam prilyginto asmens) elgesys, neatitinkantis jiems suteiktų įgaliojimų ar teisės aktuose nustatytų elgesio standartų, ar tokio elgesio skatinimas, siekiant naudoti sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant piliečių ir valstybės interesams“.

---

⁸ Plg.: *„Korupcija – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmai arba neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimančiam, taip pat tiesioginis ar netiesioginis siūlymas ar suteikimas valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šioje dalyje nurodytas veikas“.*

⁹ Pažymėtina, kad ši nuostata identiška tai, kuri formuluojama Korupcijos prevencijos įstatymo 2 str. 2 d. (jos tekstas pateikiamas 3 išnašoje).

Kitaip sakant, korupcija apima ne tik kyšininkavimą (aktyvųjį, pasyvųjį bei tarpininko), bet ir atvejus, kai kaltininkas veikia tiek sąveikaudamas su kitu asmeniu santykyje „duodu-imu“, tiek ir kitais būdais, įskaitant veikimą individualiai (vienasmeniškai). Dar daugiau. Programoje formuluojama korupcijos sąvoka nepasiriboja vien tais atvejais kai už atitinkamą veiką numatoma baudžiamoji atsakomybė ir siejama su:

- 1) neatitikimu suteiktiems įgaliojimams ar teisės aktuose įtvirtintiems elgesio standartams,
- 2) naudos sau ar kitiems asmenims siekimu ir,
- 3) žala (pakenkimu) piliečių ir valstybės interesams.

Mokslinė analizė grįstų sąvokų kontekste¹⁰ šis Programoje pateiktas apibrėžimas gali būti laikomas pakankamai geru atsparos tašku oficialiajai korupcijos sampratai (sykiu pateiktąjį Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme pripažįstant kaip siaurą ir nefunkcionalų). Tiesa, kadangi korupciją sieja išimtinai su valstybinėje tarnyboje dirbančiais asmenimis, apibrėžimas iš korupcijos sampratos praktiškai eliminuoja privatų sektorių. Todėl šiuo aspektu jis koreguotinas atsisakant atitinkamos sąsajos.

Pereinant prie antrojo – supranacionalinio – teisinio reguliavimo lygmens, derėtų akcentuoti tai, kad tiek Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (priede „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“), tiek Programa (16 p. pateikiamoje nuorodoje), tiek ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateikiama teismų praktikos apžvalga¹¹ pateikia nuorodą į 2003 m. liepos 22 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimą 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (toliau – Pagrindų sprendimas).

---

¹⁰ Apie lietuviškus bandymus žr., pavyzdžiui: *Burda R.* Korupcija privačiame sektoriuje: apibrėžties ir teisinio reguliavimo galimybės. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2012, Nr. 7(1), p. 201-220; *Gavelytė I.* Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 80-101; *Michailovič I.* Korupcijos apibrėžimo problematika. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 110-121; *Palidauskaitė J.* Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13, p. 25-38; *Piliponytė J.* *Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika*, daktaro disertacija. Vilnius, 2006; *Piliponytė J.* Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004, Nr.2, p. 83-95; *Raudonienė A.* Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita. *Jurisprudencija*, 2002, t. 32(24), p. 114-121; *Šatienė G.* Kriminalistinio korupcijos apibūdinimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 65(57), p. 113-121; *Zaksaitė S.* Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo, kvalifikavimo ir įrodinėjimo problemos: kai kurių praktinių pavyzdžių analizė. *Teisės apžvalga*, 2012, Nr. 2 (9), p. 36-54; *Zaksaitė S.* Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo problemos. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2012 Nr. 7 (2), p. 333-350. Platesniame kontekste paminėtinas žinomiausias tarptautiniu mastu antikoruacijos srityje specializuotos NVO – Transparency International – pateikiamas korupcijos apibrėžimas: korupcija – tai piktnaudžiavimas patikėta galia, siekiant privačios naudos (angl. – *the abuse of entrusted power for private gain*). Žr.: http://www.transparency.org/whoweare/organisation/faqs_on_corruption.

¹¹ 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007. Teismų praktika. 2007, 26.

Deja, minėtas dokumentas korupcijos privačiame sektoriuje sąvokos taip pat nepateikia, tik nurodo, kad tam tikros (korupcijai privačiame sektoriuje priskiriamos) veikos (kalbant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso terminais – kyšininkavimas, papirkimas ir tarpininko kyšininkavimas) turi būti laikomos nusikalstamomis Europos Sąjungos valstybėse narėse:

„Kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad toliau nurodyta darbo veikloje padaryta tyčinė veikla būtų laikoma baudžiamuoju nusikaltimu:

a) žadėjimas, siūlymas ar davimas, tiesiogiai arba per tarpininkus, asmeniui, kuris, eidamas bet kurias pareigas, vadovauja ar dirba privataus sektoriaus įmonėje, kokio nors nepagrįsto atlygio jam pačiam arba bet kuriam trečiajam asmeniui, kad tas asmuo atliktų kokį nors veiksmą arba jo neatliktų pažeisdamas savo pareigas;

b) prašymas ar priėmimas, tiesiogiai arba per tarpininkus, kokio nors nepagrįsto atlygio, arba priėmimas pažado dėl tokio atlygio sau pačiam ar bet kuriam trečiajam asmeniui, einant bet kurias pareigas vadovaujant ar dirbant privataus sektoriaus įmonėje, kad būtų atliktas arba neatliktas koks nors veiksmas nusižengiant savo pareigoms“ (2 str. 1 d.) ir,

„Valstybės narės imasi reikiamų priemonių siekdamos užtikrinti, kad 2 straipsnyje nurodytos veiklos kurstymas ir bendrininkavimas būtų laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais“ (3 str.).

Šiuo požiūriu galima pasakyti, kad formaliosios teisės (jos reikalavimų prasme) korupcijai privačiame sektoriuje priskyre Pagrindų sprendimo 2 str. 1 d. ir 3 str. numatytas veikas, įvykdytume su minimaliais reikalavimais siejamus teisinius įpareigojimus (čia derėtų dar kartą priminti, kad 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis šių įpareigojimų vykdymo poreikį ignoravo). Tačiau korupcijos privačiame sektoriuje sutapatinimas su atitinkamomis veikomis nebūtų korektiškas ne tik akademinis, bet ir (sistemiškai vertinant Pagrindų sprendimą ir jame vartojamas formuluotes) formaliu teisiniu požiūriu: Pagrindų sprendime nurodytas minimalus kriminalizuotinių korupcijos privačiame sektoriuje apraiškų sąrašas, tačiau šiame teisės akte nepateikta ne tik korupcijos privačiame sektoriuje fenomeno sąvoka (apibrėžimas), bet ir išsamus galimų apraiškų (veikų) sąrašas.

Trumpiau sakant, Pagrindų sprendime sąvokos taip pat nerasime.

Trečiajame – tarptautinės teisės – lygmenyje taip pat yra teisės aktų, kuriuose minima korupcija privačiame sektoriuje. Tai trys konvencijos, kurių dalyve yra ir Lietuvos Respublika (todėl šios konvencijos ne tik sukuria teisinių pareigų Lietuvos valstybei, bet ir laikomos jos nacionalinės teisinės sistemos dalimi).

Pirmiausia paminėtina Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Konvencijos 12 straipsnis skirtas privačiam sektoriui. Tačiau tiek šiame, tiek ir kituose Konvencijos straipsniuose nepateiktas nei korupcijos, nei privataus sektoriaus apibrėžimas. Pažymėtina, kad kalbant apie privatų sektorių Konvencijos 21 straipsnyje nustato Konvencijos Šalių pareigą apsvarstyti galimybę kriminalizuoti

aktyvųjį ir pasyvųjį kyšininkavimą (kontekstualiai tai galima suvokti kaip savotišką prieš korupciją privačiame sektoriuje nukreiptų teisėkūros priemonių minimumą, sietiną su pavojingiausiomis priskiriamomis jo formomis).

Kitas dokumentas – Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Šios konvencijos 7 ir 8 straipsniuose numatoma sutarties šalių pareiga kriminalizuoti (o ne vien apsvarstyti tokią galimybę, kaip tai įtvirtinta ką tik minėtoje JTO konvencijoje) aktyvųjį ir pasyvųjį kyšininkavimą privačiame sektoriuje. Tačiau, vėl, konkrečiai nustatant kriminalizavimo minimumą kalbama tik apie kyšininkavimą. Nei korupcijos, nei privataus sektoriaus sąvokos šiame dokumente taip pat nepateikiamos.

Trečiasis teisės aktas – Europos Tarybos Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos.¹² Joje reglamentuojami klausimai, susiję su dėl korupcijos patirtos žalos atlyginimu. Konvencija neskiria nei privataus, nei viešo sektoriaus. Tačiau pagal joje pateikiamą korupcijos apibrėžimą (beje, aiškiai pažymint, kad kalbama tik apie tai kaip terminas suprantamas „Šioje Konvencijoje“), korupcijai priskiriamas vien aktyvusis ir pasyvusis kyšininkavimas; jokios kitos korupcijos formos neminimos.¹³

Apibendrinus su korupcijos prevencija siejamų galiojančių teisės aktų analizę, galima daryti išvadą, kad niekur nepateikiama apibendrinanti ne tik korupcijos privačiame sektoriuje, bet ir privataus sektoriaus *norminė* sąvoka. Kita vertus, Lietuvos valstybės ir/ar atskirų jos institucijų turimų teisinių pareigų aspektu, įpareigojimas taikyti teises ar kitokio pobūdžio prieš korupciją privačiame sektoriuje nukreiptas priemonės kyla tik aktyviojo ir pasyviojo kyšininkavimo atžvilgiu. Deja, 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija apribojo šių iš tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kylančių į(si)pareigojimų vykdymo galimybes.

---

¹² Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos (Žin, 2002, Nr. 126-5733).

¹³ Žr. Konvencijos 2 str.: „Šioje Konvencijoje „korupcija“ – tai tiesioginis ar netiesioginis kyšio arba kito nepagrįsto atlygio ar pažado dėl tokio atlygio prašymas, siūlymas, davimas ar priėmimas, kuris iškreipia asmens, gaunančio kyšį, nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl kyšio ar nepagrįsto atlygio, tinkamą bet kurios pareigos atlikimą ar reikalaujamą elgseną“.

Sąvokos elementų išskyrimas

Netgi Programoje pateiktą korupcijos sąvoką priėmus kaip bazinę (pašalinus darbo valstybinėje tarnyboje sąlygą),¹⁴ išlieka aktualus klausimas kuriuos korupcijos atvejus laikyti korupcijos privačiame sektoriuje apraiškomis. Šiuo požiūriu susiduriame su mažiausiai dviem neaiškumais. Pirmas – kas apskritai yra privatus sektorius? Antras – ar kiekvienas atvejis, kai į korupciją įtraukiamas privatus sektorius, specifiskai priskirtinas korupcijai privačiame sektoriuje?

Atsakymai į šiuos klausimus, greičiausiai, nėra statiški, o priklauso nuo tam tikrų aplinkybių (visų pirma, apibrėžiamos sąvokos naudojimo tikslų). Iš esmės galutinis praktinis tikslas yra vienas – šio socialinio reiškinių kontrolė ir jo pasireiškimo prevencija. Atrodo visiškai natūralu, jog kontrolės ir prevencijos kontekste naudojamas apibrėžimas turi būti formuluojamas taip, kad leistų atskleisti tam tikrą atitinkamos veiklos specifiką vienoje ar kitoje srityje. Vadinasi, konkrečių korupcijos apraiškų priskyrimo privačiam sektoriui klausimas sietinas su tuo ar ta arba kita apraiška arba sritis reikalauja kitokio, specifinio veikimo.

Specifinio veikimo poreikį gali lemti du pagrindiniai veiksniai: 1) ar yra vienokia arba kitokia (bet pakankamai veiksminga) subordinacija viešosios valdžios institucijoms (paprastai ji grindžiama steigėjo, savininko arba kontrolinio akcijų paketo turėtojo statusu) ir, 2) koks subjekto teisinis statusas ir jo veiklos laisvę apibūdinantis teisinio reguliavimo režimas jam yra taikomas.

Aplinkybė, kad tam tikras subjektas viena ar kita forma ir mastu (bet pakankamai veiksmingai) subordinuotas viešosios valdžios institucijų valiai (atskaitingas, pavaldus, kontroliuojamas, etc.), reiškia, kad jo veikloje pasireiškianti vidinė korupcinė rizika gali būti valdoma viešosios valdžios instrumentais: tokio subjekto veikla gali būti audituojama ir teikiamos juridinio asmens vadovybę suvaržančios rekomendacijos, jis gali būti verčiamas pasirengti ir/arba pasitvirtinti tam tikrus veiklos standartus ar procedūras, jis gali būti verčiamas pateikti tam tikrų sprendimų paaiškinimą ir/arba pagrindimą, etc. Todėl (priklusomai nuo konkrečių aplinkybių) tokius subjektus iš esmės galima būtų priskirti viešajam sektoriui. Visgi, turint omeny aplinkybę, kad realus viešojo

---

¹⁴ Beje, toks pasirinkimas gali kelti ir tam tikrų abejonių ar bent klausimų. Tarkim, iškelus klausimą ar konkurencijos teisės pažeidimai (piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi arba karteliniai susitarimai) laikytini korupcija privačiame sektoriuje, turėtume pateikti teigiamą atsakymą, nes tokia veika atitinka visus tris minėtus požymius: 1) neatitinka suteiktiems įgaliojimams ar teisės aktuose įtvirtintiems elgesio standartams, 2) siekiama naudoti sau ar kitiems asmenims ir, 3) pakenkiama piliečių ir valstybės interesams. Kita vertus, konkurencijos pažeidimų priskyrimas korupcijai gali kelti abejonių dėl to ar pati korupcijos sąvoka netapo pernelyg išplaukusi. Atrodo, kad į šį klausimą vienareikšmiško atsakymo nėra.

sektorius įsitraukimo į vienokias ar kitokias kontrolės formas ir to įsitraukimo mastas yra dinamiškas dalykas, toks priskyrimas gali būti rizikingas (taigi – neteiktinas).

Subjektui taikomas jo teisinį statusą ir veiklos laisvę apibūdinantis teisinio reguliavimo režimas prevencijos ir kontrolės aspektu taip pat labai svarbus. Turint omeny tai, jog privatiems subjektams galioja gerai žinomas principas *leidžiama viskas kas nėra uždrausta*¹⁵ (ir, atvirkščiai, viešojo sektoriaus subjektams galioja principas *draudžiama viskas, išskyrus tai, kas konkrečiai leidžiama*)¹⁶, privatus sektorius natūraliai priskiriamas kokybiškai skirtingam teisinio reguliavimo režimui nei viešasis.

Šiuo požiūriu atsakymą į klausimą kokie subjektai priskirtini privačiam sektoriui, tikslingiausia sieti ne vien su tuo ar yra veiksminga subordinacija viešosios valdžios institucijoms (nors tai svarbu), bet ir su tuo ar nesant teisinio reguliavimo vienu arba kitu klausimu subjektas negali elgtis savo nuožiūra. Jei subjektas atitinka abu požymius, jį galima pakankamai saugiai priskirti viešajam sektoriui (be abejo, saugumą suprantant ne kaip garantiją, kad ten nebus korupcinių incidentų, o kaip indikatorius, liudijantį, kad subjektas neatsidurs antikorupciniu požiūriu reikšmingo teisinio reguliavimo vakuume).

Kaip atskira (ribinė) kategorija išskirtini ir atvejai, kuomet juridinis asmuo nesiejamas su valstybės ar kuria kita viešosios valdžios institucija, tačiau tuo pat metu akivaizdu, kad jis įsteigtas siekiant (bent oficialiai) ne privačios, o viešos naudos (ir, atitinkamai, toks asmuo laikomas ne privačiu, o viešuoju juridiniu asmeniu). Turimos omeny viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, asociacijos, profesinės sąjungos, religinės organizacijos ir politinės partijos.¹⁷ Nepaisant nominaliai turimo viešojo subjekto statuso, šiuos subjektus gali būti tikslinga priskirti privačiam sektoriui,

---

¹⁵ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimą „Dėl Medžioklės įstatymo“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimą „Dėl Telekomunikacijų įstatymo“; taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 15 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A-552-629-14.

¹⁶ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-858-1830-12 arba Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-63-1728/2010 21.

¹⁷ Pažymėtina, kad kai kuriais labai svarbiais požiūriais, pavyzdžiui, perkant prekes, darbus ir paslaugas, šie subjektai gali būti subordinuoti bendrosioms viešajam sektoriui taikomoms taisyklėms (t. y. Viešųjų pirkimų įstatymo požiūriu jos gali būti laikomos perkančiosiomis organizacijomis, tad jų vykdomi pirkimai traktuojami kaip viešieji ir aiškiai reglamentuojami). Lygiai taip pat į Viešųjų pirkimų įstatymo veikimo sritį gali patekti ir kai kurie akivaizdžiai privatūs juridiniai asmenys (pavyzdžiui, energiją ar vandenį tiekiančios įmonės). Tačiau šis įtraukimas yra tik fragmentiškas, ne visa apimantis, todėl priskirti tokius asmenis viešajam sektoriui neverta (nebent konkrečios – pirkimų ar kt. – problematikos aspektu).

nebent jie įsteigti¹⁸ ir veiksmingai kontroliuojami viešosios valdžios institucijų ir jiems taikomas bendrojo draudimo režimas.

Deja, klausimas kurie subjektai priskirtini privačiam sektoriui, nėra vienintelis. Netgi pakankamai aiškiai atribojus pačius subjektus, plačiausia prasme korupcijai privačiame sektoriuje galėtų būti priskirtas praktiškai kiekvienas papirkimo atvejis (pavyzdžiui, maitinimo įstaigos vadovui duodant kyšį higienos inspektoriui arba mokesčių inspektoriui). Juk situacija, kuomet viešosios valdžios įgaliojimus turintys asmenys paperka tokius pačius įgaliojimus turinčius asmenis, pasitaiko itin retai. Netgi jei taip ir būna, papirkėjas kaip taisyklė veikia ne viešojo sektoriaus įstaigos, o savo asmeniniais interesais (juk ir doktrinos lygmeny gali būti sunku pripažinti, kad, tarkim, siekiant tam tikrų valstybės institucijos reputacijai žalingų faktų nuslėpimo, auditorių paperkantis tos institucijos atstovas veikia kaip jos interesus atstovaujantis subjektas, t. y. tos institucijos vardu).

Šiuo požiūriu korupciją, pagal korupcinėje veikoje dalyvaujančių subjektų specifiką, galima skirstyti į 6 grupes:

- 1) privatus-privatus;
- 2) privatus-viešasis;
- 3) privatus;
- 4) viešasis;
- 5) viešasis-privatus;
- 6) viešasis-viešasis.

Čia korupcija su „privataus sektoriaus elementu“ galima keturiais iš šešių nurodytų atvejų. Jei du iš jų (1 ir 3) vienareikšmiškai laikytini korupcija privačiame sektoriuje, kiti du (2 ir 5), bent jau lingvistiniu požiūriu, galėtų būti nepriskiriami korupcijai privačiame sektoriuje (griežtąja termino prasme), mat korupcija reiškiasi ne privačiame, o abiejuose – viešajame ir privačiame – sektoriuose.

Ieškant atsakymo į klausimą ką ir kaip tikslingiausia priskirti korupcijai privačiame sektoriuje, pragmatizmas (kurį diktuoja minėta sąvokos išskyrimo paskirtis – t. y. specifiniai kontrolės ir prevencijos mechanizmai) ir sisteminis aiškinimas skatintų korupcijai privačiame sektoriuje nepriskirti 2 atvejo (privatus-viešas), nes šiuo atveju piktnaudžiaujama ar taisyklės pažeidžiamos ne privačiame, o viešajame sektoriuje. Juolab, kad tuomet praktiškai visi mums žinomi korupcijos atvejai turėtų būti laikomi korupcija privačiame sektoriuje.

---

¹⁸ Viešosios valdžios institucijos steigti gali tik viešąsias įstaigas ir asociacijas.

Akivaizdu, kad anksčiau aptartuose nacionaliniuose, supranacionaliniuose ir tarptautinės teisės aktuose minint korupciją ar kyšininkavimą privačiame sektoriuje, omeny turimi visai kiti dalykai nei santykis privatus-viešasis (tokią išvadą galima daryti jau todėl, kad šios veikos yra visuotinai kriminalizuotos, tad minėtuose teisės aktuose numatomas korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimas aptariamam santykiui būtų praktiškai neprasmingas ir neaktualus). Tuo tarpu santykį viešasis-privatus prasminga tirti kaip korupciją privačiame sektoriuje, nes tokiu atveju įgaliojimais piktnaudžiauja arba elgesio taisykles pažeidžia privačiame sektoriuje veikiantis subjektas ir tradiciniai (įprasti) valstybėje taikomi antikorupciniai mechanizmai neveikia.

Klasifikacija

Korupcija privačiame sektoriuje gali būti klasifikuojama įvairiais pagrindais.

Pagal veikimo mechanizmo sudėtingumą išskirtina klasifikacija grindžiama dalyvaujančių šalių (bet ne vien subjektų, nes kaip viena šalis gali veikti keli subjektai) skaičiumi:

- 1) vienašaliai aktai (pavyzdžiui, patikėto turto pasisavinimas arba iššvaistymas);
- 2) dvišaliai aktai (pavyzdžiui, kyšio priėmimas);
- 3) daugiašaliai aktai (pavyzdžiui, tarpininko kyšininkavimas arba su vaidmenų pasidalijimu susiję sudėtingi turto pasisavinimo ar išvaistymo atvejai).

Kuo daugiau šalių (ir kuo daugiau asmenų) dalyvauja, tuo daugiau galimybių identifikuoti korupcinę veiką ir įrodyti jos padarymo faktą (sykiu ir galimybių taikyti atsakomybės priemones). Kita vertus, pakanka efektyviai paveikti vieną korupcinės grandinės grandį (šalį) ir visa veika gali tapti neįmanoma, žymiai pasunkėti arba reikšmingai padidėti demaskavimo rizika.

Pagal korupcinėse veikose dalyvaujančių subjektų pobūdį galima išskirti korupcines veikas, kuriose:

- 1) veikia tik privatūs subjektai (šis atvejis apima tiek vienašalius, tiek ir dvišalius ar netgi daugiašalius korupcinius aktus);
- 2) viešieji subjektai privačius subjektus skatina piktnaudžiauti įgaliojimais ar pažeisti elgesio taisykles, tarpininkauja kyšininkaujant privatiems subjektams ir pan.

Pagal korupcinio mechanizmo veikimo apimtį išskirtina:

- 1) vidinė korupcija (korupcinė veika inicijuojama ir vykdoma toje pačioje įmonėje arba kitokios formos subjekte);
- 2) išorinė korupcija (korupcinė veika inicijuojama kitame subjekte nei vykdoma arba vykdoma panaudojant kelis skirtingus subjektus).

Galimas ir skirstymas pagal dėl korupcinių veikų žalos patiriantį subjektą:

- 1) žalą patiria paslaugą iš išorinio tiekėjo gaunantis (arba potencialus) klientas (pavyzdžiui, informacinių technologijų paslaugas teikianti įmonė nutekina kliento konfidencialią informaciją jo konkurentams arba vaistininkas pirkėjui įsiūlo ne efektyviausią vaistą, o tokį, už kurio pardavimų padidinimą gauna neteisėtą atlygį iš farmacinės kompanijos) arba trečiasis fizinis ar juridinis asmuo, prieš kurį nukreipiamas papirkimu ar kita korupcine veika inicijuojamas arba skatinamas elgesys (pavyzdžiui, užsakoma ir per žiniasklaidos priemonės vykdoma konkurentą menkinanti šmeižto kampanija arba už kyšį susitariama, kad konkurentui nebus suteikta oficialaus prekių platintojo licencija ar statusas);
- 2) žalą patiria privati įmonė, įstaiga ar organizacija, kurios darbuotojas (ar kitas vidinis subjektas – akcininkas, stebėtojų tarybos narys ar pan.) padaro korupcinę veiką (pavyzdžiui, permoka už įsigyjamą prekę arba įsigyja netinkamos kokybės prekę);
- 3) žalą patiria visuomenė (t. y. neapibrėžtas arba sunkiai apibrėžiamas asmenų ratas) (pavyzdžiui, visuomenės informavimo priemonės už tiesioginį ar netiesioginį atlygį teikia klaidinančią informaciją, naudingą politikams ar verslo subjektams, arba sportininkai už neteisėtą atlygį manipuliuoja varžybų rezultatais).

Tiesa, reikia pripažinti, kad šis skyrimas ganėtinai sąlygiškas, mat korupcinėmis veikomis žala gali būti padaroma visiems nurodytiems subjektams (pavyzdžiui, bankui bankrutavus dėl darbuotojų įvykdyto itin stambaus masto sukčiavimo, tai gali sukelti ne tik finansinių nuostolių klientams, akcininkams, bet ir visuomenei (dėl sumažėjusio pasitikėjimo bankine sistema)). Tačiau dažniausiai galima išskirti pirminį arba didžiausios žalos patiriantį subjektą.

Šis skirstymas reikšmingiausias prevencinių mechanizmų aspektu, nes parodo subjektą, kuriam daromos korupcinės veikos yra aktualiausios patiriamos žalos požiūriu (taigi subjektą, kuris labiausiai suinteresuotas jų užkardymu). Todėl toliau darbe analizė bus pateikiama remiantis būtent pastarąja klasifikacija.

Vertinant šią klasifikaciją galima manyti, kad 1 ir 3 punktuose nurodytais atvejais kai žalą patiria klientai, tretieji asmenys ir neapibrėžtas asmenų ratas, užkardymo priemonių taikymo iniciatyvos turėtų imtis valstybė. Tokia nuostata grindžiama ribotomis klientų¹⁹ ir trečiųjų asmenų galimybėmis savarankiškai ginti savo interesus bei natūralia valstybės funkcija ginti visuomenės interesus.

Tuo tarpu situacija, kuomet žalą patiria privati įmonė, įstaiga ar organizacija, kurios darbuotojas (ar kitas vidinis subjektas) padaro korupcinę veiką, visiškai kitokia. Čia įmonės ne tik gali pačios tvarkytis, bet ir aktyvus valstybės kišimasis keltų grėsmę deramam Konstitucijos 46 str. 1 dalyje įtvirtinto *asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos* principo įgyvendinimui. Žinoma, tai anaipol nereiškia, kad valstybė šioje situacijoje turėtų ar galėtų atsisakyti bet kokios atsakomybės. Tik jos veikla turėtų reikštis ne valdingais nurodymais, o koordinavimo ir metodinio pobūdžio pagalbos teikimo formomis: turint omenyje tai, kad privačiame sektoriuje yra daug smulkių ir vidutinių įmonių, kurioms savarankiškas prevencinių mechanizmų sukūrimas galėtų būti nepakeliama našta, valstybė galėtų kurti ir viešai teikti naudojimui įvairius antikorupcinius instrumentus, kuriuos patys privatūs subjektai galėtų pasiimti ir norima apimtimi taikyti savo veikloje.

---

¹⁹ Beje, ši prezumpcija matoma ir Konstitucijos 46 str. 5 dalyje, kurioje nurodoma, kad „valstybė gina vartotojo interesus“.

KORUPCIJOS PAPLITIMAS PRIVAČIAME SEKTORIUJE

Kaip jau minėta oficialios korupcijos privačiame sektoriuje sąvokos (apibrėžimo) nėra. Jau vien tai reiškia, kad tiesioginės oficialiosios statistikos apie šį reiškinį niekas nekaupia. Padėtis tokia, kad netgi tai kiek asmenų nuteista už kyšininkavimą privačiame sektoriuje, nerasime. Tokiai informacijai surinkti reikėtų peržiūrėti konkrečius teismų nuosprendžius. Lygiai kaip ir turto pasisavinimo ar iššvaistymo atveju (nors galima daryti prielaidą, kad dažniausiai ši veika padaroma privačiame sektoriuje, dalis tokių veikų gali būti padarytos ir viešajame sektoriuje).

Kita vertus, oficialioji kriminalinė statistika kažin ko apie paties reiškinio paplitimą nepasakys. Na nebent tai, kad jis ne mažesnis nei registruotas nusikalstamų veikų skaičius. Tarkim 2013 m. teismuose išnagrinėtos 243 baudžiamosios bylos dėl turto pasisavinimo ir 91 dėl turto iššvaistymo (kaip jau minėta, šis skaičius neišskiria viešojo ir privataus sektoriaus). Dėl komercinio šnipinėjimo 2013 m. buvo tik 1 byla.

Kalbant apie korupcijos privačiame sektoriuje paplitimo vertinimo galimybes, reikia pastebėti, kad įmonės nelinkę viešai persekioti komercinio kyšininkavimo atvejų (ir korupcijos apskritai), nes tokio pobūdžio informacija potencialiai žalinga jų reputacijai.²⁰ Taigi statistikos nėra, o net jei būtų – nepatikima. Tad kaip vertinimo įrankis lieka apklausos arba ekspertinis vertinimas. Lietuvoje tokių apklausų (sisteminių, apimančių visą privatų sektorių) nebuvo daryta. Galima rasti nebent atskiras privataus sektoriaus sritis atspindinčią situaciją, kurią apibūdinantys duomenys dažnu atveju yra 5-7 metų senumo. Šie duomenys pristatomi apibūdinant atskiras sritis.

Vienas nedaugelio tarptautiniu mastu atliktų bendresnio pobūdžio (bet liečiantis tik kyšininkavimą) tyrimų pavyzdžių – Transparency International pastangomis atliktas *TI Bribe payers survey, 2008*²¹ (tyrimas be kita ko parodė, kad ¼ respondentų mano, jog korupcija privačiame sektoriuje stabdo jų veiklą ir verslo augimą, tad yra didesnė kliūtis nei infrastruktūros problemos ar teisingumo sistemos veikla).

---

²⁰ Argandoña A. Private-to-private corruption. WP No. 531, 2003 // <http://www.iese.edu/research/pdfs/DI-0531-E.pdf>

²¹ http://www.transparency.org/whatwedo/pub/bribe_payers_index_2008.

KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VISUOMENEI

Kaip jau minėta, žalą dėl privačiame sektoriuje įvykdomų korupcinių veikų gali patirti visuomenė (t. y. neapibrėžtas arba sunkiai apibrėžiamas asmenų ratas). Tokia žala gali kilti labai dažnu atveju. Tarkim, komerciniam bankui nepagrįstai (pažeidžiant valstybės įgaliotų institucijų nustatytus apribojimus ir reikalavimus) išduodant paskolas, viršijus kritinę blogų paskolų ribą gali sutrikti stabilus banko veikimas ir jis gali bankrotuoti arba netgi gali kilti pavojus pasitikėjimui bankine sistema ir bankų stabilumui šalyje (tai viešas, visuomeninis interesas). Tačiau tokio pobūdžio veikos čia laikomos (pirmiausia) darančiomis žalą įmonės – banko – interesams, nes jis nukenčia pirmiausia.

Šiame darbe prie žalos visuomenei atvejų detaliau analizuojami du: korupcija žiniasklaidoje ir korupcija (manipuliacijos) sporto srityje.

Korupcija žiniasklaidoje

Žiniasklaida (visuomenės informavimo priemonės) atlieka labai svarbias funkcijas demokratinėje visuomenėje. Deramas jų vykdymas turi tiesiogines sąsajas su Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintais informacijos laisvės konstituciniais pagrindais. Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo:

*„konstitucinė informacijos laisvė yra neatsiejama nuo konstitucinės įsitikinimų ir jų raiškos laisvės, yra jos sąlyga (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų; Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai (Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. liepos 8 d., 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimai). Žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas dideliu mastu priklauso nuo galimybių gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ja naudotis“.*²²

Turint omenyje tai, kad korupcija žiniasklaidoje gali sutrikdyti konstitucinę įsitikinimų raiškos laisvę bei atviros visuomenės siekio realizavimą, ardyti demokratinės valstybės pagrindus, taip pat apriboti visuomenės interesą būti informuotai (visų pirma gauti tikslią, visapusišką, patikimą ir teisingą informaciją), šis socialinis fenomenas daro sunkiai pervaldinamą žalą visuomenės ir valstybės interesams.

---

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl vaistų reklamos“.

Taigi, korupcija žiniasklaidoje pirmiausia žalinga visuomenei. Kita vertus, ši sritis specifika tuo, kad čia visuomenė iš esmės sutampa su klientais – žiniasklaidoje skelbiamos informacijos vartotojai individualiai sunkiai apibrėžiami, nes tiek televizijos, tiek radijo, tiek interneto portalų, tiek ir tradicinės spaudos (tarkim, radęs laikraštį įstaigos priimamajame ar viešojoje bibliotekoje) vartotoju be jokių specialių parengiamųjų veiksnių žmogus gali tapti bet kada.

Tačiau korupcija žiniasklaidoje gali paveikti ir šiuo verslu užsiimančių įmonių interesus: pajutę, kad jiems teikiama neobjektyvi informacija, visuomenės informacijos priemonių vartotojai gali pakeisti savo informacijos vartojimo įpročius ir atsisakyti jiems abejonių sukėlusiu informavimo priemonių. Sumažėjęs pasitikėjimas, prestižas ir vartotojų skaičius natūraliai mažina visuomenės informavimo priemonės iš reklamos generuojamas pajamas, o sykiu ir pelną.

Dėl korupcijos žiniasklaidoje žalą gali patirti ir konkretūs subjektai (fiziniai ar juridiniai asmenys), prieš kuriuos nukreipiamas papirkimu ar kita korupcine veika inicijuojamas arba skatinamas elgesys (pavyzdžiui, per žiniasklaidos priemones vykdoma prieš konkurentus politikoje ar versle nukreipta šmeižto kampanija).

Korupcijos formos ir paplitimas

Pagal būdingiausias pasireiškimo formas korupciją žiniasklaidoje galima skirstyti į:

- 1) neskaidrią (paslėptą) *reklamą* (politinę arba verslo, retesniais atvejais su pirmais dviem nesiejamą asmeninio žinomumo didinimą);
- 2) tam tikros korumpuojančiam subjektui ar su visuomenės informavimo priemone susijusiam verslui (pavyzdžiui, tais atvejais kai sutampa to verslo ir žiniasklaidos priemonės savininkai) nenaudingos *informacijos sulaikymą (neskelbimą) arba „retušavimą“*;
- 3) visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, etc.), taip pat konkurentų ar kitų užsakovų nemalonę (tiek versle, tiek ir politikoje) užsitraukusių asmenų *šmeižimą bei kitokį susidorojimą ar kenkimą jų interesams*;
- 4) visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, etc.) vykdomą *turto prievartavimą, žmogaus veiksmų laisvės varžymą, šantažą*.

Įvertinti korupcijos lygį žiniasklaidoje sudėtinga. Nors pačios korupcijos požymių gali būti įvairių ir paskelbta informacija išplinta labai plačiai, taigi įtarimams kilti ir plisti labai lengva, sritis išlieka pakankamai latentiška (pirmiausia) todėl, kad labai sunku nustatyti abejonių keliančios konkrečios informacijos ar bendrų informacijos skelbimo tendencijų motyvus.

Tarkime tai, kad visuomenės informavimo priemonė apie kokį nors politiką neskelbia neigiamos informacijos, gali būti susiję tiek su asmeninėmis leidėjo ar redaktoriaus simpatijomis, tiek ir su korupcija. Kas konkrečiu atveju daro įtaką vienareikšmiškai nustatyti sunku. Lygiai taip pat gali atsitikti, kad tam tikri politikai į televizijos laidas nuolat kviečiami ne todėl, kad „nusipirko“ dėmesį ir eterį, o dėl elementaraus visuomenės informavimo priemonės pragmatizmo – generuojamo reitingo. Nors tokiu atveju visuomet galime susidurti su vienokiomis ar kitokiomis abejonėmis dėl žiniasklaidos skaidrumo ir nešališkumo (juo labiau tais atvejais, kai ekrane rodomas asmuo yra ne tik politinis veikėjas, bet ir siejamas su reklamos užsakančiu verslu).

Pastaruoju metu Lietuvoje jokių su korupcijos lygio žiniasklaidoje nustatymu susijusių išsamesnių tyrimų atlikta nebuvo. Naujausias (ir, turbūt, kol kas vienintelis) tyrimas atliktas 2007 m., koordinuojant „Transparency International“ Lietuvos skyriui. Šio tyrimo duomenimis:

„54 proc. susidūrusių su žiniasklaidos redaktoriais ir direktoriais nurodė, kad jie leido suprasti, jog už reklamavimąsi žiniasklaidos priemonėje jos žurnalistai parengs ir palankią publikaciją apie įmonę. Beveik 52 proc. verslininkų, susidūrusių su žurnalistais, teigia tai supratę iš žurnalistų, ir beveik 51 proc., susidūrusių su leidėjais ar savininkais, prisipažįsta, kad tai jiems leido suprasti leidėjai ar savininkai.

Beveik 43 proc. apklaustų verslininkų žiniomis, visoje šalyje platinama nacionalinė spauda dažnai ir labai dažnai už reklamą skelbia ir reklamos užsakovui palankias publikacijas, beveik 34 proc. respondentų mano tai labai dažnai ir dažnai darant regioninius laikraščius ir beveik 29 proc. taip mano apie nacionalines TV. Užsakomuosius straipsnius ir laidas, palankiai nušviečiančius įmonių reikalus, tačiau kurie nėra aiškiai pažymėti kaip reklama, teigiamai vertina beveik 18 proc. respondentų, beveik 43 proc. – neutraliai ir beveik 40 proc. – neigiamai.

Per 12 proc. turėjusių reikalų su visoje šalyje platinama nacionaline spauda teigia per pastaruosius dvejus metus atsilyginę pinigais, reklama ar skelbimais tai spaudai už jų įmonei palankių publikacijų, kurios nėra reklama, paskelbimą arba nepalankių publikacijų nepaskelbimą. Beveik 12 proc. apklaustų verslininkų, turėjusių reikalų su savaitiniais žurnalais, sakosi už tai jiems atsilyginę, atitinkamai per 11 proc. – naujienų agentūroms, o per 10 proc. – regioninei TV. Iš visų respondentų, kurie turėjo reikalų su žiniasklaida, 13 proc. teigia žiniasklaidai atsilyginę pinigais, reklama ar skelbimais už palankių publikacijų paskelbimą arba nepalankių nepaskelbimą“.²³

Išskirtini trys pagrindiniai korupcinių veikų žiniasklaidoje iniciatoriai:

- 1) politikai;
- 2) privatus verslas;

---

²³ Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius, 2007. P. 17-18. Tyrimo duomenys pateikiami ten pat, p. 6-16.

3) visuomenės informavimo priemonių atstovai.

Politikai korupcijai gali naudoti savo asmeninius (ar savo verslo), partijos, rėmėjų arba viešuosius (valstybės ar savivaldybės ir jų įsteigtų bei kontroliuojamų įmonių ir įstaigų) išteklius. Šie ištekliai (ypač kalbant apie viešuosius) nebūtinai turi būti finansiniai. Panaudoti galima ir tam tikrus įgaliojimus (palankūs sprendimai ir pan.).

Atlygio formos žiniasklaidos priemonėms taip pat gali būti įvairios: nuo paramos išvengiant su valdžios institucijomis susijusių nemalonumų ar nepatogumų (pavyzdžiui, kontrolės ir priežiūros institucijų dėmesio arba teisinio persekiojimo) iki stambaus reklamos paketo užsakymo ar netgi tiesioginio kyšio (dažniausiai žurnalistui ar reporteriui; kita vertus, kalbant apie televizijos laidas, į jas žurnalistai bei laidų vedėjai kaip taisyklė negali kviesti ką tinkami – šiuo požiūriu jie prodiuserių apsaugomi nuo korupcijos, nors tuoj pat iškyla klausimas kuo gi grindžiami prodiuserių pasirinkimai).

Išskirtinos dvi pagrindinės korupcijos žiniasklaidoje išplitimą sąlygojančios problemos yra:

- 1) klientelizmas bei,
- 2) skaidrumo stoka ir interesų neatskleidimas.

Su žiniasklaida susijusių ekspertų liudijimu, šiuo metu pagrindinis žiniasklaidos korumpavimo šaltinis ir klientelizmą skatinantis veiksnys – viešojo administravimo subjektų administruojamos viešinimui skirtos (daugiausiai Europos Sąjungos struktūrinės paramos) lėšos. Čia tvyro bendras neskaidrumo fonas ir paprastai laikoma, kad visos viešinimui skirtos išlaidos yra su didesniu ar mažesniu šešėliu. Akivaizdūs ir reputacijos kraštutinumus atspindintys viešinimo konkursų rengėjai: nuo neskaidriausiomis laikomų Žemės ūkio ir Aplinkos ministerijų iki skaidriausia laikomos Finansų ministerijos (beje, pastarosios skaidrumas net kelių ekspertų buvo siejamas su tuo, kad joje finansinius reikalus sprendžia ne politikai, o aukščiausio rango valstybės tarnautojai, kurie neturi taip aiškiai išreikšto asmeninio tikslo siekti visuomenės nuomonės ir vertinimų palankumo).

Ekspertai liudija, kad klientelizmas ypatingai klesti regioninėje spaudoje. Didžiausias neigiamas postūmis formuojantis šiam ydingam sambūvio modeliui buvo prieš keletą metų ekonomiką stipriai paveikusi globalinė finansų ir ekonominė krizė: kai kurių visuomenės informavimo priemonių generuojamoms pajamoms smukus dvigubai ar netgi daugiau, išgyvenimo klausimas tapo kaip niekuomet aktualus (reikia priminti, kad tuo pačiu metu Seimas ir Vyriausybė ėmėsi priemonių ir

revizuoiant žurnalistų apmokestinimo klausimus; ši revizija ženkliai padidino mokesčius, o tuo pačiu ir žiniasklaidos priemonių išlaidas ir/ar sumažino žurnalistų realiąsias pajamas).

Deja, laikoma, kad spaudai (visų pirma, regioninei) būdingas ne tik klientelizmas, bet ir apskritai – ji labiausiai korumpuota žiniasklaidos rūšis. Viešųjų ryšių srityje dirbantys profesionalai liudija, kad regionuose jokios su verslu susijusios informacijos nemokamai neįsiūlysi – viešinimo lėšų atsiradimas sukūrė naują „kultūrą“, kurioje praktiškai bet kokia konkrečiam verslui naudinga galinti būti informacija skelbiama tik už pinigus (arba oficialiai užsisakant reklaminį plotą, arba paslėpus reklamą).

Internetas ir televizija šiuo požiūriu laikomi gerokai „švaresniais“. Nors tokią padėtį lemiančios priežastys yra toli gražu ne vienodos. Santykinai gera situacija interneto žiniasklaidoje siejama su dviem dalykais: visų pirma – nauja karta, kuri maždaug prieš dešimtmetį atėjo į šią nišą (nes naujienų portalai formuoti daugiausia remiantis jaunimu); antra – labai aiškus ir greitas grįžtamasis ryšys iš skaitytojų (tiek publikacijos nuorodos paspaudimų skaičius, tiek ir publikacijos komentarai leidžia labai greitai suprasti, kad skaitytojai pajuto „prastą kvapą“). Tuo tarpu pagrindiniu korupciją televizijoje varžančiu išoriniu faktoriumi laikomos šios žiniasklaidos priemonės generuojamos pajamos: bent jau didžiuosiuose kanaluose porą pastarųjų metų jos siekia 62-77 mln. litų, vadinasi yra tokios, kad bent jau užsakomosiomis laidomis rizikuoti reputacija neverta (prarastas reitingas per reklamos generuojamų pajamų sumažėjimą gali kainuoti gerokai brangiau nei galės sumokėti paslėptos reklamos užsakovas, juo labiau, kad sumažėjus reitingui ir jis dairytųsi naujo informacijos kanalo). Kita vertus, jei užsakymas rimtas (tarkim, televizijos mėnesinį biudžetą sudarantys keli milijonai litų), korupcinė rizika išauga. Juo labiau, kad korupcinius žaidimus gali žaisti ne tik televizijos darbuotojai, bet ir prodiuseriai. Tai ar televizijos vadovas faktiškai kontroliuoja jų elgesį, didele dalimi nulemta asmeninio santykio, prodiuserio populiarumo ir jo galimybių pakeisti televiziją bei televizijos vadovo gebėjimų bei turimo įvaizdžio.

Žinoma, korupcinį ir klientelizmo skatinimo potencialą turi ir privataus verslo skelbiamos reklamos įtaka visuomenės informavimo priemonėms. Vargu ar per keletą metų situacija kardinaliai pasikeitė į gerą ir nebeįtikėtini tapo atvejai, kai „*vienos nacionalinės TV „žinių kambario“ skelbimų lentoje tiesiog kabėjo sąrašas firmų, kurių „liesti nevalia“, nes jos negaili pinigų reklamai tame kanale*“²⁴ ir atgyveno panašius atvejus apibendrinantis profesionalaus žurnalistų ir redaktoriaus įvertinimas, kad „*jie pripratino laikraščius, žurnalus ir televizijas „mainyti“ palankias publikacijas arba*

---

²⁴ R. Juozapavičius. Samdomi skunkai. P. 40 // Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius, 2007.

*nutylėti nepalankius faktus, tai jie iš esmės išugdė savotišką savicenzūrą: prieš pradėdant rašyti apie ką nors, pasitikrinti, ar tas kas nors turi sudaręs reklamos arba kokią nors rėmimo sutartį“.*²⁵

Natūralu ir tai, kad spaudimą žiniasklaidos priemonei gali daryti toli gražu ne bet kuris klientas. Bet žinodami, kad 5 didžiausių reklamdavių sąrašė esantys verslo subjektai užsako reklamos už maždaug 270 mln. litų,²⁶ šių subjektų įtaka abejoti vargu ar reikėtų. Jei jie tiesiogiai ir „nelaužo“ žiniasklaidos, tai jos išgyvenimą skatinantis savisaugos instinktas gali įtakoti ir minėtą savicenzūrą. Tačiau paprastai tai būtent savicenzūra, t. y. tam tikras skelbiamos informacijos filtravimas, o ne paslėpta reklama.²⁷ Žinoma, jos taip pat būna. Bet versle yra gana didelė konkurencija, tad jei bus peržengtos protingos ribos, konkurentai taip pat „nusipirks“ žiniasklaidos kanalus (netgi ir skaidriai bei atvirai) ir išsakys savo poziciją. Juolab, kad yra ir kitų kontrolės formų. Pavyzdžiui, socialiniame tinkle Facebook susikūrusi bendruomenė „Parsidavusi žiniasklaida“ (per 2 500 ją „mėgstančių“ vartotojų) periodiškai dalijasi nuorodomis į įtarimų keliančias publikacijas.

Su mažesniu verslu susiję pavojai akivaizdžiai menkesni. Ypač padėtį lyginant su viešuoju sektoriumi. Netgi jei turėtume analogiškas reklamai skiriamų išlaidų sumas, kuriomis disponuoja verslas ir viešasis sektorius, padėtis nebūtų vienoda, nes verslas sprendimus grindžia kitaip nei politikai (ar valstybės tarnautojai): verslui išlaidos į reklamą yra investicija (į žinomumą, į vartotoją), kuri turi atsipirkti, nes kitaip verslas bus neefektyvus ir savininkas patirs nuostolių (negaus pelno), o vadovas (jei jis nėra savininkas) rizikuoja prarasti darbą; tuo tarpu viešajame sektoriuje su viešinimo išlaidomis nesiejamas joks konkretus pokytis, čia kaip taisyklė reikia tiesiog išleisti (ar „įsisavinti“) lėšas. Pasitaiko atvejų, kai valstybės įstaigos, atidavę viešinimui skiriamas lėšas žiniasklaidai, net nepasirūpina įrodymais, kad užsakyta reklama buvo realiai transliuota ir prašydama pateikti detalizuotą ataskaitą į transliavusią visuomenės informavimo priemonę kreipiasi tik to pareikalavus Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramą administruojančiai institucijai ir kilus grėsmei negauti pinigų.

Turint omenyje tai, kad valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinimo paslaugų yra pakankamai daug (tegu ir mažiau nei privataus sektoriaus), tokia padėtis vertintina kaip sisteminė problema. Kelias šios problemos sprendimui – verslo praktikos įdiegimas, pagal kurią perkamos ne

²⁵ A. Račas. Verslas ir žiniasklaida: kuo pats kvepia, tuo ir kitus tepa. P. 22 // Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius, 2007.

²⁶ <http://vz.lt/Print.aspx?PublicationId=47419288-4318-4873-88cd-18231e4ef89b>.

²⁷ Kaip tokio filtravimo pavyzdžius galima nurodyti Lietuvos žiniasklaidoje gana šykščiai nušviestą 2011 m. vykusį streiką alaus darykloje „Švyturys“, „Iki“ profesinės sąjungos 2008 m. išsakytus kaltinimus dėl persekiojimų, vartotojų teisių pažeidimus mobiliojo ryšio bendrovei „Omnitel“ 2009 m. savavališkai pakeitus mokėjimo planus ir t. t.

viešinimo paslaugos, o pokytis. Ir viešųjų ryšių bendrovėms apmokama už tai ką joms pavyksta pasiekti (jei pokyčio nėra, bendrovė gali už savo darbą ir nieko negauti).

Reikia pridurti, kad ši problema yra turi ir kitą aspektą: Lietuvos viešojo sektoriaus subjektai mėgsta pirkti didelius „viešinimo paslaugų“ paketus, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos: t. y. ne vien viešųjų ryšių paslaugos, bet ir media agentūrų paslaugos ir reklamos agentūrų paslaugos. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik dirbtinai apribojama konkurencija ir iš galimų tiekėjų rato eliminuojamos nekonsoliduotos įmonės, teikiančios specializuotas paslaugas, bet ir pats procesas atrodo, švelniai tariant, keistai. Kyla natūralus klausimas: kam skelbti konsoliduotą viešinimo konkursą, jei jau jį skelbiant specialių žinių neturinti kokia nors ministerija *nusprendžia*, kad tikslui pasiekti reikės tiek tai laidų televizijoje, tiek tai publikacijų tam tikruose laikraščiuose ir dar kažkiek reklamos interneto portaluose. Beje, žiniasklaidos priemonių atstovai sako, kad patys mielai norėtų dalyvauti konkursuose, bet sąlygos tokios, kad negali (nes neturi visų numatytų informavimo priemonių, o burti konsorciumus sudėtinga, užima laiko ir nelabai perspektyvu).

Stambių (konsoliduotų) viešųjų ryšių bendrovių dalyvavimas konkursuose ir jų sėkmė susiję su tam tikromis papildomomis skaidrumo rizikomis, kurias įvardija netgi patys šio verslo atstovai: žiniasklaidos priemonėms gali būti daromas tiesioginis ar netiesioginis spaudimas susilaikyti ne tik nuo konkretaus reklamos užsakovo kritikos (apie tai jau minėta anksčiau), bet ir nuo kai kurių kitų viešųjų ryšių bendrovės klientų kritikos. Pačias viešųjų ryšių bendroves atstovaujantys asmenys tampa savotiškai „įtakos pirkliais“.

Verta paminėti ir tam tikras teigiamas tendencijas: pastebima, kad šmeižto atvejų žiniasklaidoje sumažėję. Tai galima sieti su keliais aspektais. Visų pirma, reiškiniui išplitus ir tokio pobūdžio informaciniam terorizavimui tapus „įprasta“ žiniasklaidos (dažniausiai spaudos) siūloma paslauga, ji prarado savo patrauklumą: kam veltis į informacinį karą, jei rizikuoji ir pats nukentėti. Na jei rinkoje yra tik du reikšmingi konkurentai, tokia strategija bent hipotetiškai gali būti sėkminga. Bet jei konkurencija didesnė, galima beveik garantuoti, kad dviem drabstantis purvais, laimės trečiasis ar dar kitas.

Kaip ribinius korupcijos ir etikos pažeidimo atvejus galima paminėti ir praktiką, kurią kai kurios institucijos taiko žurnalistams: atrenkamas būrelis žurnalistų, kurie kviečiami į tam tikrus renginius (pavyzdžiui, siūloma vykti kartu su valstybės arba vyriausybės vadovu) ir jiems selektyviai teikiama tam tikra informacija; suteikiami išskirtiniai interviu. Turint omeny tai, kad pirmasis paskelbęs informaciją bei paskelbęs originalią ir išsamią informaciją dažniausiai laimi

konkurencinėje kovoje, toks žurnalistų ir žiniasklaidos priemonių išskyrimas kuria priklausomumo atmosferą: rizikuodamas netekti galimybės gauti tokią išskirtinę informaciją, žurnalistas ar redaktorius atsiduria prieš dilemą jei reikia paskelbti nemalonę galinčią užtraukti informaciją.

Vertinant korupciją žiniasklaidoje geroji naujiena ta, kad kai tiek visko, tiek įvairių informacinių kanalų, visą turinį sukontroliuoti be galo sunku. Bandytas daryti plataus masto kampaniją itin brangus ir labai nedaug kas ją sau gali leisti.

Vis dėlto, Lietuvos žiniasklaidai labai trūksta skaidrumo. Nepaisant tam tikro teisinio reguliavimo, nei visuomenės informavimo priemonių savininkai, nei jų ryšiai su verslo subjektais, nei gaunamos pajamos (jų struktūra) visuomenei nėra tinkamai prieinama. Skaidrumo stoką akivaizdžiai iliustruojančiu pavyzdžiu gali būti banko „Snoras“ bankroto istorija ir „Lietuvos ryto“ žiniasklaidos grupės informacinis vaidmuo joje. (Ypač turint omeny Visuomenės informavimo įstatymo 22 str. 6 d. nuostatą *„Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), bankai, politinės partijos negali būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų dalyviais“*).

Prevencijos priemonės

Pernelyg kištis į visuomenės informavimo sritį (ypač turinį) pavojinga, nes galima pažeisti visuomenės informavimo priemonių nepriklausomumą, o sykiu apriboti konstitucinę informacijos laisvę. Todėl valstybės institucijų veiksmai čia turi būti itin pasverti ir proporcingi. Juo labiau, kad ir patys politikai gali vengti įsikišimo, bijodami užsitraukti žiniasklaidos nemalonę (ir priešingai, galimas siekis susidoroti ar atkeršyti už nepalankios informacijos skleidimą).

Turint omenyje tai, kad šiuo atveju žala dažniausiai daroma ne tik visuomenei, bet ir vartotojams, o jiems tai pajutus - ir žiniasklaidos verslui (sudėtingiau kai savininkai patys žaidžia tam tikrus žaidimus), labai didelis vaidmuo turėtų tekti savireguliacijai. Valstybė galėtų skatinti tam tikrus savireguliacijos mechanizmus, teikti metodologinę pagalbą.

Daugiau dėmesio reikėtų skirti ir monitoringui bei abejotinų situacijų viešinimui. Čia didesnę vaidmenį galėtų vaidinti tiek valstybės institucijos (Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija), tiek ir savitvarkos institucijos (Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos žurnalistų sąjungos Etikos komisija). Beje, ši veikla gali būti vystoma ne vien tiesiogiai šioms institucijoms tiriant konkrečius atvejus, bet ir remiant tokias iniciatyvas kaip Facebook susikūrusi bendruomenė „Parsidavusi žiniasklaida“.

Kaip minėta, valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinimo paslaugų mastas ir šioje srityje numanomas neskaidrumas vertintini kaip sisteminė problema. Kelias šios problemos sprendimui – verslo praktikos įdiegimas, pagal kurią perkamos ne viešinimo paslaugos, o siekiamas pokytis. Ir viešųjų ryšių bendrovėms apmokama už tai ką joms pavyksta pasiekti.

Derėtų atsisakyti ir Lietuvos viešojo sektoriaus subjektų pamėgto didelių „viešinimo paslaugų“ paketų, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos, pirkimų. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik dirbtinai apribojama konkurencija ir iš galimų tiekėjų rato eliminuojamos specializuotas paslaugas teikiančios nekonsoliduotos įmonės, bet ir keliami įtakos žiniasklaidos priemonėms koncentravimo grėsmė (susidaro prielaidos veikti „įtakos pirklių“ kastai).

Būtina imtis teisinių ir organizacinių priemonių užtikrinant didesnę skaidrumą, susijusį su visuomenės informavimo priemonių savininkais, gaunamų pajamų šaltiniais bei kitais ryšiais. Kai kurios nuostatos (jos įtvirtina tik ribotos informacijos atskleidimo reikalavimą, t. y. apima tik ne mažesnius nei 10 proc. akcijų paketus) jau dabar įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatymo 22 ir 24 straipsniuose. Tačiau jos ne vien nepakankamos, bet ir praktikoje sunkiai įgyvendinamos (duomenų pateikimo operatyvumas ir jų patikimumas kelia nemažai abejonių). Seime derėtų priimti įstatymo nuostatas, nurodomas Žurnalistų etikos inspektorius 2013 metų veiklos ataskaitoje²⁸ minimame šios institucijos parengtame ir jos iniciatyva užregistruotame įstatymo projekte (jis, beje, kildinamas iš Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2011–2014 metų programos 8.3 ir 8.4 priemonėmis, kurios šiuo metu vis dar yra neįgyvendintos):

„projekto tikslas – pakeisti ir papildyti viešosios informacijos rengėjų ir (ar) skleidėjų nuosavybės santykių deklaravimo tvarką, t. y. nustatyti platesnį deklaruojamų duomenų spektrą ir tokiu būdu užtikrinti skaidresnę ūkio subjektų, veikiančių visuomenės informavimo srityje (viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų), veiklą. Projektu siūloma numatyti pareigą viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams teikti tokius duomenis apie save: 1) pavadinimą ir kodą; 2) valdomos visuomenės informavimo priemonės pavadinimą; 3) telefono numerį ir elektroninio pašto adresą; 4) registracijos adresą; 5) valdymo organus ir vadovaujančius asmenis; 6) už valdomos visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingo asmens vardą ir pavardę, jei už turinį atsako ne vadovaujantis asmuo; 7) dalyvių (akcininkų) sąrašą, jame nurodant dalyvių (akcininkų): vardus ir pavardes (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens pavadinimą); asmens kodą (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens kodą); turimo turto dalį (proc.) arba akcijų skaičių; subjektų dalyvius, jei dalyviai (akcininkai) yra Lietuvos Respublikoje arba užsienio

28

http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fapps%3F%2F1%2F3064_ZEIT%25202013%2520M.%2520VEIKLOS%2520ATASKAITA.pdf&ei=_huNU_McILDsBoWxgdgC&usq=AFQjCNFdDkDeG0DQmtlpl0z5XHIIIItNb0w&sig2=vORmCmLGNANPEdcd3UK7JQ

valstybėje registruoti juridiniai asmenys ar jų filialai; 8) informaciją apie turtinius santykius ir (ar) jungtinę veiklą, siejančią su kitais juridiniais asmenimis; 9) informaciją apie padarytą visuomenės informavimo sritį reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimą ir už jį kompetentingos institucijos skirtą sankciją; 10) suvestinius finansinės apskaitos duomenis; 11) licencijos išdavimo datą ir numerį (jei juridinis asmuo verčiasi veikla, kuriai pagal Visuomenės informavimo įstatymą privaloma turėti licenciją); 12) leidinio tiražą ir kitus leidybinius duomenis (jei juridinis asmuo pagal Visuomenės informavimo įstatymą privalo juos turėti ir (ar) nurodyti); 13) informaciją apie gautas pajamas iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bei politinių partijų reklamos ir užsakomųjų straipsnių; 14) informaciją apie gautą paramą, jeigu ji viršija 10 bazinių socialinių išmokų dydį, nurodant šios paramos dydį ir šaltinį. Projekte, be kita ko, siūloma, kad šie duomenys būtų pateikiami saugiu elektroniniu būdu per Viešosios informacijos rengėjų ir sklaidėjų informacinę sistemą (toliau – informacinė sistema), kurioje šie duomenys (išskyrus fizinio asmens kodą) būtų skelbiami viešai ir neatlygintinai. Siūloma įtvirtinti, kad informacinės sistemos valdytojas būtų Kultūros ministerija, tvarkytojas – VĮ Registrų centras“.

Korupcija sporte

Korupcija sporte gali pasireikšti įvairiomis formomis. Apibendrinant įvairias korupcijos sporte klasifikacijas, galima išskirti šias sritis:

- 1) sisteminė korupcija (balsavimo sporto organizacijose ir federacijose pažeidimai, kyšininkavimas, dovanos ir kitos atsilyginimo formos, organizuotas nusikalstamumas);
- 2) su lažybomis susijusi korupcija (manipuliavimas varžybų eiga arba rezultatais)
- 3) su konkurencija susijusi korupcija (neteisėtas medikamentų naudojimas, sukčiavimas)²⁹.

Sisteminė korupcija daugiausiai susijusi su varžybų, ypač prestižinių, organizavimu ir sporto organizacijų valdymu. Atsižvelgiant į tai, kad šie korupciniai pažeidimai būdingi ir kitoms sritims, šioje dalyje jie nebus išsamiau analizuojami.

Dažniausiai pasitaikantys korupcijos sportinės konkurencijos srityje atvejai susiję su neteisėtu draudžiamų medikamentų naudojimu (draudžiamų priemonių neteisėtas pirkimas, kyšininkavimas norint išvengti patikrinimų, kyšininkavimas siekiant nuslėpti tikruosius tyrimų rezultatus ir pan.) arba konkurentų apkaltinimas dėl tyčinio neleidžiamų medikamentų naudojimo. Prie konkurencinių pažeidimų priskiriami ir apsimestiniai susižalojimai (pavyzdžiui, regbyje, kai reikia pakeisti komandos narį). Konkurencijos sporte korupcija pasireiškia panašiais mechanizmais kaip ir korupcija versle, vadinamosios „juodosios technologijos“. Didžiausias skirtumas tai, kad dėl korupcinių veikslių nukenčia ne verslo prestižas, o tam tikrų sportininkų galimybės dalyvauti varžybose. Taigi, tiesioginę žalą čia patiria konkretus asmuo (sportininkas) bei jo aplinka.

Šiame skyriuje, atsižvelgiant į korupcijos sporte žalos mastą ir pobūdį, išsamiausiai aptartina korupcija susijusi su manipuliavimu varžybomis, kuri paprastai susijusi su lažybomis. Unifikuotą manipuliacijų sporto varžybomis apibrėžimą pateikia Europos Tarybos Ministrų komitetas savo rekomendacijoje dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais³⁰. Pagal šį apibrėžimą manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra neteisėto varžybų bei atskirų jų dalių (tokių kaip rungtys ar rungtynės) baigties ar eigos pakeitimo parengimas, siekiant įgyti

---

²⁹ Corruption in the UK. Part Two. Assessment of Key Sectors. Transparency International, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>, p. 40-42.

³⁰ 2011 m. rugsėjo 28 d. Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. CM/Rec(2011)10 valstybėms narėms dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliavimą rezultatais, ypatingai susitarimus dėl varžybų. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/CM_Rec_2011_10_en.pdf.

nepagrįstų pranašumų sau ar kitiems asmenims, bei viso ar dalies nenuspėjamumo, normaliai siejamo su varžybų rezultatais, panaikinimas³¹.

Susitarimai dėl varžybų apima kelis susitarimų variantus. Tai susitarimai dėl varžybų baigties (angl. – *match-fixing*), susitarimai dėl varžybų eigos (angl. – *spot-fixing*) bei susitarimai dėl kitokios sporto varžybų statistikos (angl. – *point-shaving*)³².

Žala iš manipuliavimo sporte atsiranda pirmiausiai visuomenei, kuri suinteresuota sporto žaidimais ir rezultatais. Taip pat potencialūs ateities profesionalūs sportininkai gali nusivilti ir prarasti tikėjimą sportu ir ši sritis gali tapti nebeatraukli. Pavyzdžiui, Azijoje sumo varžybos tapo tokios korumpuotos, kad jų populiarumas staiga labai stipriai sumažėjo³³. Apskritai, pripažįstama, kad korupcija sporte yra labai žalinga ta prasme, kad daro didelį poveikį kultūrai ir visuomenės pasitikėjimui. Sporto žvaigždės paprastai yra vertinamos palankiau už kitas garsenybes, pavyzdžiui, politikus. Jei tam tikras žaidėjas lyderis apkaltinamas korupcija, jo sporto šaka gali dešimtmečiams prarasti populiarumą. Be to, manipuliacijos pamina esmines sporto vertybes, sporto integralumą. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl Europinės sporto dimensijos šalys narės raginamos imtis visų būtinų veiksmų prilyginant kriminaliniams nusikaltimams veiksmus, pažeidžiančius sporto integralumą³⁴. Europos Komisija taip pat išreiškė susirūpinimą pripažindama, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais, kurios laikytinos korupcijos forma, pažeidžia sporto etiką bei integralumą³⁵.

Taip pat korupcija lažybų metu pažeidžia ir sąžiningų lažybų organizatorių interesus. Lažybų organizatoriai, net patys to nenorėdami, įtraukiami į sukčiavimo mechanizmą. Sąžiningi lošėjai, sužinoję apie manipuliavimą varžybų eiga ar rezultatu, nebepasitiki lažybų organizatoriais, dėl to mažėja pastarųjų apyvarta bei nukenčia prestižas. Tai susiję su tiesiogine žala lažybų organizatoriui.

---

³¹ Vertimas percituotas iš Zaksaitė, S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir ultima ratio principo. Teisės problemos, 2013, Nr. 3(81), p. 58–59.

³² Susitarimai dėl rungtynių. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <http://www.lff.lt/lt/integrity-learn>.

³³ Informacija iš Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos ir Teisės instituto organizuotos diskusijos „Korupcija sporte“. Prieiga per internetą: <http://www.lkps.lt/naujienos/lkps-ir-teises-instituto-organizuota-diskusija-korupcija-sporte-ar-visos-rungtynes-lietuvoje-laimimos-saziningai/>

³⁴ European Parliament resolution of 2 February 2012 on the European dimension in sport (2011/2087(INI)). Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0025+0+DOC+XML+V0//EN>.

³⁵ Zaksaitė, S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir ultima ratio principo. Teisės problemos, 2013, Nr. 3(81), p. 62.

Manipuliuojamą varžybomis skatina du motyvai: finansinis (paprastai susijęs su lažybomis dėl varžybų rezultato) ir komandos ateities varžybų darbotvarkės koregavimas (pasirinkimas, su kuo žaisti kitame etape ir pan.). Didesnė manipuliuojamo sporto rezultatais rizika tenka toms komandoms, kurių žaidėjai uždirba mažiau ar apskritai nėra mokamas atlyginimas³⁶.

Sporto lažybų rūšys ir paplitimas

Sporto lažybos – tai žaidimas lažybų pagrindu, kai statomos sumos už tam tikrą rezultatą ir žaidėjas gali laimėti visą sumą, dalį sumos arba pralaimėti. Egzistuoja dvi pagrindinės sporto lažybų formos. Pirmą, tai totalizatorius. Čia visos sumos dedamos į vieną katilą, ir dalyviai turi santykinai nedidelius šansus laimėti, tačiau laimėjimai būna dideli. Pirmą kartą totalizatorius oficialiai vykdytas 1923 metais Littlewoods Pools. Dažniausiai ši lažybų forma naudojama Kinijoje, Ispanijoje, Italijoje bei Skandinavijoje, tačiau pasauliniu mastu užima tik mažiau nei 10 proc. visų lažybų apyvartos. Antra sporto lažybų forma – fiksuotų sumų lažybos. Jose dalyviai stato sumas, o lažybų organizatorius paskirsto laimėjimus pagal statymų ir laimėjimų santykį. Lažybų dalyvis paprastai iš anksto žino kiek jis laimės sėkmės atveju. Laimėjimai dažnesni nei totalizatoriaus atveju, tačiau jų sumos santykinai mažesnės. Pirmą kartą šios lažybos užfiksuotos 18 amžiaus pabaigoje. Daugiausiai tokios lažybos organizuojamos Didžiojoje Britanijoje, Hong-Konge, Australijoje ir kt. Šių lažybų apyvarta sudaro apie 90 proc. sporto lažybų apyvartos. Egzistuoja daug lažybų formulių („1x2“, teisingo rezultato spėjimas, pusės laiko/viso laiko spėjimai, bendri įvarčiai/taškai, pirmas taškų gavęs žaidėjas ir t.t.). Bet kuriuo atveju, lažybų organizatorius tik paskirsto išmokėjimus laimėtojams, sau pasilikdamas tam tikrą maržą³⁷.

Sporto lažybos būna tiek teisėtos, tiek neteisėtos (kai lažybų organizatorius neturi licencijos organizuoti lažybas, arba kai oficialios sporto lažybos valstybėje apskritai uždraustos). Dar išskiriamos gatvės lažybos, kurių sumos santykinai mažesnės, jų vykdymui nereikalinga jokia infrastruktūra.

Skaičiuojama, kad bendros pajamos iš legalių lažybų sporte pasaulyje sudaro maždaug 14 milijardų JAV dolerių (2/3, t. y. 9,5 milijardo JAV dolerių – ne internetu, 1/3, t. y. 4,5 milijardo JAV dolerių

---

³⁶ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011. Prieiga per internetą: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sportaccord.com%2Fmultimedia%2Fdocs%2F2012%2F04%2FSportAccordIntegrityReport_A4_V2UpdatedApril2012.pdf&ei=XduCU7y9IYGLONKLgYgK&usg=AFQjCNFG1Z7H-30eJADojP8PGIJrfJryhA&sig2=ruKq-jwThXA3vUtkQFVinQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU.

³⁷ Ten pat, p. 26.

internetu). Tuo tarpu manoma, kad pajamos nelegalių lažybų sporte sudaro apie 5 milijardus JAV dolerių, iš kurių 20 proc. (1 milijardas JAV dolerių) uždirbama ne internetu, ir net 80 proc., t. y. 4 milijardai JAV dolerių – internetu.

Pajamų gautų iš gatvės lažybų apskaičiuoti neįmanoma, nes tai visiškai šešėlinė rinka. Tačiau iš kai kurių duomenų, gautų iš Kinijos, Hong-Kongo ir Italijos galima preliminariai įvertinti, kad gatvės lažybų pajamos siekia 5 milijardus JAV dolerių.

Daugiausiai pajamų iš sporto lažybų gaunama Europoje – daugiau nei 50 proc. pasaulio sporto lažybų apyvartos³⁸.

Koks yra lažybų, susijusių su manipuliacijomis rungtynėms, skaičius bei mastai, nėra nustatyta. Tyrimai atliekami tik atskirose valstybėse, tačiau juose paprastai tiriama kiek gyventojai arba sportininkai yra susidūrę su manipuliacijomis sporte atvejais, tad remiantis tokiais duomenimis rezultatai gali būti netikslūs.

Manipuliacijos varžybomis būdai

Daugiausiai žinomas manipuliacijos varžybomis būdas, kai sumokėdamas dviem ar trimis pagrindiniams komandos žaidėjams (pavyzdžiui, vartininkui, gynėjams ir kapitonui), klubas gali uždirbti, jei sužaidžia pagal sutartą rezultatą (dažniausiai – pralaimėdamas varžybas ar atlikdamas tam tikrą sutartą veiksmą). Sumokėję kyšius lažybininkai dalyvauja lažybose ir stato dideles sumas tiek prieš varžybas, tiek varžybų metu. Po varžybų, didelės sumos išmokamos žaidėjams ir jei buvo susitarta – teisėjams. Galimi ir kiti manipuliacijos sporto rezultatais mechanizmai, tačiau visada schemoje iš vienos pusės, dalyvauja lažybininkas, iš kitos pusės – žaidėjas (žaidėjai) ir (arba) teisėjas. Pasitaiko atveju, kai žaidėjas arba teisėjas sutampa su lažybininku. Gana retai, bet nutinka, kai manipuliacijos sporto rezultatais yra nesusijęs su lažybų organizavimu – vienos komandos nariai paperka kitos komandos narius, kad šie pralaimėtų tam tikru rezultatu ir sudarytų galimybes patekti į aukštesnį etapą.

Lokaliu manipuliacijos sporto rezultatais atveju lažybų organizatorius paprastai veikia teisėtais pagrindais. Čia pagrindiniai dalyviai yra:

---

³⁸ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011. Prieiga per internetą: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sportaccord.com%2Fmultimedia%2Fdocs%2F2012%2F04%2FSportAccordIntegrityReport_A4_V2UpdatedApril2012.pdf&ei=XduCU7y9IYGLONKLGyGK&usg=AFQjCNFG1Z7H-30eJADojP8PGIJrfJryhA&sig2=ruKq-jwThXA3vUtkQFvinQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU.

- 1) lažybų bendrovės/sąžiningi lažybininkai;
- 2) teisėjai/komandos/sportininkai;
- 3) nesąžiningi tretieji asmenys (lažybų „laimėtojai“, jų tarpininkai, informacijos nutekintojai (apie traumas, aikštelės kokybę ir pan. informacijos, galinčios turėti įtakos rungtynių eigai ar rezultatui) ir pan.). Tačiau įmanoma ir situacija, kai patys sportininkai dalyvauja lažybose statydami už savo komandos pralaimėjimą (vėliau bus išsamiau aptariamas Palangos „Naglio“ žaidėjų atvejis).

Manipuliavimas sporto rezultatais ir tarptautinis nusikalstamumas

Manipuliavimas sporto rezultatais yra labai patrauklus organizuotam nusikalstamumui.

Šia prasme sporto lažybų srityje galima išskirti 3 pagrindines korupcijos rizikas:

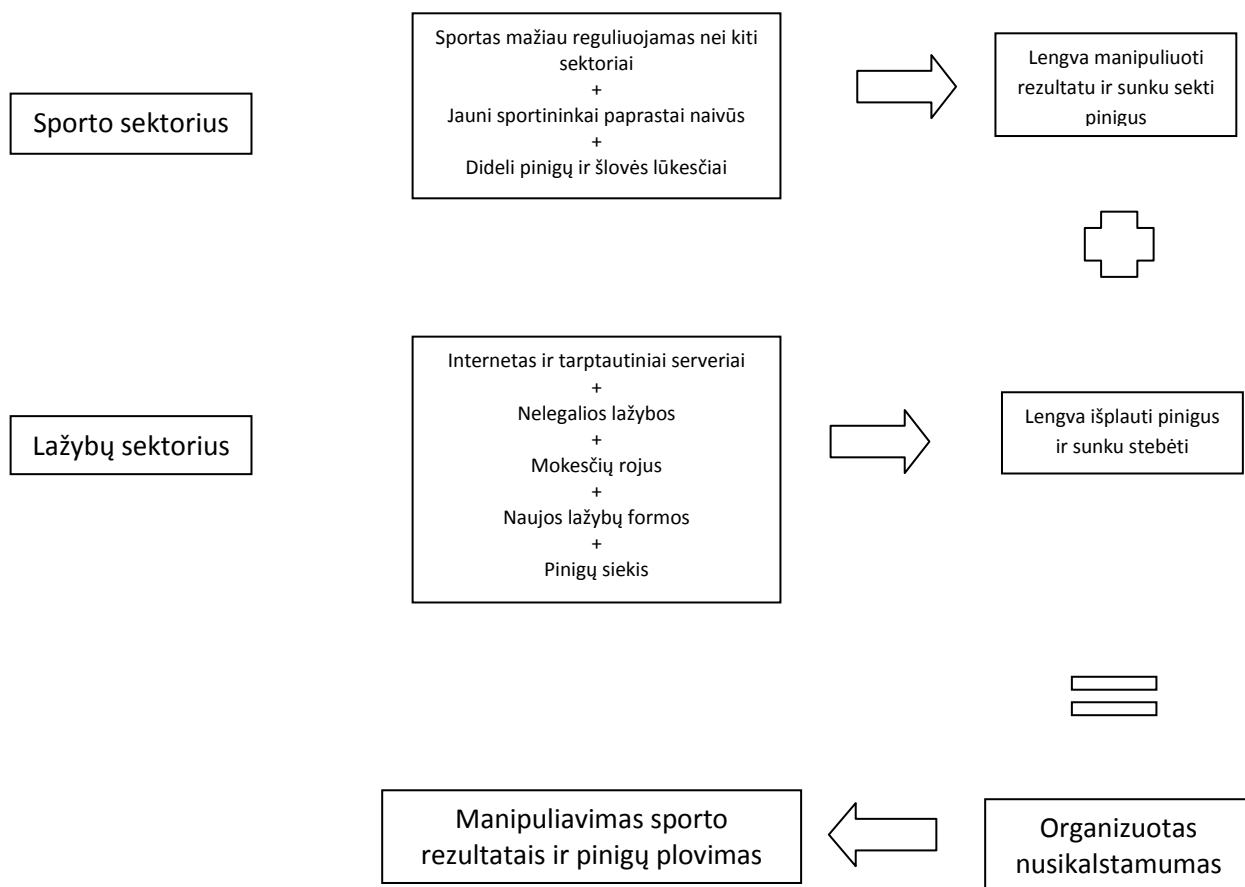
- 1) didelės išmokamos sumos;
- 2) lažybų galimybių gausa ir atitinkamai silpnesnė teisėtumo kontrolė;
- 3) lažybų biržos.

Sporto lažybų rinka, įtraukianti vis didesnes sumas, darosi vis patrauklesnė pinigų plovimui. Atsiradus galimybėms organizuoti sporto lažybas internetu, išmokos lažybininkams padidėjo nuo 80 proc. iki 92 proc. statytų sumų. Patobulėjo ir galimybės išskaidyti statomas sumas. Financial Action Task Force (FATF) ir Interpolas akcentuoja vis artimesnius ryšius tarp sporto lažybų ir organizuoto nusikalstamumo. Pagrindinės to priežastys:

- 1) didelės sumos traukia tiek lažybų dalyvius, tiek organizuoto nusikalstamumo atstovus;
- 2) sporto organizacijos tampa gera priedanga nusikaltimams: jų įvaizdis visuomenėje yra geras, jos nepriklausomos nuo vyriausybės, sportas yra sritis, kur susilieja tarptautiškumas ir kultūra, čia mažiau skaidrumo ir reguliavimo nei kituose sektoriuose; sportininkai paprastai jauni, neturintys kriminalinės patirties, turi didelių svajonių ir lūkesčių, bei jaučia visuomenės spaudimą.
- 3) Internetiniai lažybų organizatoriai, siūlantys neteisėtas lažybas, paprastai veikia tarpvalstybiniu lygiu. Dėl to labai sudėtinga sekti pinigų srautus bei stebėti įtartinas lažybas³⁹.

---

³⁹ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011.

Klasikinis manipuliavimo sporto rezultatais ir pinigų plovimo scenarijus apima:

- 1) neteisėtą lažybų organizatorių (paprastai įsisteigusį kurioje nors Azijos valstybėje);
- 2) sporto „draugų“ pasaulinį tinklą, valdomą, pavyzdžiui, iš Balkanų pusiasalio (žaidėjai arba buvę žaidėjai, agentai, teisėjai ir t.t.);
- 3) komandą bet kurioje pasaulio vietoje, patiriančią finansinius sunkumus.

Korupcijos sporte paplitimas

Remiantis atliktą korupcijos sporte paplitimo tyrimų duomenimis, gana dažnas žaidėjas susiduria su korupcijos grėsmėmis. Pavyzdžiui, FIFPro 2012 metais atlikto tyrimo duomenimis, 11,9 proc. respondentų (žaidėjų iš 12 Rytų Europos šalių) teigė, kad jiems buvo pasiūlyta manipuliacijų

galimybė (Kazachstane – 34,3 proc., Graikijoje – 30,3 proc.). 23,6 proc. respondentų žinojo apie manipuliacijas, vykstančias jų futbolo lygoje, iš kurių Rusijoje – net 43,5 proc.⁴⁰.

Pagal anksčiau pateiktus rizikos veiksnius, tiek krepšinis, tiek futbolas Lietuvoje yra imlūs korupcijai. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus užsakytame tyrime⁴¹ apklausus Lietuvos sporto profesionalus paaiškėjo, kad net 46 proc. jų mano, jog pagrindinės Lietuvos krepšinio problemos yra finansinės problemos; analogiškai 41 proc. mano, kad pagrindinės Lietuvos futbolo problemos yra finansinės problemos. Vertindami susitarimų dėl varžybų baigties galimybes, 53 proc. respondentų manė, kad tokie susitarimai yra paplitę užsienyje, o 37 proc. manė, kad susitarimai paplitę Lietuvoje. Tačiau į atvirą klausimą, ar tokie susitarimai nepaplitę, 45,1 proc. respondentų mano, kad tokie susitarimai nepaplitę užsienyje, ir 57,1 proc. nurodė manantys kad tai nepaplitę Lietuvoje. Galima įžvelgti bendrą Lietuvos sportininkų nuomonės tendenciją, kad nepaisant to, jog Lietuvoje tiek futbolo, tiek krepšinio komandos stokoja lėšų, korupcijos paplitimas turėtų būti mažesnis nei užsienio valstybėse. Tačiau išskaidžius klausimą į susitarimų dėl rezultato ar varžybų eigos paplitimą atskirai krepšinyje ir atskirai futbole, išryškėja skirtumas. Kad futbole paplitę minėti susitarimai Lietuvoje mano net 50,2 proc. respondentų, ir net 19,7 proc. mano, kad susitarimai labai paplitę. Tuo tarpu krepšinyje tik 25,9 proc. respondentų mano, kad susitarimai paplitę, ir 5 proc. – kad labai paplitę. Tik 25,1 proc. nurodė tikintys, kad Lietuvos futbole nepaplitę susitarimai dėl rezultato ar varžybų eigos, tuo tarpu krepšinyje net 56,4 proc. respondentų nurodė tikintys, kad susitarimai nėra paplitę. Kalbant apie konkretų respondentų dalyvavimą susitarimuose dėl varžybų eigos arba rezultato, 3,1 proc. (futbole – 1 proc., krepšinyje – 3,9 proc.) respondentų nurodė, kad tokiuose susitarimuose dalyvavo ir apie tai žinojo. 13,6 proc. (futbole – 20, krepšinyje – 11,2 proc.) respondentų atsakė įtariantys, kad buvo įtraukti į susitarimus ir juose dalyvavo, ir net 80,8 proc. respondentų nurodė, kad niekada susitarimuose nėra dalyvavę. Toks rezultatas perša dvejopas išvadas: pirma, įmanoma situacija, kad susitarimuose nuolat dalyvauja tie patys asmenys, arba, antra, kalbos apie susitarimus dėl varžybų eigos ar rezultato yra išpūstos.

Galimos prevencijos priemonės

SportAccord organizacija nurodo šias galimas prevencijos priemones korupcijos sporte srityje⁴²:

⁴⁰ Cituota iš: Zaksaitė, S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir ultra ratio principo. Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81), p. 57.

⁴¹ Nesąžiningi susitarimai sporte. Tyrimo rezultatai. Transparency International Lietuvos skyrius, Viseo. 2014. Prieiga per internetą: http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklauso_rezultatai_2014_1.pdf.

⁴² Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011.

- 1) sporto veiklos reguliavimas. Sporto veiklos reguliavimą atsparumo korupcijai aspektu siūlo Tarptautinės federacijos, SportAccord organizacija. Tarptautinis olimpinis komitetas, Europos Taryba yra pateikę savo rekomendacijas;
- 2) lažybų reguliavimas. Reikėtų nustatyti taisykles tiek kovoje su neteisėtu lažybų organizavimu, tiek fiksuoti maksimalias išmokamas sumas, reguliuoti lažybų formas;
- 3) organizavimas. Atskirų sporto šakų federacijos turėtų imtis savireguliacijos priemonių korupcijai savo sporto šakoje valdyti;
- 4) prevencija ir edukacija valstybių nacionaliniame lygmenyje.

Tačiau tiek Europos Sąjungos institucijos, tiek sporto organizacijos pripažįsta, kad veiksmų prieš korupciją reikia imtis Europos Sąjungos lygmenyje. Pavyzdžiui, tyrime apie manipuliacijas varžybomis Europos Sąjungos valstybėse⁴³ siūloma Europos Sąjungai aktyviai dalyvauti Europos Tarybos iniciatyvose⁴⁴ dėl korupcijos sporte, patvirtinti manipuliacijų sporte apibrėžimą bei užtikrinti, kad valstybių teisinė sistema galėtų užtikrinti, kad Pamatinis sprendimas dėl korupcijos privačiame sektoriuje būtų taikomas ir korupcijos sporte atvejais, skatinti drausmines taisykles ir procedūras bei bendradarbiavimą tarp pažeidimų tyrėjų ir sporto organizacijų bei lažybų organizatorių, skatinti EUROJUST ir EUROPOL bendradarbiavimą sporto pažeidimų srityje; į valstybių tarpusavio bendradarbiavimo sutartis įtraukti sąlygą dėl pagalbos tiriant sporto pažeidimus; įsteigti tarptautinę apsikeitimo informacija platformą, didinti informacijos sklaidą apie korupcinius pažeidimus sporte ir t.t.

Korupcijos sporte reguliavimas baudžiamosios teisės priemonėmis

Pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, nors konkrečiai ir nemini korupcijos sporte, tačiau ragina kriminalizuoti korupciją privačiame sektoriuje⁴⁵.

Šiuo metu Lietuvoje korupcijos sporte atveju gali būti taikomi keli Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁴⁶ (Toliau – BK) straipsniai: BK 182 straipsnis (Sukčiavimas), BK 225 straipsnis (Kyšininkavimas) ir BK 227 straipsnis (Papirkimas).

---

⁴³ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf.

⁴⁴ Recommendation CM/Rec(2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport to fight against manipulation of results, notably match-fixing. Prieiga per internetą: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2011\)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2011)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383); taip pat Europos Taryba parengė Konvencijos dėl manipuliacijų sporto varžybomis projektą, kuris dar yra svarstomas.

⁴⁵ Pamatinio sprendimo 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 2 straipsnis.

Grįžtant prie anksčiau paminėtų susitarimų sporto varžybose dalyvių, svarbu tai, kad ne kiekvieno jų veika gali būti kvalifikuojama pagal minėtus BK straipsnius. Pavyzdžiui, tokiu atveju, kai tarpininkas tik perduoda kyšį sportininkui/teisėjui/komandai, negali būti traukiamas atsakomybėn už sukčiavimą kadangi jų tyčia nėra arba nebūtinai yra nukreipta į pasipelnymą iš lažybų bendrovių. Jie veikia tik kaip „įtikinėtojai“ ir „papirkinėtojai“, už ką gauna savo atlygį tiesiogiai iš užsakovo⁴⁷. Nei BK 225 straipsnis (Kyšininkavimas), nei BK 227 straipsnis (Papirkimas) taip pat negalėtų būti taikomi, kadangi kyšio adresatai nėra nei valstybės tarnautojai, nei jiems prilyginti asmenys.

Praktika rodo, kad atsakomybė už korupciją sporte Lietuvoje nėra taikoma efektyviai. 2011 metais trys „Naglio“ ekipos žaidėjai – Vytautas Buzas, Rimas Varanauskas ir Vidmantas Užkuraitis, stač pinigų už savo komandos pralaimėjimą Kauno „Žalgiriui“ didesniu nei 30 taškų skirtumu, atsipirko 3 tūkst. litų baudomis, kurias krepšininkams skyrė LKL. Nors krepšininkai buvo nufilmuoti lažybų punkte statantys sumas už savo komandą, prokurorų vykdytas tyrimas buvo nutrauktas. Generalinė prokuratūra teigė, jog trūkė informacijos pradėti ikiteisminiam tyrimui, nes vien ta aplinkybė, jog krepšininkai dalyvavę lažybose dėl savo rungtynių, neleidusi daryti išvados, kad buvęs padarytas nusikaltimas. Būtina papildoma informacija, kurią reikėję aiškintis prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą arba jį pradėjus (pavyzdžiui, ar lažybose dalyvavę krepšininkai žinoję jų baigtį, ar rungtynės vykusios sąžiningai, ar buvo tyčia pralaimėta ir pan.)⁴⁸.

Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse į Baudžiamuosius kodeksus ar analogiškos reikšmės teisės aktus yra įtraukta „sporto pažeidimų“ nusikalstama veika. Tokias nusikalstamos veikos sudėtis turi Ispanija ir Bulgarija. Kipras, Graikija ir Lenkija korupciją sporte reguliuoja atskiruose sporto įstatymuose. Italija ir Malta turi atskirus nusikaltimų sporte įstatymus⁴⁹. Kai kurios šalys svarsto tokios sudėties įtvirtinimo galimybes. Lietuvoje taip pat buvo iškelta iniciatyva kriminalizuoti sukčiavimą sporte⁵⁰. Tačiau galima pastebėti, kad ir tokia veika neapimtų visų įmanomų kyšininkavimo sporte atvejų.

Europos Sąjungoje atliktas korupcijos sporte kriminalizavimo tyrimas atskleidė, kad Lietuva nėra vienintelė valstybėje, kurioje egzistuoja spragos taikyti baudžiamąją atsakomybę už pažeidimus

---

⁴⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741.

⁴⁷ Susitarimai dėl rungtynių. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės.

⁴⁸ Zaksaitė, p. 57.

⁴⁹ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182(1) straipsniu įstatymo projektas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458572&p_query=sporto&p_tr2=2.

sporte. Egzistuojantys skirtumai sukuria ir papildomą problemą – bendradarbiavimo tarp valstybių tiriant ir baudžiant už korupcinius pažeidimus sporte apsunkinimą⁵¹.

---

⁵¹ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf.

KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VERSLO SUBJEKTO KLIENTAMS AR TRETIESIEMS ASMENIMS

Korupcinio pobūdžio veikos privačiame sektoriuje gali pažeisti ne tik viešąjį interesą, paveikti visuomenę ar trukdyti verslo plėtrai, tačiau gali daryti poveikį ir privatiems asmenims, jų finansams, sveikatai ar moralei. Dažniausiai tokie atvejai pasitaiko, kai privatus asmenys naudojami jiems tiekiamomis paslaugomis. Pavyzdžiui, gali pasireikšti tokio pobūdžio korupcinės veikos, kaip specialiai siūlomos brangesnės, nebūtinės paslaugos arba, atvirkščiai, asmenys reikiamų paslaugų negauna, jeigu už jas nesusimoka papildomai.

Žala asmenims gali kilti ne vien tik dėl paslaugų teikėjų kaltės, tačiau ir netiesiogiai – dėl tam tikros verslo srities specifikos, toje verslo srityje veikiančių vidinių korupcinio pobūdžio ryšių. Tokiais atvejais asmenys dažniausiai patys nedalyvauja korupciniame santykiyje, iš jų nėra reikalaujami kokie nors mokėjimai, tačiau jie nukenčia dėl kitų asmenų vykdomų korupcinio pobūdžio veikų. Atsižvelgiant į tai, šioje tyrimo dalyje analizuojama:

- 1) tiesiogiai neigiamą poveikį asmenims galinčių sukelti korupcinių veikų atvejai, pasireiškiantys teikiant privačias švietimo ir mokslo, teisinės bei sveikatos priežiūros paslaugas. Šios paslaugų rūšys pasirinktos dėl to, kad jomis naudojasi itin platus asmenų ratas, t. y. nors ir teikiamos privačių asmenų, jos turi didelę visuomeninę reikšmę;
- 2) netiesiogiai neigiamą poveikį asmenims galinčių sukelti korupcinių veikų atvejai, pasireiškiantys farmacijos versle. Analizei pasirinktas būtent farmacijos verslas atsižvelgiant į tai, kad jam būdingose korupcinės veikose gali dalyvauti itin platus ratas asmenų (nuo farmacijos įmonių iki valstybės institucijų, ligoninių, gydytojų, vaistininkų, visuomeninių organizacijų), dėl kurių sisteminių veiksmų gali nukentėti konkrečias sveikatos priežiūros ir farmacines paslaugas gaunantys pacientai.

Vertinant minėtus korupcinių veikų atvejus analizuojama konkrečių paslaugų ar sektoriaus specifika ir jų jautrumas korupcijai, šių paslaugų teikimo metu tarp paslaugų teikėjo ir paslaugų gavėjo ar kitų sektoriuje veikiančių asmenų galinčios pasitaikyti korupcinės veikos, taip pat specifiškai tokiems atvejams tinkančios korupcijos prevencijos priemonės.

Korupcija tiekiant švietimo ir mokslo paslaugas

Lietuvos įstatymai numato, kad Lietuvoje gali veikti ne tik valstybinės, bet ir nevalstybinės mokyklos, profesinio mokymo įstaigos, kolegijos bei universitetai⁵². Remiantis Švietimo ir mokslo įstaigų registro duomenimis šiuo metu Lietuvoje yra 39 nevalstybinės mokyklos, 13 nevalstybinių profesinio mokymo įstaigų bei 20 nevalstybinių aukštųjų mokyklų⁵³. Būtent šios švietimo ir mokslo įstaigos bei jų teikiamos paslaugos gali būti priskiriamos prie privataus švietimo ir mokslo sektoriaus.

Svarbu tai, kad nors priskirtinos privačiam sektoriui, minėtos įstaigos priklauso bendrai Lietuvos švietimo ir mokslo sistemai, jos teikia viena iš viešųjų paslaugų⁵⁴. Prieš pradėdant veiklą nevalstybinės aukštosios mokyklos turi gauti Švietimo ir mokslo ministerijos leidimą vykdyti studijas ir su studijomis susijusią veiklą, profesinės mokyklos – Švietimo ir mokslo ministerijos išduotą licenciją. Nevalstybinėms mokyklų steigimui ir veiklai licencijos ar leidimo nereikia, tačiau jų atžvilgiu Švietimo ir mokslo ministerija vykdo švietimo priežiūrą, jos priskiriamos prie Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme nurodyto tiekėjų tinklo⁵⁵.

Korupcijos formos

Gali būti, kad būtent dėl viešojo švietimo ir mokslo paslaugų pobūdžio įvairiuose tyrimuose korupcija švietimo ir mokslo sektoriuje dažniausiai nagrinėjama neišskiriant viešojo ir privataus švietimo ir mokslo sistemų, galimos korupcinės veikos aptariamos bendrai. Juose akcentuojama, kad daugelis reikšmingų korupcinių veikos formų pirmiausiai yra būdingos būtent valstybinėms mokslo ir švietimo įstaigoms, pavyzdžiui, mokytojų raginimas samdyti juos privačiai papildomam mokymui, vietoje to, kad atitinkami dalykai būtų išdėstomi pamokų metu, reikalavimas mokėti mokesčius už priėmimą į mokyklą, nors pagal įstatymus turėtų būti garantuojamas nemokamas

---

⁵² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Žin. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; Nr. 2011, Nr. 38-1804. 2 straipsnio 18 dalis, 28 straipsnio 9 dalis ir kt.; Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas. Žin., 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627. 14 straipsnio 4 dalis, 33 straipsnio 1 dalis ir kt.; Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. Žin. 2009, Nr. 54-2140; 2009, Nr. 61-101. 6 straipsnis; 27 straipsnio 5 dalis.

⁵³ Švietimo ir mokslo ministerija. *Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema*. Prieiga per internetą: http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Žin., 1999, Nr. 60-1945. 2 straipsnio 18 dalis.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. Žin. 2009, Nr. 54-2140; 2009, Nr. 61-101. 36 straipsnis; Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas. Žin., 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627. 12 straipsnis; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Žin. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; Nr. 2011, Nr. 38-1804. 64 straipsnis.

mokslas ir kt.⁵⁶ Vis dėlto, galima išskirti ir tam tikras korupcinio pobūdžio veikas, kurios būdingos ne tik viešajam, bet ir privačiajam sektoriui:

Korupcinių veikų pavydžiai tiekiant švietimo ir mokslo paslaugas

Nukreiptos į tėvus, moksleivius, studentus	<ul style="list-style-type: none"> – Egzaminų užduočių „pardavimas“⁵⁷ – Gerų pažymių „pardavimas“⁵⁸ – Stojimo egzaminų į aukštąsias mokyklas ir mokyklas „pardavimas“⁵⁹ – Diplomų „pardavimas“⁶⁰ – Esant ribotam mokinių skaičiui, į mokyklą priimami daugiausiai „susimokėję“⁶¹ 	<p>Galimai pažeidžiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> – švietimo ir mokslo paslaugas teikiančių įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimai, pavyzdžiui, juose nurodyti atitinkamų švietimo sistemos pakopų siekiamus tikslai; – Konkurencijos įstatymo reikalavimai;
Nukreiptos į kitas švietimo ir mokslo	<ul style="list-style-type: none"> – Gerų švietimo ar mokslo įstaigos reitingų „pirkimas“, daroma kitokio 	<p>Kai kuriais atvejais gali būti kvalifikuojama kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas,</p>

⁵⁶ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 3; Bray, Mark. „Shadow education: the rise of private tutoring and associated corruption risks“. In Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf, p. 83-87.

⁵⁷ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: http://iaconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf. P. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 3-4; Pruskus, Valdas. „Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos“, *Santalka: Filologija, Edukologija*, 2007, T. 15, Nr. 2, p. 60-72. P. 66; Pruskus, Valdas. „Korupcija bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje: sociologinė diagnozė ir edukacinės išvalgos“, *Santalka: Filologija, Edukologija*, 2007, t. 15, Nr. 4, p.75-93. P. 91.

⁵⁸ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: http://iaconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf. P. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 3-4; Pruskus, Valdas. „Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos“, *Santalka: Filologija, Edukologija*, 2007, T. 15, Nr. 2, p. 60-72. P. 66; Transparency International. *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf. P. xx.

⁵⁹ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: http://iaconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf. P. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 3-4; Pruskus, Valdas. „Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos“, *Santalka: Filologija, Edukologija*, 2007, T. 15, Nr. 2, p. 60-72. P. 66.

⁶⁰ Transparency International. *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf. P. xx.

⁶¹ Ten pat.

Korupcinių veikų pavydžiai tiekiant švietimo ir mokslo paslaugas

įstaigas *pobūdžio įtaka, siekiant gauti gerą* dokumentų suklastojimas.
*reitingą*⁶²

Įvairių tyrimų autoriai sutaria, kad dėl korupcijos švietimo ir mokslo sistemoje konkreitiems asmenims daroma tiek finansinė žala, pavyzdžiui, prašomi nebūtini mokėjimai, tiek moralinio pobūdžio žala, pavyzdžiui, moksleiviams ir studentams formuojamas ydingas požiūris, kad intelektualinės pastangos nėra reikalingos, nes viską lemia pinigai. Vis dėlto, pabrėžiama, kad dėl korupcijos šiame sektoriuje daugiausiai nukenčia ir visa visuomenė apskritai – blogėja mokymo kokybė, kokybiškas švietimas tampa neprieinamas mažiau pasiturintiems asmenims, ilgainiui didėja skurdas ir nedarbas⁶³. Specifiškai korupcija privačiose švietimo ir mokslo įstaigose pažeidžia joms valstybės suteiktą pasitikėjimą (įgaliojimus) teikti šią viešąją paslaugą⁶⁴.

Korupcijos paplitimas

Korupcijos paplitimas švietimo ir mokslo sektoriuje Lietuvoje išsamiau tirtas tik 2004 m., kai viešosios įstaigos „Šiuolaikinių didaktikų centras“⁶⁵ iniciatyva buvo atliktas sociologinis tyrimas „Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės“⁶⁶. Šio tyrimo metu buvo apklausti 25 aukštųjų mokyklų (iš jų – 7 nevalstybinių aukštųjų mokyklų) atstovai. Tyrimo išvadose nurodoma, kad korupcijos paplitimas pakankamai didelis: 68 proc. tyrimo dalyvių yra girdėję apie apraiškas savo aukštoje mokykloje, ir net 86 proc. – kitose aukštosiose mokyklose.

⁶² Transparency International. *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf. P. xx; Stensaker, Bjørn. „Ensuring quality in quality assurance“. In Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf, p. 125-132. P. 128-130; Jackevičius, Mindaugas. „Nukarūnuotas MRU įtūžo – tai ne reitingai“. *www.delfi.lt*, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/education/nukarunuotas-mru-ituzo-tai-ne-reitingai.d?id=64842831>.

⁶³ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf. P. 3; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 4; Pruskus, Valdas. „Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos“, *Santalka: Filologija, Edukologija*, 2007, T. 15, Nr. 2, p. 60-72. P. 64-65.

⁶⁴ Osipian, Ararat L. „Recruitment and admissions: Fostering transparency on the path to higher education“. In Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf, p. 148-154. P. 148.

⁶⁵ Viešoji įstaiga „Šiuolaikinių didaktikų centras“ – tai tarpuniversitetinis centras, neformaliojo suaugusiųjų švietimo institucija, įkurta 1999 m. Atviros Lietuvos fondo ir Vilniaus pedagoginio universiteto iniciatyva. Prieiga per internetą: <http://www.sdcentras.lt/apiemus.htm>.

⁶⁶ Guseva, Olga. *Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės*, 2004. Prieiga per internetą: http://www.sdcentras.lt/antikorupcija/am/AM_tyrimo_atask.pdf.

Taip pat buvo nustatytas korupcijos šiame sektoriuje latentiskumas bei tai, kad tiek dėstytojai, tiek studentai daugeliu atveju yra linkę ją pateisinti⁶⁷.

Akivaizdu, kad vykdytas tyrimas nebuvo pakankamai išsamus korupcijai švietimo ir mokslo sektoriuje įvertinti – jame dalyvavo tik pusė visų Lietuvoje veikiančių aukštųjų mokyklų (universitetų ir kolegijų) atstovų. Tuo tarpu korupcijos pasireiškimas švietimo įstaigose, taip pat profesinio mokymo įstaigose iš viso nebuvo šio tyrimo objektas. Dėl šios priežasties, siekiant nustatyti realesnę šiuo metu esantį korupcinių veikų paplitimą privačiose švietimo ir mokslo įstaigose, turėtų būti atlikta nauja sociologinė apklausa, kurioje būtų apklausti šioje sistemoje dalyvaujantys asmenys.

Korupcijos prevencijos priemonės

Kaip jau minėta, dauguma korupcinių veikos formų yra pirmiausiai būdingos būtent valstybinėms švietimo ir mokslo įstaigoms ir tik dalis jų gali pasitaikyti ir nevalstybinėse įstaigose. Atsižvelgiant į tokią korupcijos švietimo ir mokslo sistemoje specifiką, manytina, būtų tikslingiausiai korupciją privačiose švietimo ir mokslo įstaigose tirti neatskiriant nuo viešojo sektoriaus korupcijos. Tokie bendri tyrimai turėtų vykdomi tiek siekiant nustatyti galimą korupcinių veikų paplitimą, tiek ir taikytinas prevencijos priemones.

Korupcijos kontrolei ir prevencijai privačiame švietimo ir mokslo sektoriuje iš esmės turėtų būti taikomos tokios pat priemonės kaip ir valstybiniame sektoriuje, pavyzdžiui:

- 1) diegti švietimo ir mokslo įstaigų bei jų personalo elgesio kodeksus bei specialias antikorporcinio elgesio taisykles;
- 2) plačiau įtraukti tėvus, mokytojus, visuomenę į švietimo ir mokslo įstaigų veiką;
- 3) užtikrinti skaidrias ir nepriklausomas akreditacijų bei reitingavimo procedūras ir pan.⁶⁸

---

⁶⁷ Ten pat. P. 3, 20-21.

⁶⁸ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>. P. 8, 9.

Korupcija teikiant teisinės paslaugas

Įvairaus pobūdžio teisinės paslaugas Lietuvoje teikia advokatai, notarai, antstoliai, taip pat teisinių paslaugų įmonės. Pažymėtina, tai, kad Lietuvos teisinėje sistemoje visos minėtos teisininkų kategorijos (įskaitant ir konsultantus teisės klausimais) yra priskiriamos laisvosioms profesijoms⁶⁹. Kadangi laisvųjų profesijų atstovai veikia privačiai, tačiau kartu vykdo tam tikrą jiems priskirtą viešąją funkciją, jiems nuolatos reikia išlaikyti įvairių interesų pusiausvyrą.

Pavyzdžiui, Giedrė Lastauskienė, tyrinėdama advokato profesijos prieštarumą nurodo: „Advokato veikloje turi būti suderintos trys vertybės: advokato interesas, reiškiantis advokato suinteresuotumą užsiimti šia teisine profesija ir užsidirbti iš to pajamų sau, savo šeimai, savo veiklai; interesas advokato kliento, kurio naudai veikti advokatas įsipareigoja vos ne besąlygiškai; ir viešasis interesas, suprantama kaip advokato įsipareigojimas tinkami elgtis teisingumo įgyvendinimo procese.⁷⁰“ Manytina, kad panašios priešpriešos, galbūt su tam tikrais ypatumais, gali kilti ir kitų teisinių laisvųjų profesijų atstovams. Būtent derinant tokius skirtingus interesus ir gali pasireikšti tam tikros korupcinio pobūdžio veikos.

Korupcijos formos

Pažymėtina, kad minėtų profesinių grupių teikiamų teisinių paslaugų pobūdis skiriasi, pavyzdžiui, advokatai gali konsultuoti klientus visais teisiniais klausimais, atstovauti juos teismuose⁷¹, tuo tarpu notarai ir antstoliai daugiau vykdo jiems įstatymais pavestas funkcijas, o konsultacijų teikimas sudaro palyginti nedidelę jų veiklos dalį⁷². Teisines paslaugas teikiančių įmonių veikla apskritai nėra reglamentuojama.

Taigi konkrečios korupcinės veikos apraiškos gali būti labiau būdingos kuriai nors vienai iš minėtų teisines paslaugas teikiančių profesinių grupių. Galima išskirti šias teisinių paslaugų teikimui būdingas korupcines veikas:

Korupcinių veikų pavydžiai teikiant teisinės paslaugas

⁶⁹ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Žin., 2002, Nr. 73-3085. 2 straipsnio 35 dalis; Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas. Žin., 2008, Nr. 47-1747.

⁷⁰ Lastauskienė, Giedrė. „Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė“, *Jurisprudencija*, 2013, 20(4), p. 1473-1491. P. 1488.

⁷¹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. Žin., 2004, Nr. 50-1632. 4 straipsnis.

⁷² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Žin., 1992, Nr. 28-810. 26 straipsnis; Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. Žin., 2002, Nr. 53-2042. 21 straipsnio 2 dalis.

Korupcinių veikų pavydžiai teikiančios paslaugas

<p>Būdingos visiems teisinės paslaugas teikiantiems asmenims</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Neleistinų dovanų ir mokėjimo ėmimas</i>⁷³ – <i>Interesų konfliktų reikalavimų nesilaikymas, pavyzdžiui, tuo pačiu metu atstovaujant skirtingas sandorio šalis</i>⁷⁴ 	<p>Galimai pažeidžiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> – etikos reikalavimai; – teismo procesą reglamentuojantys įstatymai;
<p>Būdingos advokatams</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Piknaudžiavimas procesiniu statusu, pavyzdžiui, specialiai susitarus su klientu vykdomas teismo proceso vilkinimas</i>⁷⁵ – <i>Su klientu susijusios informacijos apie vykstančius teisinius procesus nutekimas;</i> – <i>Nepagrįstas sąskaitų klientams didinimas, pavyzdžiui, išrašant sąskaitas už didesnę tariamai išdirbtų valandų skaičių, nei buvo dirbama faktiškai (angl. – overbilling)</i>⁷⁶ – <i>Tarpininkavimas įvairiose korupcinės veikose, dažniausiai, duodant kyšius teismui, teisėsaugos institucijoms</i>⁷⁷ – <i>Susitarus su klientu steigiamos fiktyvios įmonės, rengiami fiktyvių sandorių dokumentai pinigų plovimo tikslais</i>⁷⁸ 	<ul style="list-style-type: none"> – pinigų plovimo prevenciją reglamentuojantys teisės aktų reikalavimai; – teismų sprendimų vykdymą bei išieškojimo tvarką nustatys įstatymai; – nesąžiningos komercinės veiklos draudimo reikalavimai. <p>Kai kuriais atvejais gali būti kvalifikuojama kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas, prekyba poveikiu.</p>

⁷³ Transparency International UK. *Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>. P. 3, 23.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Transparency International UK. *Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>. P. 3, 23; Delfi.lt. „Aukščiausiasis Teismas suabejojo K. Motiekos kontoros ir kurjerių tarnybos darbu“, www.delfi.lt, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/auksciausiasis-teismas-suabejojo-k-motiekos-kontoros-ir-kurjeriu-tarnybos-darbu.d?id=61565402>.

⁷⁶ McCafferty, Francis L.; McCafferty, Margaret A. „Corruption in Law Enforcement: A Paradigm of Occupational Stress and Deviancy“, *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 1998, Vol. 26, No. 1, p. 57-65. P. 60.

⁷⁷ Centre for the Study of Democracy. *Examining the links between organised crime and corruption*, 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf. P. 109; Transparency International UK. *Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>. P. 24; International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>. P. 6.

⁷⁸ Centre for the Study of Democracy. *Examining the links between organised crime and corruption*, 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf. P. 182; Transparency International UK. *Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>.

Korupcinių veikų pavydžiai teikiant teises paslaugas

Būdingos antstoliams

- Kadangi šiuo metu įteisinta galimybė antstoliams priiminėti patvarkymus išieškotojo ir skolininko atžvilgiu ir greta numatyto atlyginimo gauti iš jų pinigų už privačias konsultacijas ir kitas paslaugas, antstolis gali reikalauti pinigų iš skolininko už elementarius paaiškinimus, į kokią padėtį pastarasis pakliuvo⁷⁹
- Išieškotojui gali nukentėti nuo antstolio, nes antstolis gali pigiai įvertinti varžytinėse parduodamą turtą, o varžytines vykdyti nestebint kviestiniams, nesudarius realių galimybių varžytinėms. Taip užkertamas kelias gauti už skolininko turtą daugiau lėšų ir jas skirti išieškotojui. Išvaržytą turtą brangiai perpardavus, su tokiomis varžytinėmis susiję asmenys gauna pelną išieškotojo ir skolininko sąskaita⁸⁰
- Susitarus su skolininku, jis iš anksto įspėjamas apie numatomą vykdyti išieškojimą iš jo turto, specialiai vilkinamas išieškojimas
- Iš skolininko reikalaujama susimokėti už „papildomas konsultacijas“, kitu atveju vengiama užtikrinti skolininko teises, pavyzdžiui, leisti susipažinti su vykdomosios bylos medžiaga, gauti pažymą apie vykdymo eigą, ginčyti turto priklausomybę ir jo įkainojimą⁸¹

P. 3, 23; International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>. P. 6.

⁷⁹ Žmogaus teisių stebėjimo institutas; „Transparency International“ Lietuvos skyrius; Pilietinės visuomenės institutas, Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Pilietinis aljansas prieš korupciją ragina valdžią užkirsti kelią galimam antstolių piktnaudžiavimui savo išskirtinėmis galiomis*, 2005. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/news/2005/09/15/pilietinis-aljansas-pries-korupcija-ragina-valdzia-uzkirsti-kelia-galimam-antstoliu-piktnaudziavimui-savo-isskirtinemis-galiomis/>; Delfi.lt, „Antstoliai piktnaudžiauja skolininkų teisiniu neišprusimu“, www.delfi.lt, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininkai-antstoliai-piktnaudziauja-skolininku-teisiniu-neisprusimu.d?id=62282289>.

⁸⁰ Žmogaus teisių stebėjimo institutas; „Transparency International“ Lietuvos skyrius; Pilietinės visuomenės institutas, Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Pilietinis aljansas prieš korupciją ragina valdžią užkirsti kelią galimam antstolių piktnaudžiavimui savo išskirtinėmis galiomis*, 2005. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/news/2005/09/15/pilietinis-aljansas-pries-korupcija-ragina-valdzia-uzkirsti-kelia-galimam-antstoliu-piktnaudziavimui-savo-isskirtinemis-galiomis/>.

⁸¹ Delfi.lt, „Antstoliai piktnaudžiauja skolininkų teisiniu neišprusimu“, www.delfi.lt, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininkai-antstoliai-piktnaudziauja-skolininku-teisiniu-neisprusimu.d?id=62282289>.

Korupcinių veikų pavydžiai teikiant teisinę paslaugą

- Būdingos notarams**
- *Susitarus su klientu steigiamos fiktyvios įmonės, tvirtinami fiktyvūs sandoriai pinigų plovimo tikslais*⁸²
  - *Susitarus su viena sandorio šalimi, kita šalis neinformuojama apie sandorio pasekmes*

- Būdingos teisinių paslaugų įmonėms**
- *Siekiant kuo didesnio pelno klientui neatskleidžiama objektyvi informacija apie teisinę riziką, pavyzdžiui, klientai įveliami į jiems neperspektyvius teisinius ginčus, kurių sėkminga baigtis yra mažai tikėtina*⁸³
  - *Siekiant privileitiuoti klientus vykdoma nesąžiningas komercinė veikla, pavyzdžiui žadama atlikti tam tikrą teisinį terminą per neprotingai trumpą laiką, tokiu būdu paskatinant klientus sudaryti teisinių paslaugų sutartis*⁸⁴

Vykdamas aptariamas korupcines veikas pirmiausiai žala padaroma teisinę paslaugą gaunančiam asmeniui – klientui, tam tikrais atvejais – ir kitiems asmenims, pavyzdžiui, antstoliui veikiant išimtinai išieškotojo interesais žala gali būti padaroma skolininkui. Tokios veikos taip pat mažina visuomenės pasitikėjimą teisinę paslaugą teikiančiais asmenimis, blogėja jų reputacija.

Pavyzdžiui, 2013 m. Lietuvos notarų rūmų užsakymu atlikta Lietuvos gyventojų sociologinė apklausa parodė, kad iš teisinę paslaugą teikiančių profesijų atstovų, gyventojai labiausiai pasitiki notariais (75 proc.), po to – advokatais (54 proc.), o mažiausiai – antstoliais (23 proc.). Kaip pagrindines nepasitikėjimo notariais priežastis gyventojai nurodė notarų nesąžiningumą (25,9 proc.), korumpuotumą (17,9 proc.), nekompetentingumą (6,3 proc.) ir kt.⁸⁵

⁸² Centre for the Study of Democracy. *Examining the links between organised crime and corruption*, 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf. P. 182-183.

⁸³ 2013 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos advokatūros raštas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai Nr. 664 „Dėl teisinę paslaugą teikiančių įmonių veiklos“. Prieiga per internetą: <http://www.advoco.lt/download/38655/del%20teisinis%20paslaugas%20teikianciu%20imoniui.pdf>.

⁸⁴ Delfi.lt. „Skyrybas per 3 dienas žadėjusiai bendrovei – 11,5 tūkst. Lt bauda“, *www.delfi.lt*, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/verslas/media/skyrybas-per-3-dienas-zadejusiai-bendrovei-115-tukst-lt-bauda.d?id=21811096#ixzz33MJYqdWI>.

⁸⁵ Lietuvos notarų rūmai. „Visuomenės pasitikėjimas teisinėmis profesijomis krenta, tačiau labiausiai pasitikima notariais“, *Notariatas*, 2013, Nr. 17, p. 55-57. P. 55,56; Lietuvos notarų rūmai. *Lietuvos gyventojai tarp teisininkų*

Korupcijos paplitimas

Tyrimų dėl galimų korupcijos atvejų asmenims teikiant teisinės paslaugas Lietuvoje atlikta nebuvo. Tačiau tam tikrą šių veikų paplitimą galima matyti iš netiesiogiai susijusių tyrimų. Remiantis Tarptautinės advokatų asociacijos, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro 2010 m. atlikta teisinės paslaugas teikiančių asmenų apklausa, Baltijos šalyse net 70 proc. respondentų nurodė, kad korupcinės veikos yra paplitusios tarp teisinių profesijų atstovų⁸⁶. Daugiau kaip penktadalis apklaustųjų nurodė, kad į juos kreipėsi asmenys prašydami tarpininkauti korupciniame susitarime⁸⁷.

Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veiklų paplitimo lygį reikėtų atlikti sociologinę tiek pačių teisinės paslaugas teikiančių asmenų (atskirai advokatų, notarų, antstolių bei teisinės paslaugas teikiančių įmonių), tiek jų paslaugomis besinaudojančių asmenų (atskirai privačių asmenų, verslo atstovų) apklausą.

Korupcijos prevencijos priemonės

Tarptautinės advokatų asociacijos, Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro tyrime nurodoma, kad teisinių paslaugų teikimo srityje prie korupcijos prevencijos itin reikšmingai gali prisidėti profesinės savivaldos institucijos, taip pat, savo darbuotojų atžvilgiu – ir didelės teisinės įmonės (advokatų kontoros). Minėtų institucijų tyrimas parodė, kad daugiau kaip 50 proc. Baltijos šalių respondentų nejaučia jokių aktyvių profesinės savivaldos veiksmų korupcijos prevencijos atžvilgiu, todėl buvo konstatuota profesinės savivaldos vaidmuo kol kas nėra pakankamas⁸⁸.

Pažymėtina, kad Lietuvoje būtų galima taikyti tokia korupcijos teikiant teisinės paslaugas prevencijos priemonės:

---

labiausiai pasitiki notarais, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/naujienos/item/202-lietuvos-gyventojai-tarp-teisinink%C5%B3-labiausiai-pasitiki-notarais>.

⁸⁶ International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>. P. 6, 9.

⁸⁷ Ten pat. P. 6, 12.

⁸⁸ International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>. P. 20-22; Rosenvinge, D. Alison von. „Global Anti-Corruption Regimes: Why law schools may want to take a multi-jurisdictional approach“, *German Law Journal*, 2009, Vol. 10, Nr. 7, p. 785-802. P. 795-798.

- 1) Skatinti profesinės savivaldos veiksmus korupcijos prevencijoje. Advokatų, notarų ir antstolių profesinės savivaldos turi specialius organus, nagrinėjančius šių teisinių profesijų atstovų padarytus profesinės etikos bei teisės aktų pažeidimus (Advokatų garbės teismas⁸⁹, Notarų garbės teismas⁹⁰, Antstolių garbės teismas⁹¹), todėl reikėtų skatinti teisinių profesijų savivaldos institucijas imti aktyvesnių veiksmų galimoms korupcijos pasireiškimo formoms nustatyti, parengti ir patvirtinti pavyzdines ar net privalomas antikorpucines taisykles, kurias savo veikloje galėtų naudoti teisinės paslaugas teikiantys asmenys.
- 2) Papildyti teisinių profesijų atstovų etikos kodeksus. Galėtų būti svarstoma galimybė papildyti advokatų, notarų ir antstolių etikos kodeksus konkretesniais įpareigojimais korupcinio pobūdžio veikų atžvilgiu.
- 3) Išsamiau reguliuoti teisinės paslaugas teikiančių įmonių veiklą. Teisinės paslaugas teikiančios įmonės neturi profesinės savivaldos organizacijų. Dėl šios priežasties galimybė taikyti joms savireguliacijos priemones yra ribota. Todėl šiuo atveju galėtų būti svarstoma galimybė jų atžvilgiu plėsti valstybinį reguliavimą.

---

⁸⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. Žin., 2004, Nr. 50-1632. 61 straipsnis.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Žin., 1992, Nr. 28-810. 10¹ straipsnis.

⁹¹ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. Žin., 2002, Nr. 53-2042. 49 straipsnis.

Korupcija tiekiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas

Asmens sveikatos priežiūros paslaugomis laikoma veikla, kuria stengiamasi asmenį išgydyti, apsaugoti nuo susirgimo ar įvertinti jo sveikatos būklę, taip pat kurios metu atliekami tyrimai ir teikiami su asmeniu tiesiogiai susiję patarimai⁹². Taigi akcentuojamas itin specifinis šių paslaugų pobūdis – ne įsipareigojama, o stengiamasi suteikti paslaugas, visos paslaugos teikiamos tiesiogiai asmeniui.

Asmens sveikatos priežiūros paslaugas Lietuvoje teikia ne tik valstybei, savivaldybėms, bet ir privatiems asmenims priklausančios sveikatos priežiūros įstaigos. Pastarosios gali būti sudariusios sutartis su valstybine ar teritorinėmis ligonių kasomis arba jų veikla gali būti finansuojama išimtinai privačiomis pacientų lėšomis⁹³. 2012 m. Lietuvos statistikos departamento duomenis Lietuvoje veikė 1 946 privačios asmens sveikatos priežiūros įstaigos, iš kurių – 1 191 privačios odontologinės priežiūros įstaigos⁹⁴.

Įvairiuose tyrimuose akcentuojama, kodėl sveikatos priežiūros sektorius yra ypač jautrus korupcijai. Viena pagrindinių priežasčių yra tarp gydytojų ir pacientų esanti informacijos asimetrija, t. y. pacientai nežino, kada jie suserga, kada turi kreiptis į gydytojus, ar jiems taikomas gydymas ar išrašomi vaistai yra tinkami⁹⁵. Taip pat daug sveikatos priežiūros specialistų dirba ne vienoje darbovietėje – dažniausiai valstybinėje įstaigoje bei privačioje. Dėl to kyla papildomų interesų konfliktų bei korupcinių veikų pasireiškimo galimybės, pavyzdžiui, valstybinėje ligonėje gydytojas rekomenduoja pacientui tęsti gydymą ar reabilitaciją privačioje (kartais ir tam pačiam gydytojui priklausančioje arba kurioje jis dirba) įstaigoje⁹⁶.

⁹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Žin., 2000, Nr.74-2262; 2000, Nr.77; 2000, Nr.80; 2000, Nr.82 6.725 straipsnio 2 dalis,

⁹³ Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas. Žin., 1996, Nr. 66-1572; 1998, Nr. 109-2995. 3, 19 straipsniai.

⁹⁴ Lietuvos statistikos departamentas. *Asmens sveikatos priežiūros įstaigos. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai*. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3140101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=3981&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.

⁹⁵ Savedoff, William D.; Hussmann, Karen. „Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 91-110. P. 93-94; Department for International Development. *Addressing corruption in the health sector*, 2010. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67659/How-to-Note-corruption-health.pdf. P. 3.

⁹⁶ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 62, 114.

Korupcijos formos

Europos Komisijos iniciatyva atliktame tyrime dėl korupcijos sveikatos priežiūros sektoriuje nurodoma, kad korupcinės veiklos privačiose ir valstybinėse sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi savo pobūdžiu. Pavyzdžiui, privačiame sektoriuje pastebimas sukčiavimas siekiant gauti valstybinio draudimo lėšas, neteisėtas vaistų pirkimas ir platinimas, žemos kokybės paslaugos. Tuo tarpu viešajame sektoriuje, daugiausiai dėl mažų gydytojams mokamų atlyginimų bei neefektyvių kontrolės mechanizmų, nustatomas didelis neformalių mokėjimų skaičius, pravaikštos bei vaistų pasisavinimas siekiant juos perparduoti⁹⁷.

Galima išskirti šias korupcinių veikų formas, būdingas būtent privačioms asmens sveikatos priežiūros įstaigoms:

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas

Susijusios su pacientų mokėjimais	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Mokėjimas siekiant gauti tam tikrą procedūrą, gydymą be eilės</i>⁹⁸ – <i>Mokėjimas siekiant gauti kokybiškas asmens sveikatos priežiūros paslaugas</i>⁹⁹ – <i>Vaistinių preparatų pavyzdžių, kurie turėtų būti dalinami nemokamai, pardavimas pacientams</i>¹⁰⁰ – <i>Brangesnio gydymo pasiūlymas, siekiant proteguoti tam kitų vaistinių preparatų naudojimą ar specialią sveikatos priežiūros paslaugas teikiančią įmonę</i>¹⁰¹ – <i>Įvairių sveikatos pažymų klastojimas paciento prašymu</i>¹⁰²	Galimai pažeidžiama: <ul style="list-style-type: none"> – etikos reikalavimai; – asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą reglamentuojančių įstatymų reikalavimai; – vaistinių preparatų reklamą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimai; Kai kuriais atvejais gali būti kvalifikuojama kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas, dokumentų suklastojimas.
Nesusijusios su pacientų	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Siekiant proteguoti tam kitų vaistinių preparatų naudojimą ar specialią sveikatos priežiūros</i>	

⁹⁷ Ten pat. P. 26.

⁹⁸ Ensor, Tim; Duran-Moreno, Antonio. „Corruption as a challenge to effective regulation in health sector“. In ed. Saltman, Richard B.; Busse, Reinhard; Mossialos, Elias, Buckingham: Open University Press, 2002, p. *Regulating entrepreneurial behaviour in European health care system*, p. 106-124. P. 107.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Vian, Taryn. „Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions“, *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83-94. P. 85.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² BNS. „Prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimai suklastotų medicinos pažymų Darbo partijos byloje“, 2012, www.bernardinai.lt. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-20-prokuratūra-pradejo-ikiteismini-tyrima-del-galimai-suklastotu-medicinos-pazymu-darbo-partijos-byloje/88245>.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas

- mokėjimais* paslaugas teikiančių įmonių žinomai neteisingos informacijos tiekimas – gali pasireikšti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, paskiriant netinkamą gydymo metodą, išrašant netinkamus, neefektyvius, brangesnius vaistus¹⁰³
- Siekiant proteguoti tam kitų vaistinių preparatų naudojimą vykdoma neetiška, teisės akų reikalavimų neatitinkanti jų reklama pacientams¹⁰⁴
- Valstybiniam sektoriui priklausančių prietaisų ir instrumentų neteisėtas naudojimas privačiai aptarnaujant pacientus¹⁰⁵
- Pacientui susimokėjimus už tam tikras paslaugas, jam specialiai suteikiamos prastesnės kokybės, žemesnio lygio paslaugas, siekiant taupyti privačios įmonės resursus¹⁰⁶

Bendruoju požiūriu korupcija sveikatos priežiūros sistemoje neigiamai veikia sveikatos priežiūros prieinamumą ir kokybę, pavyzdžiui, darbuotojai, vagiantys priemones, gali palikti ligonius be vaistų ir pan.¹⁰⁷ Kai kurie autoriai teigia, kad privačios asmens priežiūros įstaigos, elgdamosi nesąžiningai, dažnai nedaro tiesioginės žalos valstybės finansams, tačiau būtent dėl jų korupcinio pobūdžio veiklos, mažėja bendras visuomenės pasitikėjimas sveikatos apsaugos sistema¹⁰⁸. Vis dėlto, pagrindinė įvardijama rizika yra susijusi su pacientų sveikata skiriant ne pačius tinkamiausius, nebūtinus vaistinius preparatus¹⁰⁹.

¹⁰³ Zaksaitė, Salomėja. „Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo, kvalifikavimo ir įrodinėjimo problemos: kai kurių praktinių pavyzdžių analizė“, *Teisės apžvalga*, 2012, Nr. 2 (9), p. 36-54. P. 46

¹⁰⁴ Vian, Taryn. „Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions“, *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83-94. P. 85.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Savedoff, William D.; Hussmann, Karen. „Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 91-110. P. 95.

¹⁰⁷ Vian, Taryn. „Korupcija ligoninės administracijoje“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 124-144. P. 125.

¹⁰⁸ Savedoff, William D.; Hussmann, Karen. „Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 91-110. P. 91-92.

¹⁰⁹ Cosgrove, Lisa; Wheeler, Emily E. „Drug Firms, the Codification of Diagnostic Categories, and Bias in Clinical Guidelines“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 644–653. P. 644; Sah, Sunita; Fugh-Berman, Adriane. „Physicians under the Influence: Social Psychology and Industry Marketing Strategies“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 644–653.

Korupcijos paplitimas

2014 m. Europos Komisijos kovos su korupcija ataskaitoje nurodoma, kad sveikatos priežiūra yra viena labiausiai korupcijos pažeidžiamų sričių Lietuvoje – net 29 proc. respondentų pažymėjo, kad iš jų buvo tikėtasi arba reikalauta kyšio, iš šios dalies 21 proc. atvejų buvo susijęs būtent su sveikatos priežiūros sektoriumi – tai antra pagal dydį procentinė dalis ES (ES vidurkis siekia 2 proc.)¹¹⁰.

Pažymėtina, kad minėtas tyrimas apima visą sveikatos paslaugų sektorių, tačiau korupcijos paplitimas privačiame medicinos sektoriuje atskirai nebuvo tirtas ir nėra nustatytas. Kaip jau minėta, korupcinių veikų pobūdis privačiose sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi, todėl gali skirtis ir jų paplitimas.

Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį reikėtų atlikti sociologinę privačias asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmenų bei jų paslaugomis besinaudojančių pacientų apklausą.

Korupcijos prevencijos priemonės

Siūlytinos tokios korupcijos prevencijos priemonės:

- 1) Etikos kodeksų rengimas. Viena pagrindinių korupcijos prevencijos priemonių asmens sveikatos priežiūros teikimo srityje yra asmens sveikatos priežiūros įstaigų bei ir jose dirbančių gydytojų etikos kodeksų rengimas ir įgyvendinimas. Tam tikrų iniciatyvų šioje srityje yra ėmusios pačios įstaigos, pavyzdžiui, Lietuvoje šiuo metu veikia Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacija, vienijanti daugiau kaip 100 privačių sveikatos priežiūros įstaigų¹¹¹. Šios asociacijos įstatuose numatyta, kad vienas jos veiklos uždavinių yra priimti ir patvirtinti Privačių sveikatos priežiūros įstaigų etikos kodeksą¹¹², vis dėlto toks kodeksas iki šiol nėra priimtas.
- 2) Farmacijos verslo atžvilgiu nukreiptos priemonės. Kita korupcijos prevencijos priemonių grupė yra susijusi su farmacijos verslo atstovams taikytinomis antikorpūcinėmis priemonėmis (apie jas plačiau rašoma kitoje tyrimo dalyje). Sumažėjus galima farmacijos

¹¹⁰ Europos Komisija. *Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – ES kovos su korupcija ataskaita*. KOM(2014)38. 15 priedas „Lietuva“. P. 10-11.

¹¹¹ Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacij^a. Prieiga per internetą: <http://www.privatimedicina.com/>.

¹¹² Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos įstatatai, 2006. Prieiga per internetą: http://www.privatimedicina.com/failai/LPSPIA_istatai_galutiniai_iregistruoti_20061006.pdf. 2.1.4.3 punktas.

įmonių poveikiui gydytojų atžvilgiu, turėtų gerėti asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybė.

Korupcija farmacijos versle

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymo, farmacinė veikla apima tokias veiklos rūšis kaip vaistinių preparatų gamyba (vaistinių preparatų, tiriamųjų vaistinių preparatų, veikliųjų medžiagų gamyba, importas iš trečiųjų šalių, kokybės kontrolė), vaistinių preparatų platinimas (didmeninį vaistinių preparatų platinimas ir vaistinių preparatų prekybos tarpininkavimas, veikliųjų medžiagų platinimas, vaistinių preparatų lygiagretus importas ir lygiagretus platinimas), vaistinių preparatų pardavimas vartotojams (vaistinių preparatų pardavimas ar išdavimas galutiniams vartotojams), vaistinių preparatų reklama (farmacinės informacijos apie vaistinius preparatus teikimas)¹¹³.

Moksliniuose tyrimuose nurodoma, kad korupcijos apraiškos gali būti pastebimos visose minėtose farmacinės veiklos rūšyse¹¹⁴. Kadangi vaistinių preparatų gamybos, platinimo bei pardavimo galutiniams vartotojams grandinė yra ilga, į ją įtraukiami daug įvairių subjektų – nuo etinių ir generinių vaistų gamintojų iki ligoninių ir vaistinių¹¹⁵. Dėl šios priežasties ir į korupcinio pobūdžio veikas gali būti įtraukiami tiek farmacinė veikla užsiimantys asmenys (vaistinių preparatų rinkodaros teisių turėtojai, jų atstovai, didmeniniai platintojai, farmacijos specialistai (vaistininkai)), vaistų reklamuotojai, tiek ir kiti sveikatos apsaugos sistemoje dalyvaujantys asmenys – gydytojai, pacientų teises ginančios organizacijos¹¹⁶, sveikatos apsaugos politiką formuojantys valstybės tarnautojai ir kt.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija yra įvardinusi visas sveikatos apsaugos sritis, kuriose yra korupcijos pasireiškimo tikimybė – čia, be kita ko, buvo įvardintos ir farmacinės veiklos

¹¹³ Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. Žin., 2006, Nr. 78-3056. 2 straipsnio 14 dalis.

¹¹⁴ Cohen, Jillian Clare. *Pharmaceuticals and corruption: a risk assessment*, 2007. Prieiga per internetą: <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corecourse2007/Pharmaceuticals.pdf>. P. 79; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>. P. 16-18; Fidler, Armin; Msisha, Wezi. "Governance in the pharmaceutical sector", *Eurohealth*, 2008, Vol. 14 No. 1, p. 25-29. P. 27-28; Cohen, Jillian Clare. „Medikamentai ir korupcija: rizikos vertinimas“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 145-158. P. 152.

¹¹⁵ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 41, 42.

¹¹⁶ Rose, Susannah L. „Patient Advocacy Organizations: Institutional Conflicts of Interest, Trust, and Trustworthiness“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 680–687; Savedoff, William D.; Hussmann, Karen. „Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 91-110. P. 95-96; Department for International Development. *Addressing corruption in the health sector*, 2010. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67659/How-to-Note-corruption-health.pdf. P. 4, 5.

sritys, susijusios su valstybinėmis institucijoms, pavyzdžiui, klinikinio vaistinio preparato tyrimo liudijimo išdavimas, farmacinės veiklos licencijavimas¹¹⁷.

Literatūroje nurodoma, kad farmacijos verslas laikomas pakankami jautriu korupcijai dėl šių pagrindinių priežasčių:

- 1) reguliavimo apimties – farmacijos verslas yra itin plačiai reglamentuojamas. Daugelis tyrimų rodo, kad kuo tam tikro sektoriaus reglamentavimas yra intensyvesnis, tuo didesnė korupcijos tikimybė – tokiu atveju sudėtingiau vykdyti veiklą, todėl siekiama „apeiti“ tam tikrus reikalavimus atskirai dėl jų tariantis su atsakingais asmenimis;
- 2) informacijos asimetrijos – tarp farmacijos versle veikiančių profesionalų ir galutinių produktų vartotojų (pacientų) yra didelis turimų žinių skirtumas;
- 3) palaikomų ryšių įvairovės – dažnai galima nustatyti dalyvaujančių asmenų nesažiningumą, tačiau nebūtinai jų veiklos korupcinį pobūdį. Farmacijos įmonės dažnai oficialiai ir teisėtai remia sveikatos priežiūros institucijas bei sveikatos priežiūros specialistus, pavyzdžiui, suteikdamos lėšų įrangai įsigyti. Tam tikrais atvejais yra sudėtinga nustatyti ribą tarp normalaus, įprasto bendradarbiavimo ir korupcinių veiklų pasireiškimo;
- 4) paslėptų korupcinio atlygio formų – dažniausiai korupcinės veiklos pasireiškia labiau sofistikuotomis formomis nei vien pinigų davimas. Jos gali pasireikšti fiktyviais mokymais, atostogų organizavimu ir pan.¹¹⁸.

Korupcijos formos

Galima išskirti tam tikras pasikartojančias, būtent farmacijos verslui būdingų korupcinių veiklų rūšis bei formas:

---

¹¹⁷ 2012 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos „Motyvuota išvada dėl Sveikatos apsaugos ministerijai ir jai pavaldžių įstaigų veiklos sričių, kuriose egzistuoja korupcijos pasireiškimo tikimybė“ Nr. (16.1-21)-10-8958. Prieiga per internetą: [http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_\(be_priedu\).pdf](http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_(be_priedu).pdf). P. 2, 3; Korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programa, patvirtinta 2009 m. lapkričio 17 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-942. Žin., 2009, Nr. 139-6143. 8.4, 39.4 punktai.

¹¹⁸ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 42-43; Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>. P. 16; Cohen, Jillian Clare. „Medikamentai ir korupcija: rizikos vertinimas“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 145-158. P. 146-147; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 80.

Korupcinių veikų pavydžiai farmacijos versle

Vaistų pirkimai	<ul style="list-style-type: none"> – Favoritizmas, kyšininkavimas, dėkingumo mokesčiai vykdant centralizuotus vaistinių preparatų pirkimus¹¹⁹ – Rinkos pasidalinimas su kitais pirkimų dalyviais¹²⁰ 	<p>Galimai pažeidžiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> – viešųjų pirkimų reikalavimai; – konkurencijos įstatymo reikalavimai;
Vaistų vartojimas	<ul style="list-style-type: none"> – Tiesioginė ir netiesioginė įtaką gydytojui skiriant (išrašant) vaistinius preparatus ar farmacijos specialistui pasiūlant pirkti tam tikrus vaistinius preparatus¹²¹ – Teisės aktų ir etikos kodeksų reikalavimų neatitinkantis sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistų rėmimas¹²² 	<ul style="list-style-type: none"> – etikos reikalavimai; – asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą reglamentuojančių įstatymų reikalavimai; – farmacinių paslaugų teikimą reglamentuojančių įstatymų reikalavimai;
Vaistų platinimas	<ul style="list-style-type: none"> – Neteisėtas vaistinių preparatų platinimas – dalis vaistų pavagiama iš sandėlių ir kitų pardavimo vietų bei perduodami juodojoje rinkoje – šiuo tikslu klastojami vaistų kiekių žiniaraščiai, vaistai parduodami neegzistuojantiems pacientams, paciento už vaistus mokamos kainos neįtraukimas į apskaitą¹²³ – Agresyvūs rinkodaros veiksmai dažniausiai pasireiškiantys neetiška ir reikalavimų neatitinkančia vaistinių preparatų reklama – jie dažniausiai vykdo ne tiesiogiai vartotojų atžvilgiu, 	<ul style="list-style-type: none"> – vaistinių preparatų reklamą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimai; – licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimas; – klinikinių tyrimų vykdymo, bioetikos reikalavimai. <p>Kai kuriais atvejais gali būti</p>

¹¹⁹ Vian, Taryn. „Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions“, *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83-94. P. 85; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 42, 74; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>. P. 17.

¹²⁰ Vian, Taryn. „Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions“, *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83-94. P. 85; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 42, 74.

¹²¹ Wazana, Ashley. „Physicians and the Pharmaceutical Industry Is a Gift Ever Just a Gift?“, *The Journal of American Medical Association*, 2000, Vol. 283, No. 3, p. 373-380. P. 375-378.

¹²² Ten pat.

¹²³ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>. P. 17

Korupcinių veikų pavydžiai farmacijos versle

	<i>o per sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistus</i> ¹²⁴	kvalifikuojama kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, papirkimas, sukčiavimas, neteisėtas vertimasis komercine veikla.
Vaistų klinikiniai tyrimai	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Farmacijos kompanijos moka gydytojams už klinikinių tyrimų vykdymą ar dalyvavimą specialiose komisijose, prižiūrinčiose klinikinius Tyrimus, tuo tarpu tie patys gydytojai gali dalyvauti tyrimus atliekančių kompanijų valdymo organų veikloje ar turėti kitų finansinių interesų šiose įmonėse</i>¹²⁵ – <i>Siūloma finansuoti gydytojų pradėtus vykdyti tyrimus, siekiant kad gydytojai priimtų farmacijos įmonei reikalingus sprendimus</i>¹²⁶ – <i>Gydytojams siūloma vykdyti fiktyvius tyrimus vien farmacijos įmonių reklamos tikslais</i>¹²⁷	

Korupcija farmacijos versle neigimai veikia visą sveikatos apsaugos sistemą, daro žalą viešiesiems finansams. Vis dėlto, pagrindinė su korupcija farmacijos verslu susijusi rizika yra pacientų sveikata – pavyzdžiui, gydytojai gali galvoti, kad jie vadovaujasi farmacijos įmonių atstovų pateikta patikima informacija apie vaistinius preparatus, tačiau remdamiesi klaidinančia informacija, gali pacientams išrašyti nereikalingus, žalingus ar brangesnius vaistinius preparatus.

Kaip nurodo kai kurie autoriai, pagrindinė gydytojo profesijos taisyklė – nedaryti žalos pacientui – dažnai pažeidžiama patiriant būtent farmacijos įmonių įtaką¹²⁸. Kitas pavyzdys – pacientai gali galvoti, kad pacientus atstovaujančius asociacijos gina jų interesus, tuo tarpu jų veikla, atvirkščiai,

¹²⁴ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>. P. 17; Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry

¹²⁵ Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry; Brown, Abigail. „Understanding Pharmaceutical Research Manipulation in the Context of Accounting Manipulation“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 611-619; Gray, Garry C. „The Ethics of Pharmaceutical Research Funding: A Social Organization Approach“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 629-634.

¹²⁶ Gray, Garry C. „The Ethics of Pharmaceutical Research Funding: A Social Organization Approach“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 629-634.

¹²⁷ Vian, Taryn. „Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions“, *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83-94. P. 85.

¹²⁸ Cosgrove, Lisa; Wheeler, Emily E. „Drug Firms, the Codification of Diagnostic Categories, and Bias in Clinical Guidelines“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 644–653. P. 644; Sah, Sunita; Fugh-Berman, Adriane. „Physicians under the Influence: Social Psychology and Industry Marketing Strategies“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 644–653.

pacientų interesus paneigia, nes iš tikrųjų jos atstovauja tam tikras farmacijos įmonės, siekiančias įtraukti jų gaminamus vaistus į valstybės kompensuojamųjų vaistų sąrašus¹²⁹.

Pažymėtina viena tyrimų dėl korupcijos farmacijos versle ypatybių – itin dažnai su farmacine veikla susijusios korupcijos pasireiškimo formos yra nagrinėjamos kartu su korupcija visoje sveikatos apsaugos sistemoje, t. y. nagrinėjamas santykis tarp farmacijos verslo atstovų ir sveikatos priežiūros specialistų¹³⁰. Dėl šios priežasties, remiantis atliktais korupcijos paplitimo tyrimais yra gana sunku nustatyti būtent su farmacine veikla susijusių korupcinių veikų paplitimą – jis paprastai įtraukiamas į korupcijos lygio sveikatos apsaugos sektoriuje paplitimo rodiklį¹³¹.

Kai kurie autoriai nurodo, kad korupcijos farmacijos versle mastą nustatyti sudėtinga dar ir dėl to, kad farmacijos verslo atstovai ir sveikatos priežiūros specialistai turi itin daug santykių ir ne visi jie neleistini, neetiški ar neteisėti. Dažnai neteisėtą veiką reikia atskirti nuo sistemingo neefektyvumo, žmogiškos klaidos ar tiesiog prasto sprendimo, o skirtumas tarp piktnaudžiavimo ir tikrų klaidų yra miglotas¹³².

Korupcijos paplitimas

Tam tikrą farmacijos kompanijų ir gydytojų bendravimo dažnumą galima matyti iš 2007 m. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atlikto tyrimo „Garbingesnis gydymas vaistais“. Tyrimo metu, apklausus gydytojus, nustatyta, kad farmacijos kompanijų atstovai ir gydytojai plačiai bendradarbiauja – didžiąją dalį (65 proc.) apklaustų gydytojų farmacijos kompanijų atstovai per paskutinius 12 mėn. lankydavo 1-5 kartus per mėnesį. Daugiau nei ketvirtadalį (27 proc.) – 6-25 kartus per mėnesį¹³³. Tik 5 proc. apklaustų gydytojų per paskutinius 12 mėnesių nė karto nedalyvavo farmacijos kompanijų rengiamose ir remiamose konferencijose ar seminaruose. Beveik

¹²⁹ Rodwin, Marc A. „Institutional Corruption and the Pharmaceutical Policy“, *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, Volume 41, Issue 3, p. 544-552. P. 544.

¹³⁰ Pavyzdžiui, ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf.

¹³¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. *Verlininkai neatspariausiomis korupcijai laiko sveikatos priežiūros paslaugų teikimo ir viešųjų pirkimų procedūras*, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.stt.lt/lt/naujienos/?nid=1717&cat=1>; European Commission. *Special Eurobarometer 397 Corruption Report*, 2014. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_fact_lt_en.pdf.

¹³² ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 74; Savedoff, William D.; Hussmann, Karen. „Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?“. In Sergej Muravjov. *Korupcijos mįslės*. Eugrimas: 2009, Vilnius, p. 91-110. P. 102.

¹³³ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Garbingesnis gydymas vaistais*, 2007. Prieiga per internetą: http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/garbingesnis_gydymas_vaistais.pdf. P. 33.

pusė respondentų dalyvavo 4-9 kartus¹³⁴. Apklaustųjų gydytojų vertinimu, gydytojų santykiai su farmacijos kompanijų atstovais vertinami kaip labiau skaidrūs (2.4 balo keturių balų skalėje), tačiau kiek daugiau nei penkta dalis respondentų (21 proc.) šiuo klausimu neišreiškė savo nuomonės¹³⁵.

Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį farmacijos versle reikėtų atlikti itin platų tyrimą – galėtų būti vykdomos ne tik gydytojų, bet ir kitų šiame sektoriuje veikiančių asmenų (farmacijos įmonių, tarpininkų, sveikatos priežiūros įstaigų administracijos darbuotojų, vaistinių, pacientų ir jų organizacijų, valstybės institucijų ir kt.) sociologinės apklausos.

Korupcijos prevencijos priemonės

Galima įvardinti tokias korupcijos farmacijos versle mažinimo priemones:

- 1) Reguliacinės priemonės. Valstybės turėtų nuolatos vertinti ir siūlyti galimybes teisės aktai apriboti tam tikrų korupcinių veikų pasireiškimą. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos lygiu teigimai vertinama tai, kad Lietuvoje papildomai buvo imtasi ir tam tikrų reguliacinių priemonių, pavyzdžiui, nustatytas reikalavimas receptuose nurodyti ne vaistinio preparato pavadinimą, o veikliąją medžiagą¹³⁶.
- 2) Savireguliacijos priemonių plėtra ir efektyvinimas. Kaip viena pagrindinių priemonių korupcijos farmacijos versle prevencija yra etikos kodeksų priėmimas¹³⁷. Lietuvoje šiuo metu veikia keletas farmacijos kompanijų asociacijų – Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija¹³⁸, Vaistų gamintojų asociacija¹³⁹. Šių asociacijų nariai yra pasirengę Vaistų rinkodaros etikos kodeksą, sudarę šio kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisiją¹⁴⁰. 2013 m. Vaistų rinkodaros etikos kodeksas papildytas, atsižvelgiant į Europos farmacijos pramonės ir asociacijų federacijos patvirtinto kodekso pakeitimus – sugriežtintos taisyklės dėl dovanų priėmimo ir naudojimosi vaišingumu¹⁴¹. Teigiama, kad tokios savireguliacinės priemonės

---

¹³⁴ Ten pat. P. 36.

¹³⁵ Ten pat. P. 38.

¹³⁶ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 122.

¹³⁷ Ten pat. P. 46.

¹³⁸ Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija. Prieiga per internetą: <http://www.ifpa.lt/>

¹³⁹ Vaistų gamintojų asociacija. Prieiga per internetą: <http://www.vgalietuva.lt/?mod=contents&act=start&lang=lt>.

¹⁴⁰ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. Prieiga per internetą: <http://www.vaistukodeksas.lt/>.

¹⁴¹ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Vaistų rinkodaros etikos kodeksas*. Prieiga per internetą: <http://www.vaistukodeksas.lt/lt/ifpa-ir-vga-vaistu-rinkodaros-etikos-kodeksas/4>.

taikymas laikytinas svarbiu pasiekimu¹⁴². Taip pat kai kurios farmacijos įmonės taip pat turi savo vidinius dokumentus, etikos taisykles, kuriose aptariama, kaip turi elgtis šių įmonių darbuotojai bei verslo partneriai, kad būtų išvengiama korupcinių veikų apraiškų¹⁴³. Taigi galima teigti, kad korupcijos prevencijos priemonės iš farmacijos įmonių pusės egzistuoja, yra nuolat atnaujinamos. Galėtų kilti tik klausimas dėl to, kiek efektyviai jos yra taikomos praktikoje, pavyzdžiui, Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija savo puslapyje yra paskelbusi tik vieną įspėjimą dėl kodekso pažeidimo¹⁴⁴.

- 3) Sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistų veiklos skaidrumas. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, atlikęs jau minėtą tyrimą „Garbingesnis gydymas vaistais“, pasiūlė korupcijos prevencijos priemonių, kurios daugiausiai nukreiptos ne į farmacijos įmonės, o į sveikatos priežiūros specialistus. Pavyzdžiui, buvo pasiūlyta parengti, priimti ir įgyvendinti gydytojų elgesio taisykles, kaip etikos kontrolės sistemos pagrindą. Elgesio taisyklės turi reikalauti iš medikų atskleisti visą farmacijos pramonės teikiamą paramą (dovanas, keliones, maitinimą ir pan.) bei verslo ryšius su farmacijos pramone (pajamas iš konsultavimo, pranešimų rengimo, klinikinių tyrimų ir pan.). Taip pat pasiūlyta užtikrinti griežtesnę gydytojų profesinių organizacijų kontrolę¹⁴⁵.
- 4) Papildomas skaidrumas klinikinių tyrimų atveju. Būtent klinikinių tyrimų atveju siūlytina skatinti tyrimus vykdančias institucijas ir universitetus sudaryti etikos komitetus, kurie tikrintų galinčius kilti tyrimus atliekančių ar prižiūrinčių gydytojų ir tyrimus užsakančių farmacijos kompanijų interesų konfliktus¹⁴⁶..

---

¹⁴² ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf. P. 125; Europos Komisija. *Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – ES kovos su korupcija ataskaita*. KOM(2014)38. 15 priedas „Lietuva“. P. 10-11.

¹⁴³ Abbott. *Kovos su korupcija apžvalga. Mokomasis vadovas įmonėms, bendradarbiaujančioms su „Abbott“*. Prieiga per internetą: https://www.abbott.com/static/content/document/Citizenship/anti_corruption_guide/3P-Anti-Corruption-Guide-Lithuanian.pdf; United Nations Office on Drugs and Crime; PricewaterhouseCoopers Austria. *Anti-Corruption Policies and Measures of the Fortune Global 500*, Volume 2, 2009. Prieiga per internetą: http://www.unodc.org/documents/corruption/PWC_report/Report_Volume_2.pdf. P. 120-123.

¹⁴⁴ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Etikos komisijos pranešimai*. Prieiga per internetą: <http://www.vaistukodeksas.lt/lt/etikos-komisijos-pranesimai/2>.

¹⁴⁵ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Garbingesnis gydymas vaistais*, 2007. Prieiga per internetą: http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/garbingesnis_gydymas_vaistais.pdf. P. 42-44.

¹⁴⁶ Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry.

KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS PRIVATIEMS SUBJEKTAMS, KURIŲ DARBUOTOJAI AR KITI VIDINIAI SUBJEKTAI PADARO KORUPCINES VEIKAS

Privatus sektorius susijęs su dinaminėmis inovacijomis ir ekonomikos augimu, taip atsiranda nauda visai visuomenei. Bet kokia kliūtis įmonėms sėkmingai vystyti savo (teisėtai ir kryptingai įgyvendinamą) veiklą plačiąja prasme kenkia visai valstybės verslo struktūrai ir augimui. Dėl šios priežasties pripažįstama, kad korupcija privačiose įmonėse, kaip trikdys įprastinei įmonės veiklai, yra žalinga visai visuomenei. Tačiau šiuo atveju visuomenė žalą patiria tik netiesiogiai, o visa tiesioginė žala tenka konkrečiam verslo subjektui.

Įmonės augimui svarbiausia:

- 1) orientacija į klientus: bekompromisus atsidavimas gamybai ir paslaugų teikimui, kiek to reikia klientams;
- 2) žmogiškųjų išteklių pritraukimas ir išlaikymas: lyderystė, kuri pritraukia geriausius specialistus ir darbuotojus;
- 3) integralumas: atsakinga veikla, būtina visuomenės pasitikėjimo įgijimui ir išlaikymui, padedanti įgyti ir išlaikyti prestižą visuomenėje¹⁴⁷.

Atskirose ūkio šakose šie įmonės augimui reikšmingi elementai skiriasi. Paslaugų sektoriuje aktualu tiek klientų poreikių tenkinimas, tiek ir prestižas visuomenėje, tuo tarpu gamybos, ypatingai žemesnės kokybės vartojimo prekių gamybos sektoriuje prestižas ne toks svarbus. Lyderystė ir žmogiškųjų išteklių pritraukimas svarbiausias inovacijų srityje, kur konkuruojama idėjomis, o ne gaminiais. Tuo tarpu prestižas svarbiausia prekių ir paslaugų, kurių kokybę nustatyti sudėtinga (pavyzdžiui, advokatų paslaugos), srityje.

Čia paminėti tik svarbiausi įmonės augimui reikšmingi aspektai. Tačiau verslo subjektai yra labai įvairūs, veikiantys skirtingose gamybos ir paslaugų srityse, ir jų skirtingumas kur kas didesnis nei valstybės / viešojo ūkio atveju. Jei viešojo sektoriaus prioritetus galima sudėlioti į sistemą, numatytą Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatyme¹⁴⁸, tai visam verslui vieningi prioritetai į vieną teisės aktą nesutildytų. Pavyzdžiui, vieni veiklos prioritetai taikytini bankininkystės

---

¹⁴⁷ Forgues-Puccio, G. F. Corruption and the Private Sector. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKS_2013.pdf.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Žin., 1999, Nr. 60-1945.

sektoriui, kiti – draudimo sektoriui, dar kiti – degtukų gamybai. Atsižvelgiant į verslo subjektų ir jų veiklos prioritetų įvairovę bei į tai, kad tiesioginė žala iš korupcijos viešajame sektoriuje kyla pačiam verslo subjektui (arba, kaip bus matyti, kitiems verslo subjektams), pasaulyje priimta praktika, kad patys verslo subjektai ir imasi veiksmų, siekdami užkirsti kelią korupcijai tiek savo organizacijos viduje, tiek saugantis nuo kitų organizacijų korupcinių veikų.

Antikorupcinės organizacijos, tiek veikiančios viešajame sektoriuje, tiek ir NVO, skatina įmones diegti antikorupcines taisykles savo veikloje, pateikia apibendrintas gaires¹⁴⁹, kurias organizacijos galėtų pritaikyti pagal savo poreikius ir veiklas. Taip pat atliekami verslo subjektų atsparumo korupcijai įvertinimai¹⁵⁰. Daugelis didžiųjų įmonių turi patvirtinusios ir pavišinusios savo antikorupcines taisykles¹⁵¹. Tačiau svarbu pastebėti, kad „Transparency International“ atliktame didžiausių pasaulio kompanijų skaidrumo ir atskaitingumo tyrime skaidriausios yra valstybės, o ne privačios pasauliniu mastu veikiančios įmonės. Ypatingai skaidrumo skirtumai išryškėja kitose šalyse įsteigtų kompanijai priklausančių bendrovių atveju¹⁵². Iš to galima daryti išvadą, kad valstybei priklausantys verslo subjektai bent jau kol kas yra skaidresni ir įgyvendinantys tinkamesnę antikorupcinę politiką, kurią užtikrina valstybė, nei tai daro pačios privačios kompanijos.

Korupcija privačiame sektoriuje pasireiškia įvairiomis formomis. Toliau apžvelgiami galimi korupciniai ryšiai skirtinguose lygmenyse pagal korupcijos subjektus.

Pirma, korupciniai ryšiai gali egzistuoti įmonės viduje. Šie ryšiai gali būti kelių lygmenų:

- 1) įmonės valdytojai gali daryti žalą įmonės savininkams (pasisavindami arba iššvaistydami turtą ir slėpdami tokias veikas, t.t.);
- 2) įmonės darbuotojai gali daryti žalą visai įmonei. Kaip ir viešajame sektoriuje, darbuotojai gali imti kyšius už įvairių įmonės vidaus veiksmų atlikimą ar susilaikymą nuo jų, pavyzdžiui, kyšis už nepranešimą apie turto švaistymą, neteisėtą sandorių slėpimą ir pan.;

---

¹⁴⁹ Pvz., žr. Business Integrity Toolkit. Transparency International. Prieiga per internetą:

http://www.transparency.org/whatwedo/tools/business_integrity_toolkit/0/.

¹⁵⁰ Pvz., žr. Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies. Transparency International, 2012. Prieiga per internetą:

http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf.

¹⁵¹ Pvz., žr. Eni-Saipem. Anticorruption: Management System Guideline. Prieiga per internetą:

<http://www.saipem.com/site/home/corporate-governance/anti-corruption-procedures/documento2056.html>; Coca-Cola Anti-Corruption Policy. Prieiga per internetą: <https://www.cokecce.com/about-cce/anti-corruption-policy>; Cisco Anti-Corruption and Bribery Policy. Prieiga per internetą:

http://www.cisco.com/web/about/doing_business/legal/docs/global_anti_corruption_policy.pdf

¹⁵² Iš didžiųjų pasaulio kompanijų iš esmės visuose skaidrumo parametruose pirmauja Statoil. Žr. Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies. Transparency International, 2012. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf.

- 3) darbuotojų atstovai gali daryti žalą darbuotojams (pavyzdžiui, už kyšius „pardavinėdami“ darbuotojų teises).

Daugeliu atveju už korupcinius veiksmus įmonės viduje baudžiamoji atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą nekyla: BK korupciniuose nusikaltimuose valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris „dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas“¹⁵³. Taigi, apibrėžimas neapima atvejų, kai darbuotojas neveikia įmonės vardu ir neturi administracinių įgaliojimų. Atsižvelgiant į tai, galimos dvi galimybės kovoti su šiomis korupcinėmis veikomis: 1) BK įtvirtinti atsakomybę už korupciją privačiame sektoriuje nesiejant su valstybės tarnautojams prilygintais asmenimis; 2) pačioms įmonėms įdiegti drausminę atsakomybę už šias veikas ir numatyti jų prevencijos taisykles (pirmiausia, sietinas su interesų derinimu ir veiklos monitoringu ir vertinimu).

Antras korupcijos privačiuose verslo subjektuose lygis – kai korupciniai veiksmai persikelia į dilerių/agentų/klientų lygmenį. Pavyzdžiui, įmonės gali patirti žalą dėl komercinio kyšininkavimo. Čia kyšininkavimo subjektas – ne įmonės darbuotojas, o privačiai dirbantis agentas. Šiuo atveju, korupcinis santykis susiklosto tarp įmonės vardu veikiančių darbuotojų ir išorinių subjektų.

Klientai gali mokėti kyšius įmonės darbuotojams tiek už teisėtų veiksmų (pavyzdžiui, greitesnis paslaugos suteikimas ar greitesnis prekių išdavimas), tiek ir neteisėtų veiksmų (pavyzdžiui, pirkimų sąlygų pažeidimas, prekių pardavimas asmenims, neturintiems teisės jas pirkti) atlikimą. Darbuotojai korupciniais veiksmais gali švaistyti įmonės turtą. Sukčiavimas, šnipinėjimas bei informacijos nutekinimas taip pat gali būti žalingi įmonei korupciniai veiksmai. Kuo didesnė įmonė, tuo sudėtingiau kontroliuoti jos darbuotojų veiksmus. 2007 metais buvo atliktas daugiau nei 5400 bendrovių iš 40 valstybių tyrimas, kurio rezultatai atskleidė, kad beveik trečdalis įmonių patyrė žalą dėl netinkamo turto valdymo.

Pagrindinė prevencijos priemonė šiuo atveju galėtų būti privataus sektoriaus srityje taikymas analogiškų antikorpucinių taisyklių kaip ir viešajame sektoriuje. Tačiau BK nuostatos, kurios gali būti pritaikytos ir darbuotojams, atstovaujantiems įmonei santykiuose su trečiaisiais asmenimis – tai tik kriminalizavimo priemonė, o bendrosios viešajame sektoriuje taikomos korupcijos prevencijos

---

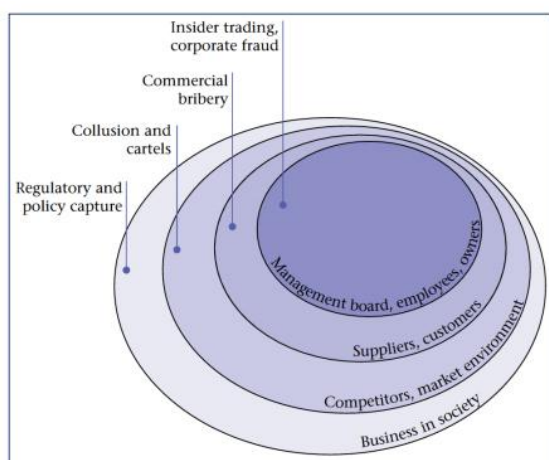
¹⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, Nr. 89-2741) 230 straipsnio 3 dalis.

priemonės privačiame versle netaikomos. Kaip jau buvo minėta, verslo subjektai dirba labai skirtingose srityse, todėl tiek prevencijos, tiek kontrolės sumetimais svarbia antikorpucine priemone galėtų būti prie įmonės veiklos specifikos pritaikytos interesų derinimo ir konfliktų sprendimo taisyklės.

Trečias lygmuo – korupcinės grėsmės įmonei iš konkurentų. Konkuruojančios įmonės gali sudaryti kartelius bei korupciniais būdais šantažuoti ar menkinti įmonės prestižą. Tačiau tai konkurencijos ir atitinkamais atvejais baudžiamosios teisės sritis, kur visuomenės gerovės sumetimais aktyvių prevencijos veiksmų imasi valstybė. Atsižvelgiant į tai, ši sritis korupcijos privačiame sektoriuje prasme plačiau neanalizuojama.

Galiausiai, ketvirtasis lygmuo susijęs su įmonės korupciniais ryšiais su valstybe. Jau buvo apsibrėžta, kad šiame darbe neanalizuojami korupciniai ryšiai tarp privataus aktyvaus korupcijos subjekto ir pasyvaus viešojo korupcijos subjekto (pavyzdžiui, įmonė duoda kyšį valstybės institucijai už tam tikro leidimo išdavimą). Tačiau egzistuoja ir atvirkštinių variantų, kai valstybės institucijos atsilygina organizuodamos viešuosius pirkimus jau iš anksto numačiusios jų laimėtojus už jau padarytus privačių verslo subjektų veiksmus. Pavyzdžiui, tokių atvejų galima rasti viešųjų pirkimų srityje, kai vietos politikai bando įrodyti tam tikrų pirkimų poreikį iš įmonių, kurios juos parėmė rinkimuose; taip pat politikų ar institucijų korupcinę įtaką privačioms žiniasklaidos bendrovėms. Plačiau tokių korupcinių santykių prevencija apibūdinta dalyje apie korupciją žiniasklaidoje.

Paveikslas. Korupcijos privačiame verslo subjekte lygmenys.

Šaltinis: Forgues-Puccio, G. F. Corruption and the Private Sector. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKS_2013.pdf

Atsižvelgiant į pateiktą apžvalgą ir joje paminėtas korupcines grėsmes, siūlome imtis šių priemonių:

- 1) BK numatyti atsakomybę už korupcinius veiksmus visiems privataus sektoriaus darbuotojams;
- 2) parengti įmonėms pavyzdines antikorpucines taisykles, kurias šios atsižvelgdamos į savo veiklos srities specifiką galėtų taikyti savo veikloje. Šios taisyklės turėtų apimti analogiškas viešajame sektoriuje priimtų skaidrumo ir korupcijos prevencijos nuostatas:
  - a) taisyklių laikymosi privalomumą visiems darbuotojams;
  - b) pranešimų apie korupcines veikas saugius kanalus;
  - c) draudimą persekioti už pranešimus apie korupcinius ar įtartinus veiksmus;
  - d) vadovų palaikymo antikorpucinėms iniciatyvoms deklaravimą ir įgyvendinimą;
  - e) interesų derinimo ir skaidrumo nuostatas dėl dovanų, paramos bei kelionių;
  - f) nulinės tolerancijos principą įmonės veikloje;
  - g) antikorpucinių taisyklių taikymą santykiuose su partneriais / tiekėjais / klientais;
  - h) reguliarių monitoringą ir vertinimą;
  - i) paramos politikams viešumą;
  - j) įvairių oficialiai nenumatytų „pagreitinimo“ mokėjimų draudimą¹⁵⁴.

---

¹⁵⁴ Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies. Transparency International, 2012. Prieiga per internetą: http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf.

KORUPCIJA PIRKIMŲ SRITYJE

Šiame darbe analizuojamos korupcijos apraiškų tikimybės privačiame sektoriuje atliekant pirkimus. Siekiama identifikuoti tas sritis, kurios nepatenka į valstybės reguliuojamą korupcijos prevencijos ir atvejų išaiškinimo apimtį.

Šia prasme pirkimų sritis yra kompleksinė, kadangi tam tikra dalis pirkimų, t. y. viešieji pirkimai, yra reguliuojami atskiru įstatymu. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas¹⁵⁵ taikomas tik tiems pirkėjams, kuriuos steigia ar kontroliuoja valstybė bei kurie gauna finansavimą iš nacionalinio biudžeto arba ES lėšų¹⁵⁶, taip pat perkančiosioms įmonėms, veikiančioms vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje.

Tačiau lieka dalis organizacijų, kurių pirkimų procedūra nėra reguliuojama įstatymu, ir kuriose vykdomi pirkimai dėl korupcinių veiksmų gali sukelti žalingus padarinius.

Pirkimai privačiame sektoriuje paprastai būna dvejopi – naudojant savo lėšas (kai ir perkantysis asmuo, ir lėšų pirkimui turėtojas sutampa) ir naudojant svetimas lėšas (kai perkantysis perka už kitų asmenų lėšas). Pirmuoju atveju žala dėl netinkamo pirkimo tenka pačiam pirkėjui (arba perkančiajai organizacijai¹⁵⁷), kitu atveju – lėšų turėtojiui.

Lėšų turėtojas ir perkantysis asmuo gali būti tas pats juridinis asmuo, tačiau pirkimo funkciją atliekantys fiziniai asmenys ir kapitalo savininkai gali nesutapti: tokia situacija įprasta verslo struktūrose (akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės ir kt. verslo formos, kuriose atskirti akcininkai ar kapitalo savininkai nuo administratorių ir darbuotojų).

Atsižvelgiant į tai, privačių pirkimų srityje galima išskirti šias pirkimų rūšis:

- 1) pirkimai, kai kapitalo savininkas arba donoras ir pirkimų vykdytojas yra skirtingi asmenys (pavyzdžiui, labdaros organizacijos);

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 84-2000.

¹⁵⁶ Pagal Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnį, valstybės ar savivaldybės valdymo institucija, viešasis ar privatusis juridinis asmuo jeigu visa ar tam tikra jo veiklos dalis yra skirta specialiai viešiesiems interesams, kurie yra nekomercinio ir nepramoninio pobūdžio, tenkinti ir atitinka bent vieną iš šių sąlygų: jo veikla yra daugiau kaip 50 procentų finansuojama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų arba kitų valstybės ar savivaldybių fondų lėšų, arba kitų šioje dalyje nustatytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų lėšų; yra kontroliuojamas (valdomas) valstybės ar savivaldybių institucijų arba kitų čia minimų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų; turi administraciją, valdymo ar priežiūros organą, kurio daugiau kaip pusė narių yra skiriami valstybės ar savivaldybių institucijų arba šioje dalyje nurodytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų.

¹⁵⁷ Šiame darbe „perkančiąja organizacija“, skirtingai nei Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme, vadinamas privatus pirkėjas, kurio veikla nesusijusi su viešųjų interesų tenkinimu. Viešųjų pirkimų įstatyme „perkančiąja organizacija“ vadinamas pirkėjas, kuris tenkina įstatymo 4 straipsnio reikalavimus.

- 2) pirkimai, kai kapitalo savininkas ir pirkimų vykdytojas yra skirtingi fiziniai asmenys, tačiau pirkimus vykdo vienas juridinis asmuo;
- 3) pirkimai, kai kapitalo savininkas ir pirkimų vykdytojas yra tas pats fizinis asmuo.

Pagal šias pirkimų rūšis galima išskirti skirtingas korupcijos rizikas, išskylančias pirkimų organizavimo, vykdymo ir priežiūros etapuose.

Tačiau privataus sektoriaus korupcinis elgesys aktualus ir pagal viešųjų pirkimų įstatymą organizuojamuose pirkimuose, kai valstybės pareigūnai ar kiti asmenys, kuriems taikomos viešųjų pirkimų taisyklės, nedalyvauja korupciniuose susitarimuose. Pavyzdžiui, privačių asmenų susitarimai, siekiant įrodyti, kad viešųjų pirkimų reikia tam tikrame regione, tam tikriems asmenims ar būtina pirkti tam tikras prekes ar paslaugas, arba, susitarimai tarp įmonių, siūlančių kainą viešajame pirkime, kai sudarius kartelį viešajame pirkime siūloma tik už rinkos vidutinę didesnę kainą. Tokio pobūdžio korupcijos rizikoms taikomos atskiros taisyklės, taikytinos ir viešųjų pirkimų atveju, todėl šie atvejai bus tik paminėti, bet išsamiau neanalizuoti.

Atsižvelgiant į srities daugialypiškumą, etapų ir rizikų juose skirtumus bei dalyvaujančių asmenų skirtingą indėlį ir korupcijos rizikas, pirkimų sritis analizuojama pagal jos etapus, išskiriant rizikos veiksnius ir pačias rizikas, bei apibūdinant prevencines priemones.

Pagrindinis pirkimų tikslas yra įsigyti prekes ir paslaugas už įmanomai mažiausią kainą, arba, apibendrintai, gauti geriausią kokybę su mažiausiomis sąnaudomis. Siekiant, kad pirkimai funkcionuotų efektyviai, visų pirmausiai reikia užtikrinti:

- 1) veiksmingą tiekėjų konkurenciją ir,
- 2) atsparumą korupcijai pirkimų procedūrose.

Būtent su šiais aspektais susijusios pagrindinės korupcijos formos viešuosiuose pirkimuose:

- **Kyšininkavimas**. Tai yra naudos siūlymas, žadėjimas, priėmimas ar prašymas siekiant neteisėtų, neetiškų veiksmų, pasitikėjimo sulaužymo ar susilaikymo nuo tam tikrų veiksmų. Kyšininkavimas gali būti finansinė nauda ar nauda natūra, mokama tiesiogiai ar per tarpininkus. Kyšininkavimo rūšys:

a) „*Otkatas*“. Tai pinigai, kompensacija, užmokestis, dovana ar panašus vertingas daiktas tiesiogiai ar per tarpininką bet kokiam asmeniui už neteisėtą veiksma ar neveikimą, paprastai sudarant sutartį. „*Otkatas*“ yra specifinė kyšio forma, atsilyginimas už suteiktą paslaugą. Dažniausiai pirkimo

sutarties pasirašymą įtakojantis žmogus (institucija) gauna tam tikrą procentą nuo sutarties sumos, kuris sumokamas po pasirašytos sutarties ar panašios operacijos.

„Otkato“ dydis paprastai skaičiuojamas procentais nuo pirkimo sumos. Ši suma dažniausiai varijuoja nuo 5 iki 20 proc. sandorio vertės¹⁵⁸.

b) „*skubos mokesčiai*“ (angl. – *facilitation payments*). Tai neteisėti mokėjimai, kuriais siekiama pagreitinti teisėtai suteikiamą paslaugą.

c) *Labdara, parama, kelionės ir pan. paskatinimai* – neretai viena iš kyšio formų, kai atsilyginama už neteisėtą veiklą. Taip pat ir viešuoju pirkimu gali būti atsilyginama už neteisėtą veiklą.

- *Neteisėti susitarimai* (angl. – *collusion*) – slaptas šalių, kurios įprastomis sąlygomis turėtų konkuruoti tarpusavyje, susitarimas dėl kainos ir kitų sąlygų. Pirkimuose neteisėti susitarimai sudaromi tarp tiekėjų, kurie susitaria, kuris jų laimės pirkimą. Neteisėti susitarimai būna šių formų:

a) *pasiūlymų suderinimas* (angl. – *bid rigging*). Tai išankstinis susitarimas, kas iš tiekėjų laimės pirkimą ir savo pasiūlymų suderinimas tarpusavyje. Paprastai pasiūlymų kainos būna panašios, tačiau žinoma, kad laimės mažiausią kainą pasiūlęs tiekėjas. Į „laimėtojo“ siūlomą kainą dažnai įeina ir „laimėjimo mokestis“ – t.t. pareiga sumokėti „pralaimėjimo kompensacijas“ tiekėjams, kurie pagal susitarimą pirkimo nelaimėjo¹⁵⁹.

b) *karteliai* – slapti ilgalaikiai susitarimai tarp tiekėjų dėl tam tikrų konkurencijos nesilaikymo aspektų, tarp kurių patenka ir veiksmų suderinimas dalyvaujant pirkimuose.

c) *kainų nustatymas* (angl. – *price-fixing*) – susitarimas palaikyti aukštesnes nei rinkos kainas.

Neteisėti susitarimai, kaip ir susiję konkurencijos pažeidimai yra atskirai reguliuojami konkurencijos taisyklių, kuriomis siekiama apsaugoti rinką nuo konkurencijos iškreipimo. Kaip jau minėta, šioje darbo dalyje bus paminėtos su konkurencijos taisyklių pažeidimu susijusios grėsmės, tačiau joms dėmesio atskirai nebus skiriama.

Prie korupcijos formų kai kuriuose šaltiniuose priskiriamas ir interesų konfliktas. Tai situacija, kai asmuo dirbamas savo darbą turi rinktis kam teikti prioritetą – savo asmeniniams interesams ar darbo

---

¹⁵⁸ Michael Kramer. Corruption and Fraud in International Aid Projects. Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2007:4).

¹⁵⁹ Guidelines for fighting bid rigging in public procurement. EBPO leidinys: <http://www.oecd.org/competition/cartels/42851044.pdf>.

interesams. Pagal Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą interesų konfliktas – situacija, kai valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo, atlikdamas pareigas ar vykdydamas pavedimą, privalo priimti sprendimą ar dalyvauti jį priimant, ar įvykdyti pavedimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais¹⁶⁰. Ši įstatymo nuostata taikoma tik įstatyme aiškiai nurodytiems asmenims, dirbantiems valstybės tarnyboje (politikams, pareigūnams, asmenims, dirbantiems įstaigose, kurios gauna finansavimą iš nacionalinio biudžeto arba ES lėšų ir t.t.), ir netaikoma privačių juridinių asmenų darbuotojams.

Patrauklumo korupcijai kriterijai pirkimuose

- 1) dydis. Kyšiai paprastai skaičiuojami procentais nuo pirkimo sumos;
- 2) situacijos neaiškumas. Patrauklesni tie projektai, kurių reali kaina nėra aiški (Moody Stuart pavyzdys: kiek žmonių žinos, ar kovinis lėktuvas turėtų kainuoti 21 milijoną eurų, ar 23 milijonus eurų?);
- 3) greitumas. Patrauklesni tie projektai, kurių kaina sumokama kuo anksčiau.

Korupcijos pirkimuose reikšmė

Kalbant apie viešuosius pirkimus, remiantis OECD tyrimu¹⁶¹, viešieji pirkimai OECD valstybėse sudaro daugiau nei 15 proc. BVP (daroma prielaida, kad OECD nepriklausančiose valstybėse viešieji pirkimai sudaro dar didesnę BVP dalį). Tyrimų, kiek vykdoma pirkimų privačiame sektoriuje, nėra, tačiau galima numanyti, kad pastarasis dydis valstybės lygmenyje taip pat yra reikšmingas. Dažnai pirkimai (ypač viešajame sektoriuje) susiję su didelės valstybės ekonominės ir socialinės svarbos projektuose. Korupcija tiek viešuosiuose, tiek privačiuose pirkimuose iškreipia rinkos mechanizmus ir kelia grėsmę ekonomikos plėtrai. Egzistuojant korupcijai, perkama ne iš geriausią kainą pasiūliusio tiekėjo, o iš profesionaliausio korumpuoto subjekto.

Viešųjų pirkimų atveju, pagrindinė korupcijos žala tenka visuomenei. Remiantis ES atliktu tyrimu¹⁶², kartu sudėjus pirkimus, kuriais perkamos prekės ar paslaugos visuomenės reikmėms, viešajame ir privačiame sektoriuje, suskaičiuota korupcijos žala visuomenei sudaro 13 proc. visų tirtų projektų kainos. Tačiau privačių pirkimų atveju, žala visuomenei gali atsirasti tik tam tikrais

---

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1659.

¹⁶¹ Collusion and Corruption in Public Procurement. OECD Policy Roundtables. <http://www.oecd.org/competition/cartels/46235884.pdf>.

¹⁶² Public Procurement: costs we pay for corruption. Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/pwc_olaf_study_en.pdf.

atvejais. Pirmiausia, kaip bus matyti iš konkrečių pirkimų etapų analizės, korupcija gali sukelti žalą visuomenei poreikių pirkimui apibrėžimo etape, kai perkančioji organizacija yra privatus asmuo (pavyzdžiui, labdaros fondas). Taip pat galima situacija, kai viešieji asmenys nedalyvauja įmonių neteisėtų susitarimų dalyvauti pirkime atveju, o tiekėjai tarpusavyje susitaria didesnės kainos ar mažesnės kokybės. Tačiau daugeliu atveju pirkimų privačiame sektoriuje žala dėl korupcijos kyla pačiam juridiniam asmeniui: jo savininkui, netiesiogiai – darbuotojams, o bendriausia prasme (ypač esant didelei įmonei) – visuomenei.

Korupcijos pasireiškimo galimybės viešųjų pirkimų etapuose

Viešieji pirkimai skirstomi į etapus pagal juose vykdomas veiklas. Paprastai išskiriami šie:

- 1) poreikių apibrėžimo arba paklausos nustatymo etapas;
- 2) pasirengimo etapas: procedūros plano ir pirkimo dokumentų parengimas;
- 3) pasiūlymų teikimas;
- 4) tiekėjų pasirinkimo ir laimėtų paskelbimo etapas;
- 5) pirkimo įgyvendinimo etapas.

Viešieji pirkimai yra sudėtinga procedūra, kurioje egzistuoja daug korupcijos rizikų, dėl to procedūros, ypačingai tais atvejais, kai nesutampa lėšų savininkas ir pirkimo vykdytojas, yra labai sudėtingos. Procedūrų sudėtingumas viena vertus, skirtas tam, kad būtų užtikrinta apsauga nuo nesąžiningo elgesio, antra vertus, taisyklių ir ribojimų gausa sukuria administracinę naštą, į kurią pradedama žiūrėti kaip į formalumą, ir tuo vėl sukuriamos prielaidos korupcijai. Tačiau vertinant korupcijos rizikas ir tiriant indikatorius, svarbu atskirti neefektyvumo, kompetencijos trūkumo (klaidų) problemas nuo korupcijos. Jei “blogą” rezultatą gali lemti trys prieš tai minėtos priežastys, prieš imantis prevencinių priemonių, reikia išsiaiškinti, kas nulėmė tokį rezultatą: žala gali atsirasti ne tik dėl korupcijos, bet ir dėl padarytos klaidos.

Pirkimo poreikių apibrėžimo arba paklausos nustatymo etapas

Pirmojoje pirkimų organizavimo stadijoje korupcijos rizika yra labai aukšta dėl galimos išorinių, pirkime nedalyvaujančių asmenų ar institucijų (netgi politikų ar konsultantų) įtakos. Situacijos gali būti įvairios – nuo pirkimų, kaip viešosios politikos įrankio atsiskaitant už politinę paramą ar siekiant užsitikrinti tokią paramą ateityje (pavyzdžiui, politinės kampanijos finansavimas), iki korupcijos tarp politikų pasirinktų konsultantų ir tiekėjų, siekiant įsiūlyti tam tikras prekes, paslaugas kaip „labai reikiamas“ arba pagrindimas, kad tam tikram regionui kyla kokie nors ypatingi poreikiai.

Šiais paminėtais atvejais privačiame sektoriuje korupciniai ryšiai gali atsirasti:

- 1) tarp tiekėjų ir pirkimų konsultanto (tiek įstatymais reguliuojamų pirkimų atveju, tiek privačių juridinių asmenų pirkimų atvejais);
- 2) tiekėjo ir pirkėjo už šią sritį atsakingo darbuotojo;
- 3) tarp politikos, kuris nori „atsimokėti“ savo rėmėjui (tiekėjui) už paramą rinkimų metu.

Galimos korupcinės veikos:

Šališkas pirkimo vietovės nustatymas ar perkamų resursų paskirstymas

Korupcijos rizikos:

- 1) vietos savivaldos lygmenyje: atsidėkodami rėmėjams politikai gali daryti įtaką privatiems pirkimų organizatoriams, nurodydami, kokias programas reikia vykdyti, kokių resursų trūksta gyventojams;
- 2) politikai gali daryti įtaką privatiems pirkimų organizatoriams pasirenkant pirkimo vietovę arba objektą, grasindami pasinaudoti savo įtaka nutraukti projektą / kenkti tiekėjų veiklai ir pan.;
- 3) suinteresuoti tiekėjai gali papirkti konsultantus, kad šie nurodytų tiekėjams reikalingą vietovę ar trūkstamus resursus;
- 4) privataus pirkėjo darbuotojai gali būti papirkti, kad organizuojant pirkimą nustatytų tam tikram tiekėjui palankius pirkimo objekto kriterijus.

Išpūsti ar iškreipti poreikiai, kainos ar naudos gavėjai

Korupcijos rizikos:

- 1) siekiama, kad būtų atliktas kuo didesnės apimties pirkimas dėl objekto paviršiaus, kurį vėliau būtų galima neteisėtai pasisavinti;
- 2) siekiama, kad būtų atliktas kuo didesnės apimties pirkimas norint, kad tiekėjas gautų didesnę užsakymą.

Korupcijos apraiškų indikatoriai:

- 1) konsultantų, vertintojų, ekspertų išvadose trūksta pagrindimo dėl tam tikrų vietovių ar resursų poreikių;

- 2) pokalbių metu pašnekovai nurodo kitus asmenis, galinčius patvirtinti jų teiginius, t. y. parenkami žmonės, kurie galėtų sutvirtinti iškreiptą situacijos vaizdą;
- 3) investicija, įsigijimas ar paslaugos yra nebūtinai. Dirbtinai didinama paklausa, kad tam tikra bendrovė galėtų dalyvauti perkant tokius objektus, kurių visuomenei ar kitam adresatui visiškai nereikia;
- 4) vietoje sisteminių netobulumų ar efektyvumo praradimo pataisymų perkama nauja įranga;
- 5) investicija yra ekonomiškai nepateisinama arba žalinga aplinkai;
- 6) pervertinamas prekių ar paslaugų būtinumas pirkimo objekto adresatui;
- 7) įmonių valdytojai ar atsakingi darbuotojai turi įtakos sprendžiant dėl poreikių sudaryti jiems naudingas sutartis;
- 8) pirkimo tiksliniai kriterijai (angl. – *targeting criteria*) yra per daug generalizuoti, siauri ar sudėtingi;
- 9) pirkimo tiksliniai kriterijai orientuoti į tam tikras naudos gavėjų grupes, arba, atvirkščiai, jais ketinama eliminuoti tam tikras naudos gavėjų grupes;
- 10) tiksliniai kriterijai negali būti fiziškai patikrinami;
- 11) didelis ekspertų / politikų / įmonės darbuotojų palankumas tam tikriems kriterijams ir nenoras, kad kiti asmenys juos pervertintų.

Prevenčinės priemonės:

- 1) vietos lygmenyje – kiekvienu atveju susipažinti su faktine vietos valdžios struktūra ir įtakos darymo mechanizmais, siekiant identifikuoti galimus įtakos kanalus;
- 2) vietos lygmenyje – bendrauti su vietos žmonėmis;
- 3) pasirinkti patikimus poreikių vertinimo ekspertus;
- 4) pirkimų organizatoriaus darbuotojams įvertinti ekspertų teikiamų išvadų pagrįstumą;
- 5) atlikti savarankišką poreikių įvertinimą;
- 6) patikrinti, ar tinkamai ir pagrįstai suformuluoti tiksliniai kriterijai;
- 7) kriterijų formulavimo procese taikyti monitoringą ir vertinimą (M&E)¹⁶³.

Tyrimų, kuriuose būtų vertinamas korupcijos paplitimas tiek poreikių apibrėžimo ir paklausos nustatymo etape, tiek kituose pirkimų etapuose, kai pirkimus vykdo privačios įmonės, nėra. OECD savo tyrime, kuriame buvo tirti kartu viešojo ir privataus sektoriaus pirkimai, nurodo, kad šioje stadijoje dažniausiai pasitaikantys pažeidimai, dėl kurių padidėja korupcijos rizika, yra šie:

¹⁶³ Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf.

- 1) nepakankamas poreikių įvertinimas, netinkamas pirkimo planavimas (Nyderlandai, Naujoji Zelandija, Ispanija, Turkija);
- 2) pirkimuose nesilaikoma reikiamo investavimo sprendimų priėmimo proceso (Kanada);
- 3) į pirkimo vykdymą kišasi aukšto lygio pareigūnai (Čekijos Respublika, Lenkija, Slovakija);
- 4) neformalūs išankstiniai susitarimai apie planuojamą sutarties sudarymą (Brazilija)¹⁶⁴.

Pasirengimo etapas: procedūros plano ir pirkimo dokumentų parengimas

Šiame etape planuojama pirkimo procedūra ir rengiami dokumentai. Pagrindinės korupcijos rizikos susijusios su galimybe apriboti konkurenciją – suplanuoti pirkimą taip, kad jo rezultatas būtų palankus konkrečiam tiekėjui. Šiame etape galimos dvi pagrindinės korupcinių pažeidimų grupės: pirma, netinkamas pirkimo dokumentų parengimas įgalinant pirkimą laimėti tik vieną tiekėją, antra, informacijos nutekėjimas vienam konkrečiam tiekėjui (kuris gali veikti susitardamas su grupe).

Šiuo atveju didžiausia korupcijos rizika kyla pirkėjo organizacinėje struktūroje - tiek privataus, tiek viešo pirkėjo darbuotojus, kurie rengia pirkimo planus ir dokumentaciją, gali bandyti papirkti tiekėjai. Vertinant korupcijos privačiame sektoriuje pasireiškimo galimybes šiame pirkimų etape, galima kalbėti tik apie rizikas, susijusias su privataus pirkėjo darbuotojų netinkamu funkcijų vykdymu bei dėl tiek viešojo, tiek privataus sektoriaus darbuotojų netinkamų funkcijų vykdymo atsiradusių galimybių nesąžiningiems tiekėjams manipuliuoti pirkimo sąlygomis.

Prieš tai minėti galimi korupciniai pažeidimai šiame etape kyla iš skirtingų korupcijos rizikų, skirtingai identifikuojami ir sukelia skirtingas pasekmes, dėl to aprašomi atskirai.

- Netinkamas pirkimo dokumentų parengimas įgalinant pirkimą laimėti tik vieną tiekėją:

- 1) ketinamų pirkti prekių ar paslaugų techninės specifikacijos parengtos taip, kad jas atitiktų vienas konkretus tiekėjas, arba, kad tam tikri tiekėjai jų neatitiktų;
- 2) nustatyti pertekliniai kvalifikaciniai reikalavimai, kuriuos gali tenkinti tik vienas konkretus tiekėjas;
- 3) nustatomas toks ketinamų pirkti prekių ar paslaugų kiekis, kurį gali pasiūlyti tik vienas konkretus tiekėjas;
- 4) jau paskelbus apie pirkimą, jo sąlygos pakeičiamos, siekiant, kad pasiūlymą galėtų pateikti tik vienas tiekėjas;

---

¹⁶⁴ Integrity in Public Procurement. Good Practice from A to Z. OECD, 2007. <http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.

- 5) kvalifikaciniai reikalavimai įgalina pasiūlymus teikti ir tokius tiekėjus, kurių veikla yra pripažinta kaip žalinga ar galinti sukelti žalingas pasekmes (bankrutavusios įmonės, įmonės baustos už tam tikrus pažeidimus ir pan.);
- 6) gali būti sukuriamos tiekėjų atrankos taisyklės, pagal kurias pasiūlymus gali pateikti fiktyvūs pirkimo dalyviai (tai ypatingai svarbu tais atvejais, kai numatytas reikalavimas dalyvauti ne mažiau kaip nustatytam skaičiui tiekėjų).

Indikacijos:

- 1) labai siaurai parengtos techninės specifikacijos, įgalinančios teikti pasiūlymą tik vienam tiekėjui;
- 2) kvalifikaciniai reikalavimai parengti taip, kad sunku patikrinti, ar išties tiekėjas yra veikiantis, ir ar jis tikrai tenkina nustatytus reikalavimus;
- 3) pertekliniai reikalavimai tiekėjams arba pirkimo objektui;
- 4) pirkimas suskaidytas į smulkesnes dalis, siekiant išvengti didesnio dėmesio dėl pirkimo sumos;
- 5) ribotas pirkimo viešinimas;
- 6) daug pasikartojančių pirkimų, kuriuos laimi tas pats tiekėjas;
- 7) pasiūlymų teikimo terminas labai trumpas, paprastai pateisinant „skuba“.

- Informacijos nutekinimas vienam konkrečiam tiekėjui ir susijusios pasekmės.

Šis pažeidimas turi dvejopas pasekmes priklausomai nuo pirkimo pobūdžio ir sektoriaus, kuriame jis yra vykdomas. Privačiame sektoriuje, tikėtina, kad informacijos nutekinimas gali lemti vieno tiekėjo galimybes sužinoti apie kitų tiekėjų siūlomas kainas, pasiūlymų skaičių, domėjimosi pasiūlymu skaičių ir kitą slaptą informaciją. Taigi, jei pirkimą vykdo privatus pirkėjas, rizika kyla dėl netinkamo pirkėjo darbuotojų funkcijų vykdymo. Tačiau jei pirkimas vykdomas viešajame sektoriuje, korupcijos privačiame sektoriuje grėsmė kyla tik dėl pažeidimo viešajame sektoriuje – tuo atveju, jei pirkimo pareigūnas nutekina su pirkimu susijusią informaciją. Tada įmanomas privačiame sektoriuje vykstantis pažeidimas – tiekėjų veiksmų suderinimas pagal gautą informaciją. Tiekėjai gali suderinti savo veiksmus ir be informacijos nutekinimo iš pirkėjo organizacijos, tačiau, remiantis Transparency International tyrimu, kur kas dažnesni įvykiai, kai šiame veiksmų derinimo procese dalyvauja ir pirkėjo darbuotojai.

Rizikos:

- 1) gali būti papirktas privataus pirkėjo darbuotojas siekiant gauti konfidencialią su pirkimu susijusią informaciją;
- 2) gali būti papirktas privataus pirkėjo darbuotojas siekiant nuslėpti tam tikrą informaciją nuo kitų tiekėjų arba nuo pirkėjo;
- 3) privataus pirkėjo darbuotojas gali dalyvauti susitarimuose tarp tiekėjų, teikdamas informaciją, kokia mažiausia kaina yra siūloma.

Indikacijos:

- 1) pirkimus nuolat laimi tas pats tiekėjas arba tiekėjų grupė;
- 2) pirkimą laimi privataus pirkėjo draugai ar šeimos nariai, ar kitaip susiję asmenys;
- 3) teikiami panašūs tiekėjų pasiūlymai (forma, skaičiavimo metodai ir pan.);
- 4) skirtingi tiekėjai pateikia iš eilės išduotas banko garantijas ar kitus iš eilės išduotus dokumentus;
- 5) iš anksto pateikti siūlymai laikomi nesaugiai ir gali būti atplėšti;
- 6) pasiūlymai atplėšti iki paskelbtos datos;
- 7) laimintys pasiūlymai nuolat pateikiami patys paskutiniai;
- 8) laiminčių pasiūlymų kaina nuolat labai mažai žemesnė už pirmą už jį brangesnį pasiūlymą;
- 9) pirkimą organizuojantys privataus pirkėjo darbuotojai gyvena geriau nei galėtų pagal savo pajamas;
- 10) pirkimą organizuojantys privataus pirkėjo atsakingi darbuotojai susitikinėja ar palaiko ryšius su tiekėjais.

Prevencijos priemonės

- 1) darbuotojų etikos principų įdiegimas privačioje pirkėjo organizacijoje;
- 2) darbuotojų veiklos skaidrumo užtikrinimas;
- 3) etikos kodekso ir interesų konflikto taisyklių laikymosi priežiūra;
- 4) sąžiningumo deklaracijų reikalavimas iš tiekėjų;
- 5) finansinio audito papildymas socialiniu auditu ir kitomis darbuotojų priežiūros formomis;
- 6) realiai taikyti sankcijas ir drausmines priemones pirkimų srityje prasižengusiems darbuotojams¹⁶⁵.

---

¹⁶⁵ Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf.

OECD pastebėjo šiuos praktikoje pasitaikančius pažeidimus pasirengimo pirkimui etape:

- Netinkamai ir neobjektyviai apibrėžti kriterijai tiek techninėse specifikacijose (pritaikyti vienam konkrečiam tiekėjui; per daug abstraktūs ir neorientuoti į reikiamos veiklos reikalavimus), tiek ir vertinant bei išrenkant laimėtoją (kriterijai neaiškūs ir neobjektyvūs, nenustatyti ir nepaskelbti iš anksto, iki pasiūlymų teikimo pabaigos; priimti neteisėtai išduoti arba apgaulės būdu įgyti sertifikatai).
- Netinkamai pasirinkta pirkimo procedūra (nėra pirkimų strategijos, nekonkurencinio pirkimo būdas naudojamas pagal vertę ir administracinę naštą; piktnaudžiaujama nekonkurencinių pirkimų galimybe, pavyzdžiui, pirkimas išskaidomas į mažesnius pirkimus, piktnaudžiaujama skubiai pirkimais, netikrinama, ar tinkamai įgyvendinami pradėti pirkimai ir ką pagal tai būtų galima keisti)¹⁶⁶.

Pasiūlymų teikimo etapas

Jau buvo paminėta, kad dažni tiekėjų susitarimai dėl pasiūlymų teikimo susiję ir su pirkimo organizacijos darbuotojo įtraukimu – taip procesą paprasčiau koordinuoti. Tačiau praktikoje, ypač stambių pirkimų atveju, pasitaiko, kad pasiūlymus teikiantys du ar daugiau tiekėjų suderina savo veiksmus tarpusavyje, neįtraukiant pirkėjo darbuotojų. Tokiu atveju susitariama ir dėl „nelaimėjimo“ kompensacijos – tokią gauna įmonės, kurios tik dalyvauja pirkime iš anksto susitarus jo nelaimėti. „Laimėjimo“ mokestį, kurio suma paprastai yra įskaičiuota į pirkimo kainą, išmoka laimėtojas visiems nelaimėjusiems tiekėjams. Taip pat įmanoma situacija, kai realus tiekėjas yra tik vienas, o kiti pasiūlymų teikėjai – fiktyvios įmonės ar kitos formos dalyviai.

Šiuo atveju, korupcijai imlūs tik tiekėjai bei jų konsultantai, todėl prevencijos priemonių taikymas yra labai sudėtingas.

Indikacijos:

- Pasikartojantys pirkimų dalyviai, kurie niekada nelaimi;
- Nenurodomas adresas, tik pašto dėžutė pašto skyriuje;
- El. pašto adresas nepriklauso jokiai įmonei, pavyzdžiui, gmail. Yahoo ir pan.;
- Įmonės neturi interneto svetainės, internete nėra informacijos apie darbuotojus;
- Pateikiami iš eilės išduoti banko garantijos ar kt. dokumentai;

---

¹⁶⁶ Integrity in Public Procurement. Good Practice from A to Z. OECD, 2007.
<http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.

- Pateikiami tokios pačios struktūros (skaičiavimo, pagrindimo ir pan.) pasiūlymai;
- Pasiūlymuose daromos identiškos klaidos;
- Visų tiekėjų siūloma kaina atitolusi nuo rinkos kainos;
- „Šešėliniai tiekėjai“, kurių siūloma kaina tik vos didesnė už „laimėtojo“ kainą.;
- Neįprastas, nestandartinis tiekėjų elgesys.

Prevencijos priemonės:

- Nustatyti kvalifikacinius reikalavimus, kurie leistų patikrinti, ar įmonė nėra fiktyvi;
- Nustatyti kvalifikacinius reikalavimus, kurie neleistų dalyvauti reikiamų reikalavimų netenkinantiems tiekėjams;
- Nustatyti maksimalią pirkimo kainą, kuri atbaidytų nuo dirbtinės kainos kėlimo ir kvietimo kitas įmones dalyvauti tik dėl aukštos kainos palaikymo¹⁶⁷.

Tiekėjo pasirinkimo ir laimėtojo paskelbimo etapas

Šiame pirkimo etape korupcija gali pasireikšti pirkimo organizacijoje vertinant pateiktus pasiūlymus. Tikėtinos korupcijos rizikos – į vertinimą gali būti įtraukti ir tie tiekėjai, kurie netenkina būtinų reikalavimų (kvalifikacijos ar siūlomas objektas ne pagal numatytas specifikacijas) arba subjektyviai vertinami pateikti pasiūlymai nesilaikant nustatytų vertinimo kriterijų. Tiekėjai arba jų pasamdyti konsultantai gali papirkti pasiūlymų vertintojus, kad šie eliminuotų konkurentus formaliais pagrindais.

Net ir tuo atveju, kai siekiant išvengti situacijos, kai šališkai atmetami pasiūlymai paliekant tik vieną tiekėją, yra nustatytas minimalus pasiūlymų skaičius, įmanoma situacija, kai tiekėjai dalyvauja tik formaliai, arba jų apskritai nėra. Ši rizika susijusi su pirmiau minėtu pasiūlymų teikimo etapu.

Šiame etape įmanomi korupciniai ryšiai tarp tiekėjo ir pirkėjo organizacijos darbuotojo bei tarp tiekėjo ir tarpininko, tarp tarpininko ir pirkėjo organizacijos darbuotojo.

Indikacijos:

- 1) paraiškų atrankos kriterijai yra neaiškūs ir leidžia šališkai vertinti;
- 2) nepaaiškinami laimėtojo pasirinkimo pagrindai;

¹⁶⁷ Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf.

- 3) nepaaiškinami tiekėjų atmetimo pagrindai;
- 4) pernelyg didelė pirkimo kaina;
- 5) tiekėjas moka dideles sumas konsultantams ir kt. tarpininkams;
- 6) konfidencialumo atrankos metu nesilaikymas;
- 7) ilga tiekėjo pasirinkimo procedūros trukmė;
- 8) laimėtojo pasiūlymas ne visai atitinka pirkimo technines specifikacijas;
- 9) techninių specifikacijų pakeitimas vertinant pasiūlymą;
- 10) pirkėjo atsakingi darbuotojai gyvena geriau nei galėtų pagal savo pajamas.

Prevencijos priemonės:

- 1) reikia iš anksto apsispręsti dėl pirkimo skelbimo ir viešinimo kriterijų ir jų laikytis;
- 2) nustatyti minimalų pasiūlymų skaičių (kaip minėta, tuo atveju iškyla rizika dėl fiktyvių pasiūlymų teikimo, ir tam reikėtų taikyti atskiras prevencines priemones);
- 3) užtikrinti, kad pasiūlymų vertinime dalyvautų kuo įvairesni tarpusavyje nesusiję ekspertai;
- 4) užtikrinti aiškų darbuotojų pareigų atskyrimą: asmenys, atsakingi už techninių specifikacijų ir kvalifikacinių reikalavimų rengimą neturėtų dalyvauti vertinant pasiūlymus; rotuoti atsakingus darbuotojus, kad šie neužmegztų ryšių su tiekėjais ar konsultantais;
- 5) riboti ir tikrinti skubius pirkimus. Skubūs pirkimai turėtų būti organizuojami tik esant staiga atsiradusiam poreikiui, o ne dėl uždelsimo;
- 6) įtraukti pirkimus į monitoringo ir vertinimo sistemą¹⁶⁸.

OECD nurodo, kad korupcijos viešųjų pirkimų srityje dažniausiai šiame etape pasitaikantys pažeidimai yra šie:

- 1) interesų konflikto situacijos, vedančios į korupciją ir šališką pasiūlymų vertinimą;
- 2) sąlygų susipažinti su pasiūlymų vertinimu nesudarymas, tuo užkertant kelią ginčyti konkurso rezultatus;
- 3) tie patys darbuotojai ir rengia pirkimo taisykles, ir dalyvauja vertinime¹⁶⁹.

---

¹⁶⁸ Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf.

¹⁶⁹ Integrity in Public Procurement. Good Practice from A to Z. OECD, 2007. <http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.

Pirkimo įgyvendinimo etapas

Pirkimo įgyvendinimo etapo pagrindinė rizika – mažesnės nei specifikacijose nurodytos kokybės / apimties paslaugų ar prekių tiekimas arba tos pačios kokybės ar mažesnės kokybės prekių ar paslaugų tiekimas keičiant sutarties sąlygas. Čia korupciniai ryšiai gali būti tarp tiekėjų ir pirkėjo darbuotojų, atsakingų už kokybę arba tiekėjų ir ekspertų, kuriuos pasamdė pirkėjas, ir pirkėjo darbuotojų.

Gali būti tiekiamos prastesnės kokybės prekės / paslaugos pagal aukštesnės kokybės prekėms / paslaugoms taikomus dokumentus: tokiu atveju gali būti paperkami pirkėjo darbuotojai, prašant nepastebėti trūkumų bei pasirašyti sąskaitas. Tiekėjai taip pat gali siūlyti pakeisti sutartas specifikacijas į tinkamesnes konkrečiai situacijai. Pakeitimai gali būti daromi po nedaug („neesminiai“) tačiau daug kartų – taip siekiant išvengti, kad būtų reikalaujama aukštesnio lygio pirkėjo vadovo patvirtinimo.

Indikacijos:

- 1) padidėja pirkimo kaina lyginant su ta, kuri buvo laimėjus pirkimą;
- 2) pateikiama mažiau arba žemesnės kokybės prekių / paslaugų;
- 3) prekės neatitinka pavydžių, kurie buvo pateikti teikiant pasiūlymą;
- 4) prekės su pasibaigusiu arba besibaigiančiu galiojimo terminu;
- 5) dažni pasirašytos sutarties keitimai.

Prevencijos priemonės:

- 1) nustatyti aiškius kokybės ir kiekio reikalavimus;
- 2) iš anksto numatyti maksimalų sutarties keitimo kartų skaičių;
- 3) stebėti sutarties keitimus;
- 4) susitarti dėl sankcijų tiekėjui ir už smulkius sutarties keitimus¹⁷⁰.

OECD nustatyti dažnai pasitaikantys *pažeidimai*:

- 1) nepakankamas sutarties įgyvendinimo monitoringas: dėl jo reikia keisti sutartį didinant kainą ir ilginant prekių ar paslaugų teikimo laiką; prekių ar paslaugų keitimas žemesnės kokybės darbais ar paslaugomis, kurie netenkina pirkimo specifikacijų;

---

¹⁷⁰ Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf.

- 2) neskaidrus partnerių ir subrangovų pasirinkimas: pasirenkama šališkai, nereikalaujama atskaitomybės¹⁷¹.

Pateiktos prevencijos priemonės turėtų būti numatytos pačių perkančiųjų organizacijų vidaus dokumentuose. Valstybės lygmenyje būtų tikslinga parengti rekomendacines gaires įmonėms, į kurias patektų šioje darbo dalyje pateiktos nuostatos dėl galimų prevencijos priemonių.

Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą privačiame sektoriuje kyla tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos subjektas yra prilygintas valstybės tarnautojui. Taigi, baudžiamoji atsakomybė taikoma tuomet, kai korupcinio pažeidimo, patenkančio į Baudžiamojo kodekso sritį, yra privačios organizacijos vadovas ar asmuo turintis administracinius įgaliojimus, arba asmuo veikia įmonės vardu. Toks apibrėžimas neapima tų atvejų, kai korupciniai veiksmai vyksta įmonės „viduje“ – t. y. mokami kyšiai už informacijos nutylėjimą, perdavimą darbuotojams, neturintiems teisės su ja susipažinti ir t.t. Dėl šios priežasties siūlytina plėsti Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalį įtraukiant ir kitus darbuotojus į asmenų, prilyginamų valstybės tarnautojams, sąvoką.

Korupcijos paplitimą viešųjų pirkimų srityje apibūdinti labai sudėtinga. Europos Komisijos užsakymu 2013 metais buvo parengta metodologija kaip ištirti korupcinius pažeidimus ir jų paplitimą viešuosiuose pirkimuose¹⁷²: šios metodologijos tekstas užima beveik 400 puslapių. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad ši metodologija taikoma viešojo sektoriaus pirkimams, kurie yra griežčiau reguliuojami ir kurių informacija yra kaupiama standartizuotai ir tam tikru lygiu centralizuotai. Korupcijos paplitimą įmonių pirkimuose galima įvertinti (žinoma, kur kas mažiau patikimai) atliekant reprezentatyvias įmonių darbuotojų apklausas.

---

¹⁷¹ Integrity in Public Procurement. Good Practice from A to Z. OECD, 2007. <http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.

¹⁷² Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. PwC, Ecorys, 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/identifying_reducing_corruption_in_public_procurement_en.pdf.

DĖL GALIMYBES TAIKYTI APRIBOJIMĄ TARPTAUTINĖMS BENDROVĖMS

Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija 2011-2014 metais programoje (eil .nr. 67) numatyta priemonė „išnagrinėti galimybes taikyti apribojimą tarptautinėms bendrovėms dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, jeigu jų atstovybės Lietuvoje buvo patrauktos baudžiamojon atsakomybėn už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas“. Įgyvendinant šią priemonę konstatuotina, kad:

- 1) nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. galioja Viešųjų pirkimų įstatymo 33 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad: „Perkančioji organizacija atmeta paraiškas ir pasiūlymus, jei <...> dėl tiekėjo (juridinio asmens) per pastaruosius 5 metus buvo priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, jo organizavimą ar vadovavimą jam, už kyšininkavimą, tarpininko kyšininkavimą, papirkimą, sukčiavimą, kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, kreditinį sukčiavimą, mokesčių nesumokėjimą, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimą, deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimą, nusikalstamu būdu gauto turto įgijimą ar realizavimą, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą, arba dėl kitų valstybių tiekėjų yra priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis už 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/18/EB dėl viešojo darbų, prekių ir paslaugų pirkimo sutarčių sudarymo tvarkos derinimo 45 straipsnio 1 dalyje išvardytuose Europos Sąjungos teisės aktuose apibrėžtus nusikaltimus“;
- 2) remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.19 ir 1.21 straipsniais tarptautinių bendrovių atstovybės neturi juridinio asmens teisinio statuso, todėl Lietuvoje jos negali būti traukiamos baudžiamojon atsakomybėn kaip juridiniai asmenys.

Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes priemonėje minimas apribojimas būtų ne tik neprasmingas, bet ir negalimas atsižvelgiant į juridinių asmenų atstovybių teisinį statusą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nacionalinio lygmens norminiuose teisės aktuose terminas „korupcija privačiame sektoriuje“ niekur neminimas. Strateginio ir programinio pobūdžio dokumentuose šis terminas minimas, tačiau nei pateikiamas apibrėžimas, nei kaip nors apibūdinama jo samprata. Neaišku ir tai ką derėtų priskirti „privačiam sektoriui“. Šias sąvokas tikslinga atskleisti teisės aktuose.
2. Šiuo metu nacionalinio lygmens teisės aktuose pateikiamą korupcijos sąvoką apskritai galima apibūdinti kaip susidvejusią, priešaringą ir loginiu požiūriu neadekvačią. Sąvokos neatitikimas įtvirtinamas netgi to paties įstatymo straipsnio lygmenyje: Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 2 str. 2 d. *korupcija* apibūdinama kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens kyšininkavimas, papirkimas ir tarpininkavimas darant dvi paminėtas veikas, tuo tarpu to paties įstatymo 2 str. 3 d. korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms (potencialiai) priskirta ir daugelį kitų veikų: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, įgaliojimų viršijimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas ir t.t. Sunku pateisinti teisinį reguliavimą, kuris lemia, kad (visos) korupcijos dalykas yra suvokiama kaip siauresnis nei korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos, todėl sąvokos tikslintinos.
3. BK baudžiamosios atsakomybės už korupciją privačiame sektoriuje praktiškai nenumato: jei dar neseniai buvo galima samprotauti (ir tokius samprotavimus grindė teismų sprendimai), jog galiojanti BK 230 str. redakcija sudaro sąlygas privačių juridinių asmenų darbuotojus ar profesine veikla besiverčiančius asmenis traukti baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą, 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį vertinimą pripažino netinkamu ir iš esmės revizavo korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimą. Tokia nauja praktika kelia grėsmę deramam Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų bei Europos Sąjungos teisės reikalavimų įgyvendinimui. Būtina arba keisti šią kasacinio teismo praktiką, arba imtis teisėkūros iniciatyvų.
4. Atsakymą į klausimą kuriuos subjektus priskirti privačiam sektoriui, tikslingiausia sieti su tuo ar yra veiksminga subordinacija viešosios valdžios institucijoms bei su tuo ar, nesant teisinio reguliavimo vienu arba kitu klausimu, subjektas negali elgtis savo nuožiūra. Jei subjektas atitinka abu požymius, jį derėtų priskirti viešajam sektoriui (žinoma, priskyrimą naudojant tik kaip garantiją, kad subjektas neatsidurs antikorupciniu požiūriu reikšmingo teisinio reguliavimo vakuume). Kaip atskira kategorija priskirtini ir atvejai, kuomet juridinis asmuo nesiejamas su valstybės ar kuria kita viešosios valdžios institucija, tačiau tuo pat metu

akivaizdu, kad jis įsteigtas siekiant (bent oficialiai) ne privačios, o viešos naudos (ir, atitinkamai, toks asmuo laikomas ne privačiu, o viešuoju juridiniu asmeniu). Turimos omeny viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, asociacijos, profesinės sąjungos, religinės organizacijos ir politinės partijos. Nepaisant nominaliai turimo viešojo subjekto statuso, šiuos subjektus gali būti tikslinga priskirti privačiam sektoriui, nebent jie įsteigti ir veiksmingai kontroliuojami viešosios valdžios institucijų ir jiems taikomas bendrojo draudimo režimas.

5. Korupcijai privačiame sektoriuje nederėtų priskirti korupcinių santykių privatus-viešas (kai privatus subjektas paperka ar kitaip korumpuoja viešojo sektoriaus subjektą), nes tokiu atveju piktnaudžiaujama ar taisyklės pažeidžiamos nebe privačiame, o viešajame sektoriuje. (Juolab, kad tuomet praktiškai visi mums žinomi korupcijos atvejai turėtų būti laikomi korupcija privačiame sektoriuje.)
6. Korupciją privačiame sektoriuje galima klasifikuoti įvairiais kriterijais: *pagal dėl korupcinių veikų žalos patiriančius subjektus* (žalos neapibrėžtam asmenų ratui – visuomenei – daranti korupcija, žalos pačiam privačiam subjektui daranti su juo susijusių asmenų korupcija bei žalos klientams ar tretiesiems asmenims daranti korupcija); *pagal korupcinio mechanizmo veikimo apimtį* (vidinė ir išorinė korupcija); *pagal veikimo mechanizmo sudėtingumą* (vienašaliai, dvišaliai ir daugiašaliai korupciniai aktai); *pagal korupcinėse veikose dalyvaujančių subjektų pobūdį* (tik privatūs arba tiek privatūs, tiek viešieji).
7. Prevencinių mechanizmų aspektu bene reikšmingiausias skirstymas pagal žalos patiriančius subjektus, parodantis kas labiausiai suinteresuotas korupcinių veikų užkardymu. Žalos patiriant klientams, tretiesiems asmenims ir neapibrėžtam asmenų ratui, užkardymo priemonių taikymo iniciatyvos turėtų imtis valstybė. Tokia nuostata grindžiama ribotomis klientų ir trečiųjų asmenų galimybėmis imtis prevencinių priemonių tokias veikas bei natūralia valstybės funkcija ginti visuomenės interesus (*inter alia* vartotojo interesus). Tuo tarpu žalos patiriant privatiems asmenims, kurių darbuotojai (ar kiti vidiniai subjektai) padaro korupcines veikas, jie ne tik gali patys tvarkytis, bet ir aktyvus valstybės kišimasis keltų grėsmę deramai pagarbai Konstitucijos 46 str. 1 d. įtvirtintam *asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos* principui. Žinoma, tai anaipol nereiškia, kad valstybė šioje situacijoje turėtų ar galėtų atsisakyti bet kokios atsakomybės. Tik jos veikla turėtų reikštis ne valdingais nurodymais, o koordinavimo ir metodinio pobūdžio pagalbos teikimo formomis: turint omenyje tai, kad privačiame sektoriuje yra daug smulkių ir vidutinių įmonių, kurioms savarankiškas prevencinių mechanizmų sukūrimas galėtų būti nepakeliama našta, valstybė galėtų kurti ir viešai teikti

naudojimui įvairius antikorupcinius instrumentus, kuriuos patys privatūs subjektai galėtų pasiimti ir norima apimtimi taikyti savo veikloje.

8. Kaip *žalos visuomenei darančios korupcinės veikos* pirmiausia išskirtinos tos, kurios susiję su visuomenės informavimo priemonėmis bei sportu: šiuo atveju pagrindinių žala patirti galinčių asmenų ratas sunkiai apibrėžiamas.
9. *Visuomenės informavimo priemonės (žiniasklaida):*
  - a. Būdingiausios korupcijos žiniasklaidoje formos yra šios: *neskaidri (paslėpta) reklama* (paprastai politinė arba verslo); tam tikros korumpuojančiam subjektui ar su visuomenės informavimo priemone susijusiam verslui *nenaudingos informacijos sulaukymas (neskelbimas) arba „retušavimas“*; visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, etc.), taip pat konkurentų ar kitų užsakovų nemalonę (tiek versle, tiek ir politikoje) užsitraukusių asmenų *šmeižimas bei kitoks susidorojimas ar kenkimas jų interesams*; visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, etc.) vykdomas *turto prievartavimas, žmogaus veiksmų laisvės varžymas, šantažas*.
  - b. 2007 m. tyrimo duomenimis net 54 proc. susidūrusių su žiniasklaidos redaktoriais ir direktoriais nurodė gavę suprasti, jog už reklamavimąsi žiniasklaidos priemonėje jos žurnalistai parengs ir palankią publikaciją apie įmonę. Tačiau realų korupcijos paplitimą žiniasklaidoje nustatyti labai sudėtinga ir sritis išlieka pakankamai latentiška (pirmiausia) todėl, kad abejonių keliančios konkrečios informacijos ar bendrų informacijos skelbimo tendencijų motyvus nustatyti praktiškai neįmanoma.
  - c. Pernelyg kištis į visuomenės informavimo sritį (ypač turinį) pavojinga, nes galima pažeisti visuomenės informavimo priemonių nepriklausomumą, o sykiu apriboti konstitucinę informacijos laisvę. Todėl valstybės institucijų veiksmai čia turi būti itin pasverti ir proporcingi. Tiesa, bijodami užsitraukti žiniasklaidos nemalonę, patys politikai gali vengti įsikišimo (ir priešingai – galimas siekis susidoroti ar atkeršyti už nepalankios informacijos skleidimą).
  - d. Turint omenyje tai, kad korupcijos žiniasklaidoje atveju žala dažniausiai daroma ne tik visuomenei, bet ir vartotojams, o jiems tai pajutus – ir žiniasklaidos verslui (sudėtingiau kai savininkai patys žaidžia korupcinius žaidimus), labai svarbus užkardymo vaidmuo

turėtų tekti savireguliacijos priemonėms. Valstybė turėtų skatinti efektyvių savireguliacijos mechanizmų diegimą ir taikymą, teikti metodologinę pagalbą.

- e. Daugiau dėmesio reikėtų skirti ir monitoringui bei abejotinų situacijų viešinimui. Čia didesnę vaidmenį galėtų vaidinti tiek valstybės institucijos (Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija), tiek ir savitvarkos institucijos (Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos žurnalistų sąjungos Etikos komisija). Beje, ši veikla gali būti vystoma ne vien tiesiogiai šioms institucijoms tiriant konkrečius atvejus, bet ir remiant tokias iniciatyvas kaip Facebook susikūrusi bendruomenė „Parsidavusi žiniasklaida“.
- f. Valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinimo paslaugų mastas ir šioje srityje numanomas neskaidrumas vertintini kaip sisteminė problema. Galimas kelias šios problemos sprendimui – verslo praktikos įdiegimas, pagal kurią perkamos ne viešinimo paslaugos, o siekiamas pokytis. Ir viešųjų ryšių bendrovėms apmokama už tai ką joms pavyksta pasiekti.
- g. Derėtų atsisakyti viešojo sektoriaus subjektų pamėgto didelių „viešinimo paslaugų“ paketų, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos, pirkimų. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik apribojama konkurencija, bet ir keliama įtakos žiniasklaidos priemonėms koncentravimo grėsmė (susidaro prielaidos veikti vadinamųjų „įtakos pirklių“ kasta).
- h. Būtina imtis teisinių ir organizacinių priemonių užtikrinant didesnę skaidrumą, susijusį su visuomenės informavimo priemonių savininkais, gaunamų pajamų šaltiniais bei kitais ryšiais. Kai kurios nuostatos jau dabar įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatyme. Tačiau jos nepakankamos ir praktikoje sunkiai įgyvendinamos (duomenų pateikimo operatyvumas ir jų patikimumas kelia abejonių). Seime derėtų priimti įstatymo nuostatas, nurodomas Žurnalistų etikos inspektorius 2013 metų veiklos ataskaitoje minimame šios institucijos parengtame ir jos iniciatyva užregistruotame įstatymo projekte (jis, beje, kildinamas iš Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2011–2014 metų programos 8.3 ir 8.4 priemonėmis, kurios šiuo metu vis dar neįgyvendintos):

10. *Sportas:*

- a. Apie korupcijos sporte paplitimą Lietuvoje galima spręsti tik pagal atliktas apklausas. Remiantis apklausoje pareikšta profesionalių sportininkų nuomone, korupcijos daugiau Lietuvos futbolo srityje nei krepšinio srityje (kad futbole paplitę susitarimai dėl varžybų eigos ar rezultato Lietuvoje mano net 50,2 proc. respondentų, ir net 19,7 proc. mano,

kad susitarimai labai paplitę. Tuo tarpu krepšinyje tik 25,9 proc. respondentų mano, kad susitarimai paplitę, ir 5 proc. – kad labai paplitę).

- b. Siūlytinos šios korupcijos sporte prevencijos priemonės: sporto veiklos reguliavimas numatant antikorpucines priemones, sporto lažybų reguliavimas, sporto federacijų savireguliacijos stiprinimas ir aiškus atsakomybės apibrėžimas, visuomenės prevencija ir edukacija.
- c. Šiuo metu Lietuvoje korupcijos sporte atveju gali būti taikomi keli BK straipsniai: 182 straipsnis (Sukčiavimas), 225 straipsnis (Kyšininkavimas) ir 227 straipsnis (Papirkimas). Tačiau remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartyje pateiktu išaiškinimu dėl valstybės tarnautojui prilyginto asmens, vargu ar baudžiamojon atsakomybėn pagal šiuos straipsnius galėtų būti patraukti ne tik nesąžiningi tarpininkai, bet ir sportininkai ar teisėjai. Atsižvelgiant į tai, siūlytina arba imtis 3 išvadoje siūlomų priemonių, arba BK numatyti atskirą nusikalstamos veikos – kyšininkavimo, papirkimo ir sukčiavimo sporte – sudėtį.

11. Prie korupcijos privačiame sektoriuje priskirtinos ir tokios veikos, kurios daro poveikį ir privatiems asmenims, jų finansams, sveikatai ar moralei. Tiesioginė žala asmenims daroma tais atvejais, kai privatūs asmenys naudojami jiems tiekiamomis paslaugomis – šiuo atveju specifiskai nagrinėtos viešąjį interesą užtikrinančios privačių asmenų teikiamos švietimo ir mokslo, teisinės bei sveikatos priežiūros paslaugos. Tuo tarpu netiesioginė žala asmenims gali kilti dėl tam tikros verslo srities specifikos, toje verslo srityje veikiančių vidinių korupcinio pobūdžio ryšių – tuo pasižymi itin didelį ratą asmenų apimantis farmacijos verslas.

12. *Švietimo ir mokslo paslaugos:*

- a. Vertinant galimas korupcijos pasireiškimo formas teikiant švietimo ir mokslo paslaugas konstatuotina, kad praktiškai nėra korupcinių veikų, būdingų vien privačiam sektoriui, atvirkščiai – beveik visos jos būdingos būtent viešajam sektoriui ir tik kai kurios iš jų pasitaiko ir privačiame sektoriuje.
- b. Daugeliu atveju asmenys, besinaudojantys privačiomis švietimo ir mokslo paslaugomis, yra mažiau pažeidžiami nei tiek, kurie naudojami valstybės ar savivaldybės paslaugomis. Dėl šios priežasties didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas korupcinių veikų mažinimui būtent viešajame sektoriuje. Jame sukūrus korupcijos prevencijos priemonių sistemą, tinkamos priemonės galėtų būti pritaikytos ir privačios švietimo ir mokslo paslaugoms.

- c. Siūlomos tokios prevencijos priemonės: švietimo ir mokslo įstaigų darbuotojų elgesio kodeksų diegimas, tėvų, mokytojų, visuomenės įtraukimas į švietimo ir mokslo įstaigų veiką, skaidri ir nepriklausoma akreditacijų bei reitingavimo procedūra.
- d. Išsamesnis korupcijos paplitimo tyrimas aukštosiose mokyklose tyrimas vykdytas tik 2004 m., atskirai neišskiriant privačių įstaigų. Tuo tarpu korupcijos paplitimas švietimo įstaigose pastaruoju metu iš viso nebuvo atliekamas. Reikėtų įvertinti šiuo metu esantį korupcinių veikų paplitimą privačiose švietimo ir mokslo įstaigose. Šiuo tikslu turėtų būti atlikta nauja sociologinė apklausa, kurioje būtų apklausti sistemoje dalyvaujantys asmenys – įstaigų vadovai, darbuotojai, mokiniai, studentai, mokinių tėvai.

13. *Teisinės paslaugos:*

- a. Lietuvoje teisinės paslaugas teikia advokatai, notarai, antstoliai, teisinių paslaugų įmonės. Visiems jiems būdingi tiek skirtingi veiklos metodai, tiek skirtingi ir galimi korupcinių veikų pasireiškimai. Vis dėlto, didžiausia korupcinė rizika teisinių paslaugų teikimo srityje yra galimas tarpininkavimas korupcinio pobūdžio ryšiuose.
- b. Lietuvoje reikėtų nustatyti realų korupcinių veiklų paplitimą teisinių paslaugų srityje – kol kas tyrimų dėl galimų korupcijos atvejų asmenims teikiant teisinės paslaugas Lietuvoje atlikta nebuvo. Reikėtų atlikti sociologinę tiek pačių teisinės paslaugas teikiančių asmenų (atskirai advokatų, notarų, antstolių bei teisinės paslaugas teikiančių įmonių), tiek jų paslaugomis besinaudojančių asmenų (atskirai privačių asmenų, verslo atstovų) apklausą.
- c. Siūlytinos tokios prevencinės priemonės kaip: aktyvesnė profesinės savivaldos institucijų veikla, didesnių advokatų kontorų iniciatyva rengiant pavyzdines ar net privalomas antikorpucines taisykles, kurias savo veikloje galėtų naudoti teisinės paslaugas teikiantys asmenys, taip pat advokatų, notarų ir antstolių etikos kodeksų papildymas konkretesniais įpareigojimais korupcinio pobūdžio veikų atžvilgiu. Minėtų priemonių nebūtų galima pritaikyti teisinės paslaugas teikiančioms įmonėms, todėl šiuo atveju galėtų būti svarstoma galimybė jų atžvilgiu plėsti valstybinį reguliavimą.

14. *Asmens sveikatos priežiūros paslaugos:*

- a. Privačioms asmens sveikatos priežiūros paslaugoms būdingos kitokio korupcinio pobūdžio veiklos nei viešajai medicinai – dažniausiai bandymas pasisavinti valstybinio draudimo lėšas, neteisėtas vaistų pirkimas ir platinimas, žemos kokybės paslaugos.
- b. 2014 m. Europos Komisijos kovos su korupcija ataskaitoje nurodoma, kad sveikatos priežiūra yra viena labiausiai korupcijos pažeidžiamų sričių Lietuvoje. Minėtas tyrimas apima visą sveikatos paslaugų sektorių, tačiau korupcijos paplitimas privačiame medicinos sektoriuje atskirai nebuvo tirtas ir nėra nustatytas.
- c. Kadangi korupcinių veikų pobūdis privačiose sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi, todėl gali skirtis ir jų paplitimas. Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį reikėtų atlikti sociologinę privačias asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmenų bei jų paslaugomis besinaudojančių pacientų apklausą.
- d. Reikėtų taikyti antikorpucines priemones: skatinti privačių sveikatos įstaigų asociacijas vykdyti antikorpucinę veiklą, rengti privačių įstaigų ir jose dirbančių gydytojų etikos kodeksus, taip pat mažinti korupcijos apraiškas farmacijos versle.

15. *Farmacijos verslas:*

- a. Korupcijos mastas farmacijos versle didelis dėl jame dalyvaujančių subjektų įvairovės ir skaičiaus. Korupcijos apraiškos pastebimos visose minėtose farmacinės veiklos rūšyse – nuo vaistų gamybos iki jų paskyrimo konkrečioms pacientams, į jas įtraukiami vaistinių preparatų rinkodaros teisių turėtojai, didmeniniai platintojai, vaistininkai, vaistų reklamuotojai, gydytojai, pacientų teises ginančios organizacijos, sveikatos apsaugos politiką formuojantys valstybės tarnautojai ir kt.
- b. Realus korupcijos paplitimas šiame versle nėra tinkamai iširtas – paskutinis susijęs tyrimas atliktas tik 2007 m. Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį farmacijos versle reikėtų atlikti platų tyrimą – galėtų būti vykdomos ne tik gydytojų, bet ir kitų šiame sektoriuje veikiančių asmenų (farmacijos įmonių, tarpininkų, sveikatos priežiūros įstaigų administracijos darbuotojų, vaistinių, pacientų ir jų organizacijų, valstybės institucijų ir kt.) sociologinės apklausos.
- c. Prevencijos priemonės iš dalies kuria patys farmacijos verslo dalyvaujantys asmenys – Lietuvoje veikiančios Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija bei Vaistų gamintojų asociacija yra parengusios Vaistų rinkodaros etikos kodeksą, sukūrusios jos priežiūros komisiją. Vis tik, jos turėtų būti skatinamos efektyviau taikyti jį

praktikoje. Kita prevencijos priemonių grupė turėtų būti nukreipta į gydytojus ir farmacininkus priimant jiems taikomus etikos kodeksus, viešinant galimus interesų konfliktus, kuriant efektyvias gydytojų bei vaistininkų profesines organizacijas.

16. Korupcija gali padaryti žalos privatiems asmenims, kurių darbuotojai ar kiti vidiniai subjektai padaro korupcines veikas:
  - a. Korupciniai ryšiai privataus subjekto viduje gali būti kelių lygmenų: *valdytojai gali daryti žalą savininkams* (pasisavindami arba iššvaistydami turtą ir slėpdami tokias veikas, t.t.); *darbuotojai gali daryti žalą darbdaviui* (kaip ir viešajame sektoriuje, darbuotojai gali imti kyšius už įvairių įmonės vidaus veiksmų atlikimą ar susilaikymą nuo jų, pavyzdžiui, kyšis už nepranešimą apie turto švaistymą, neteisėtų sandorių slėpimą ir pan.); *darbuotojų atstovai gali daryti žalą darbuotojams* (pavyzdžiui, už kyšius „pardavinėdami“ darbuotojų teises).
  - b. Pirkimų srityje ir kitais atvejais, kai korupcinėmis veikomis daroma tiesioginė žala verslo subjektams, o valstybė ir visuomenė šią žalą patiria netiesiogiai, t.y. tik per ekonomikos augimo trukdžius, tikslinga parengti įmonėms skirtas pavyzdines antikorpucines taisykles, kurias šios, atsižvelgdamos į savo veiklos srities specifiką, galėtų taikyti savo veikloje. Šios taisyklės turėtų apimti analogiškas viešajame sektoriuje priimtų skaidrumo ir korupcijos prevencijos nuostatas: taisyklių laikymosi privalomumą visiems darbuotojams; pranešimų apie korupcines veikas saugius kanalus; draudimą persekioti už pranešimus apie korupcinius ar įtartinus veiksmus; vadovų palaikymo antikorpucinėms iniciatyvoms deklaravimą ir įgyvendinimą; interesų derinimo ir skaidrumo nuostatas dėl dovanų, paramos bei kelionių; nulinės tolerancijos principą įmonės veikloje; antikorpucinių taisyklių taikymą santykiuose su partneriais / tiekėjais / klientais; reguliarių monitoringą ir vertinimą; paramos politikams viešumą; įvairių oficialiai nenumatytų „pagreitinimo“ mokėjimų draudimą.
  - c. Korupcijos paplitimą tais atvejais, kai korupcija daroma tiesioginė žala verslo subjektams, nustatyti labai sudėtinga ne tik dėl didelio šių veikų latentškumo, bet ir dėl to, kad šios veikos daugeliu atveju ne tik nekriminalizuotos, bet ir jų subjektų atžvilgiu netaikoma jokios kitos rūšies atsakomybė. Vien korupcijos masto identifikavimo viešųjų pirkimų srityje tikslais buvo parengta sudėtinga ir didelės apimties metodologija. Tačiau ši metodologija taikoma viešojo sektoriaus pirkimams, kurie yra griežčiau reguliuojami ir kurių informacija yra kaupiama standartizuotai ir tam tikru lygiu

centralizuotai. Korupcijos paplitimą įmonių pirkimuose galima įvertinti (žinoma, kur kas mažiau patikimai) atliekant reprezentatyvias įmonių darbuotojų apklausas.

17. Į Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija 2011-2014 metais programoje (eil. nr. 67) keliamą klausimą dėl galimybių „*taikyti apribojimą tarptautinėms bendrovėms dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, jeigu jų atstovybės Lietuvos Respublikoje buvo patrauktos baudžiamojon atsakomybėn už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas*“ reikėtų atsakyti taip: priemonėje minimas apribojimas būtų ne tik neprasmingas, bet ir negalimas atsižvelgiant į juridinių asmenų atstovybių teisinį statusą.